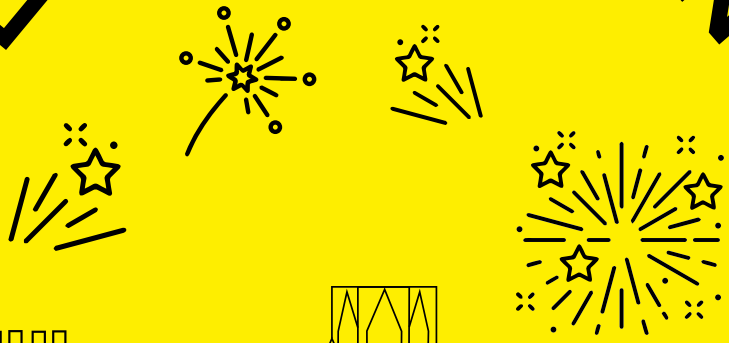

FALLA POBLE NOU

TORRENT, FALLES
2022

The background of the entire page is a complex, overlapping pattern of light gray line art. It features stylized human faces with simple features like eyes, noses, and mouths, as well as abstract shapes and lines that suggest movement and form. The overall style is reminiscent of mid-century modern graphic design.

FALLA

**POBLE
NOU**

TORRENT, FALLES 2022

Festa d'Interès Turístic Autònom de la Comunitat
Valenciana, Bé d'Interès Cultural Immaterial i
Patrimoni Immaterial de la Humanitat (UNESCO)

El llibre ha participat en la convocatòria dels premis de la Generalitat per a la Promoció de l'Ús del Valencià de l'any 2022.

Este llibret participa en els Premis de les Lletres Falleres.

Edita:

A. C. Falla Poble Nou de Torrent

Depòsit legal:

V-1636-2021

Portada:

Eduving Porras Molina

Coordinació:

Emilio José García González

Javier Mozas Hernando

Correcció:

Ramon Estellés Feliu

Disseny i impressió:

www.samarucsg.es

Fotografies:

Arxiu A. C. Falla Poble Nou de Torrent

© dels textos: els les autors/es

© de la present edició: A. C. Falla Poble Nou de Torrent

DIVERSITAT I DISSENY

El llibret d'aquest any ha volgut tractar el disseny aprofitant la celebració de València com a Capital del Disseny 2022. És per això que hem volgut unir opinions i estudis que arrepleguen aquest fet en la nostra festa, passant per la innovació en les falles, la pirotècnia o la il·lustració fallera.

Prova d'açò és la nostra portada, que mitjançant la diversitat vol reflectir amb un grup variat de fallers que tot és possible amb unió i esforç.

A més a més, li hem fet una clucada d'ull a la declaració de la paella com a Bé d'Interés Cultural Immaterial per part del Consell el passat 29 d'octubre de 2021, posant-la en la part central, ja que no ens podem enganyar... La germanor fallera senta millor al voltant d'un bon menjar valencià, com és la paella.

Per altre costat, en aquesta publicació podreu gaudir, a banda de la part protocol·lària, d'infinitat de dibuixos que han fet els nostres xiquets amb moltíssima il·lusió.

Us convidem al fet que pegueu una miradeta a cadascuna de les pàgines i llegiu aquesta meravella.

Això sí, volem fer un agraïment especial a totes les empreses i comerços que han contribuït al fet que aquest llibret siga hui una realitat. Gràcies. *

SUMARI

05

Editorial

—
08

Salutació president

—
10

Salutació Falleres Majors de
Torrent 2022

—
12

Comiat Falleres Majors 2021

—
14

Falleres i fallers brillants

—
16

Falles d'estiu

—
40

Salutació Fallera Major

—
46

Falla gran

—
52

Salutació President Infantil

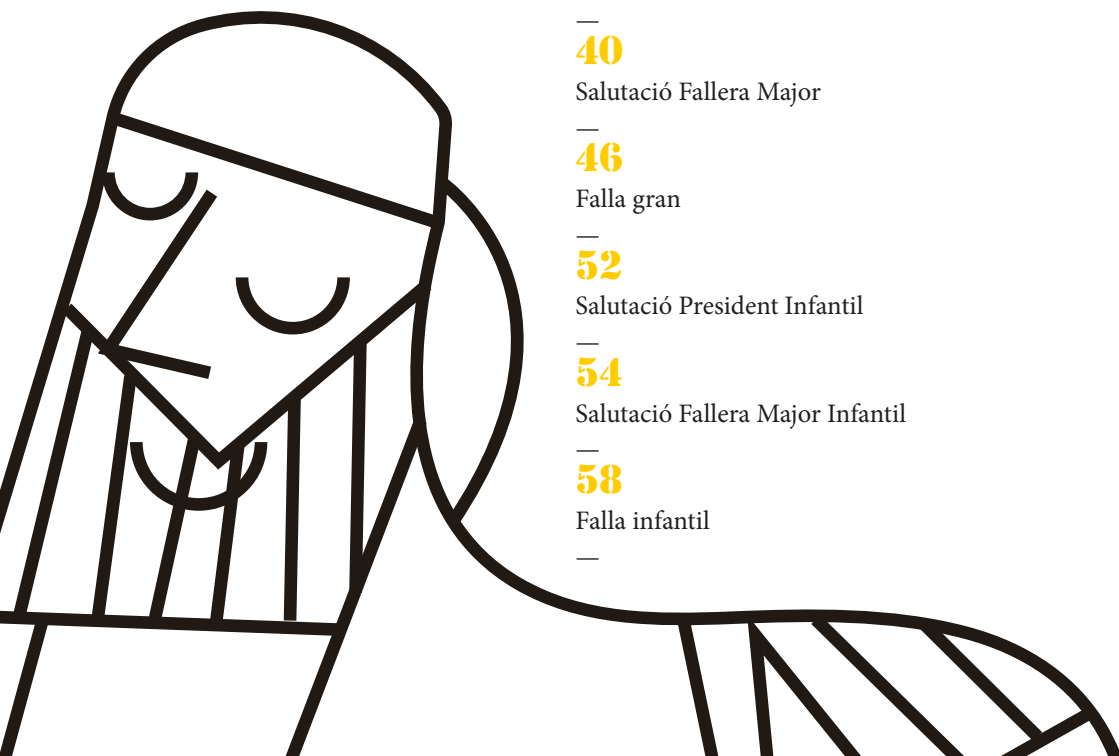
—
54

Salutació Fallera Major Infantil

—
58

Falla infantil

—

66

La festa en imatges

—

76 Som història de la literatura festiva!

Per Emilio José García González

—

82 Premis: Campions “Copa truc caberot”

Per Beatriz Vilata Martínez

—

86 Entrevista Miguel Arraiz

Per Emilio José García González

—

94 Amb arròs, pollastre, conill i altres verdures... No sols es poden cuinar paelles Al dictat de Ferran Martínez i l'escriptura d'Aitor Sánchez

—

101 Per tal d'acabar d'una vegada per sempre amb la falla clàssica

Per Alejandro Lagarda

—

106 Com ha de ser una falla?

Per Juanjo Medina Bonilla

—

113 Entrevista a Dulk

Per Emilio José García González

—

121 L'experiència d'Okuda San Miguel

Per Okuda San Miguel

—

124 Fer un llibret: dedicació, treball, insistència i, finalment, satisfacció

Per Gemma Altur Alonso

—

130 Trencant prototipcs llibreteres

Per Rosa Benet Carot

—

134 Falla municipal: instrument al servei del govern o de la innovació?

Per Aitor Sánchez Collado

—

187 Dissenyadors, il·lustradors, esbossadors.

Per Manolo Sanchis

—

206 L'aplicació i avanç en el disseny dels focs artificials

Per Juan García Estellés

—

210 La indumentària tradicional i el disseny

Per Francesc Xavier Rausell Adrian

—

216

Programa de festes

—

224

Anunciants

—

JUAN ANTONIO CABELLO ESCUDERO

PRESIDENT FALLES 2022

Estimats fallers:

Aquest any vull expressar-me amb el cor, però amb més intensitat si cal. Hem començat un any faller que és diferent per tot allò que porta per darrere, on tot sembla que costa molt més, ja que aquesta situació ha afectat a tots en molts àmbits, però a la vegada fa assaborir tot un poc més, donar-li molta més importància.

La paraula clau per a descriure els meus sentiments és GAUDIR. Si hem après alguna cosa es a apreciar allò que ens han furat. Vos convide a gaudir de com de meravellosa és aquesta festa, de la família que formem, de la quantitat de coses que tots podem aportar a la nostra tradició, a la nostra cultura valenciana... Jo sense cap dubte vaig a fer-ho de tots vosaltres, ja que sou la meua il·lusió, els qui m'aporteu molta energia.

M. José, Noa, Manolo... Serà una setmana especial on ens fondrem en abraçades i moltíssima il·lusió.

Vos desitge a tots una gran Setmana Fallera on jo, com a president, junt amb la nostra junta directiva, estarem vetllant perquè pugueu sentir-vos molt orgullosos de pertànyer a aquesta gran comissió.

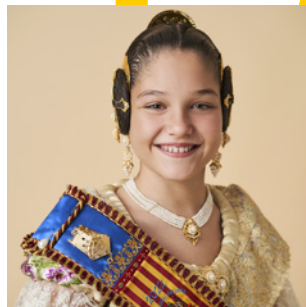
Visca la Falla Poble Nou Visca Torrent. Visca València.

El vostre president
TONI

PAULA ALAPONT MORENO

F. M. I. DE TORRENT 2022

Benvolguts fallers de la comissió Poble Nou, us saluda la vostra Fallera Major Infantil de Torrent, sempre al costat de la meua Cort d'Honor, per a dirigir-vos unes paraules des del cor.

El primer que vull dir-vos, és que sempre he sentit la vostra Falla molt prop des que vaig tindre el gust de conèixer-la i sé que està formada per un grup de gent molt especial i compromesa. La meua família i jo sempre hem sentit la vostra estima des del primer moment.

També vull agrair a tots els qui han realitzat grandíssims esforços durant aquest temps tan dur que hem passat i que ens ha tocat viure, i per aconseguir que la Festa que tant ens uneix, les Falles, haja pogut seguir endavant. Sé que ha sigut un repte molt gran, però l'hem aconseguit tots units.

No vull oblidar-me de totes les persones que ja no estan amb nosaltres, i sobretot de les seues famílies i els seus amics. Segur que ens segueixen des del cel i estan orgullosos de com ens hem comportat i hem afrontat aquesta situació tan difícil. Hem sigut responsables i hem demostrat que junts podem fer que la nostra meravellosa Festa, que tant ens uneix, siga un exemple per a tota la ciutadania.

Nosaltres, els infantils, hem de seguir els passos que els majors ens han marcat, perquè som el futur de la nostra Festa i la nostra societat.

Només vull recordar-vos que és un orgull representar tot el col·lectiu faller infantil de Torrent, però especialment vull donar una abraçada enorme i afectuosa a la vostra comissió.

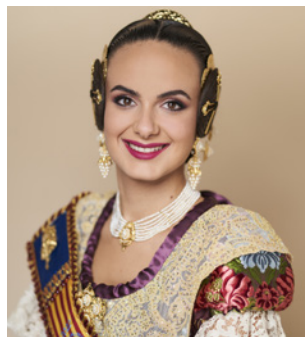
Sempre estaré per a vosaltres quan em necessiteu i per a la meua Cort d'Honor, i per a mi és un orgull poder representar-vos allí on anem.

Una abraçada enorme de la vostra Fallera Major Infantil de Torrent, Paula Alapont Moreno.

Visquen les Falles i visca Torrent. ✨

SARA GARRIGUES ROYO

F. M. DE TORRENT 2022

Fallers i falleres de la Falla Poble Nou, com a fallera que soc, és un privilegi per a mi poder dirigir-me a tots vosaltres des de les pàgines del vostre llibret, pàgines que ens permetran recordar sempre les Falles que estem a punt de viure, perquè la nostra mascletà ja està quasi encesa.

Des que tinc ús de raó, la Falla Poble Nou ha treballat de forma incansable per fer arribar les Falles de la nostra ciutat al barri del qual adquireix el seu nom; mai no ha deixat que la flama s'apagara, i sempre han defensat la història i el treball de la nostra Festa.

Comissió xicoteta en nombre de components, però gran en essència fallera, m'ha ensenyat des de sempre que les persones poden arribar a ocupar un lloc molt privilegiat al cor d'una fallera, perquè sempre que he tingut l'oportunitat de trobar-me amb vosaltres, he sentit el respecte, l'admiració i la devoció que el càrrec que enguany represente es mereix; però sobretot he sentit que estava a casa, i és que això és el que suposa parlar amb un faller de la Falla Poble Nou: sentir-se a casa.

M'agradaria donar-vos les gràcies per no decaure mai davant les adversitats, i transmetre de generació en generació l'estima per la nostra Festa. Participeu de tot el que és possible, sempre amb il·lusió i ensenyant als més menuts que el vertader significat de ser faller és conèixer i gaudir de la nostra Festa, les nostres Falles.

S'apropa la setmana més especial per a la nostra ciutat; pel cantó ja se senten els pasdobles i s'olora la pólvora dels masclets. Serà, sens dubte, una setmana única per a tots els fallers de la vostra comissió, però sobretot per a Noa, Manolo, M. José i Toni, els vostres representants. Recordeu que sobre vosaltres recau la responsabilitat de fer que tots els vostres fallers senten les Falles al seu cor. Us convidé a gaudir i a celebrar, sempre amb el respecte que es mereix, la nostra Festa fallera, i a dir ben fort per tot el vostre barri que a Torrent estem en Falles, que hem tornat, i que ja mai no se n'anirem.

Una cordial salutació, amb tota la meua estima.
Sara Garrigues Royo
Fallera Major de Torrent 2022 ✨

MARI CARMEN CANTOS CAMBRONERO

F. M. 2020-2021

Benvolguda comissió:

Voldria acomiadar-me de tots vosaltres amb alegria, amb satisfacció de veure que tot torna a la normalitat; això per a mi és el que realment és important.

Després de tot el viscut, tinc molt clar que em quede amb els moments bonics que vaig tindre amb vosaltres amb eixes mostres d'afecte que mai no em varen faltar.

Sense cap dubte també em guarde el temps viscut amb els meus xiquets, Belén i David, els qui sempre formareu part de mi. Sou part del meu cor, vos portaré sempre amb mi.

M'encanta mostrar la meua màxima alegria, ja que una grandíssima amiga meua és la Fallera Major.

M. José, et desitge tota la felicitat del món, amiga!

A eixa parelleta tan especial, Noa i Manolo: M'alegra seguir veient-vos tan feliços. Vull que continueu gaudint-ho amb la mateixa intensitat.

L'enhorabona als tres!

Per últim, desitjar a aquesta grandíssima comissió unes bones falles 2022!

Fallera Major 2020-2021

M. Carmen ✨

BELÈN TOLEDO GARCÍA

F. M. I. 2020-2021

Hola a tots.

Em toca acomiadar-me com a Fallera Major Infantil. Ho vull fer des del meu cor, el cor d'una xiqueta.

Vaig viure un any molt bonic, però per una setmana no vaig poder acabar...

He plorat molt perquè no entenia res. No sabia què estava passant... Però M. Carmen, David i Toni em van abraçar molt fort.

Són dos anys on he crescut i m'he fet major, sobretot de cap.

I ara és que el més important és lluitar, seguir avant sense mirar arrere.

Per això vull donar les gràcies a tots; en especial, als meus pares, el meu germà. A tota la meua Falla que és molt gran, la vull molt.

Els desitge, amb tot el meu xicotet cor, que María José, Toni, Noa i Manolo siguen tan feliços com jo vull ser.

I només vull donar les meues últimes gràcies per tota la seua ajuda al cel.

VOS VULL, FALLA POBLE NOU
Vostra Fallera Major Infantil 2020-2021
Belén Toledo García ✨

TORRE I BUNYOL D'OR AMB BRILLANTS I FULLES DE LLORER

El pas d'un faller en la trajectòria fallera, es veu reflectit en les assignades insígnies que, tant València com Torrent, atorguen a cadascun dels fallers en funció dels anys que porten sent fallers.

Per això volem fer un xicotet homenatge als qui durant el temps de pandèmia han adquirit les màximes insígnies com a reconeixement per la seua dedicació, el seu treball, a la nostra comissió.

Aquests tres fallers són fallers de bressol, els quals ens han representat en diferents càrrecs al llarg de la història de la nostra Falla.

Estem immensament agraïts i orgullosos de tindre-vos a la nostra Falla. L'enhorabona per aquestes insígnies. Enhorabona.

Rafael Silvestre Puchal
Dolores Miquel Ortiz
Esther Ortiz Paños ★

FALLES D'ESTIU

Falles en estiu? Quines coses, quines ocurrencies t'ofereix la vida, no?

Tot comença un 13 de març de l'any 2020, quan el cor dels valencians es quedava submergit en un silenci, en un estat de tristor i incertesa, d'impotència, de ràbia, d'il·lusions trencades. Com era possible que un virus, al qual li posaren de nom Covid-19, poguera parar la nostra anhelada i esperada Setmana Fallera?

Ens digueren que serien unes setmanes, però a poc a poc els fallers veiérem com d'un es setmanes passàrem a divuit mesos, per a poder gaudir del que el destí ens llevà.

Ens aplega la notícia tan esperada, les Falles 2020-2021 se celebrarien en els dies de setembre, de l'1 al 5, per ser exactes; això sí, amb moltes mesures de seguretat, sobretot amb el que s'havia convertit en part del nostre dia a dia, la mascareta.

Deien que serien unes Falles atípiques, diferents, però que serien més especials, recordades per ser FALLES EN ESTIU.

Els nervis començaren, sentíem per fi l'emoció de tornar a tindre Festa, perquè el temps anava

a contrarellotge, havíem de preparar uns dies de Falles complicats, a la vegada perfectes, organitzar el carrer per tindre les taules de deu components com a màxim, amb una distància de seguretat, com precintat la zona on estaríem els fallers reunits, per fi, ens tornàriem a trobar als peus del nostre casal, al nostre carrer.

Dia 27 d'agost, quins nervis! Hui per fi, després de divuit mesos amagats en un magatzem sense veure la llum del dia, ni sentir la calor de la gent, tornàvem a traure al carrer els nostres monuments!

Fins al dia 1 haguérem d'estar al peu del carrer per a cuidar el nostre monument, perquè el dia 1 brillara com si es tractara d'un 15 de març. Féiem sopars, dinars, preparant allò que serien unes Falles diferents, però amb més il·lusió que mai!

I per fi aplega el dia 1 de setembre (15 de març), hui tots els monuments es plantaven engalanant els nostres carrers.

Per la vesprada, vàrem tindre el berenar ofert pels nostres representants infantils, Belén i David, on convidaren a tots els fallers tant infantils com grans.

Però una intrusa entrà a la nostra ciutat, anomenada Dana. Tenia enveja de les nostres tradicions i costums, i arribà en forma de pluja arrasant tot allò que al seu pas trobava.

Així i tot, ni un virus ni una *supertempesta* podrien amb la il·lusió dels fallers.

Ens despertarem el dia 2 (16 de març) amb un nuc en veure la nostra falla destruïda!

Però el més important era que, per fi, estàvem gaudint de la Setmana Fallera. Amb despertà, esmorçar i dinar, passarem el matí fins al migdia; perquè per la vesprada els representants de cada comissió tenien l'acte de trasllat de la nostra Verge, un acte en el qual acompanyen els fallers de la Falla barri Cotxera!

Quins nervis! Per fi els nostres estendards podien eixir per acompanyar Belén, David, M. Carmen i Toni, en el trasllat.

Dia 3 de setembre (17 de març). Hui els nostres cors bategaven al compàs d'una melodia fallera, amb l'aroma de les flors i l'emoció com a protagonista, ja que hui per fi aniríem a la cita més esperada, per fi hui portaríem el ram a la nostra Mare de Déu dels Desemparats, plens d'agraïments, de súplices, de desitjos; per fi anàvem a l'esperada Ofrena. Quina emoció sentir les melodies falleres, el faller, Xàbia, Paquito el xocolater! Com afloraven els nostres sentiments! Amb una calor immensa, amb mantellina i mascareta, nosaltres anàvem a l'Ofrena!

Obríem els ulls el dia 4 de setembre (18 de març) amb l'esclat del tro de bac, amb el so de la nostra banda de música que despertava tot el veïnat, amb les rialles dels xiquets mentre esclataven les bombetes amb distància. Pareixia que el món tremolava en cada soroll de masclet!

Cap al migdia, tots els fallers ens reunírem en les nostres taules assignades, com cada dia per a dinar, tots als peus dels nostres monuments!

Per la vesprada els nostres xiquets tindrien un taller per a pintar-se la seua samarreta.

Després de sopar, els nostres representants varen fer entrega de la insígnia més important a tres dels nostres fallers, Rafi, Dolores i Esther, com també varen fer entrega del llibret faller de l'any 2021.

La nit màgica del foc arribava el diumenge 5 de setembre (19 de març). Donaríem per finalitzades les Falles 2020-2021.

Però encara quedava dia per a gaudir amb els nostres, després de la despertà, on vàrem acomiadar la nostra xaranga, amb un calorós afecte. Ens preparàrem perquè els més menuts gaudiren del caloret faller, perquè faríem una gran festa de l'aigua! Seguida d'una gran *globotà*, que és tradició en la nostra Falla.

Per a dinar tindríem les tradicionals paelles de Sant Josep! Quin moment més típic dins de la nostra comissió.

La vesprada també és per als infants de la nostra Festa, ja que tindríem la vesprada infantil amb animació, com no, i un berenar per a tots els fallers, grans i xicotets, perquè havíem canviat el tradicional xocolate amb bunyols per orxata i fartons.

20:00 h. El moment per a dos xiquets aplega, ja que Belén i David en cendres convertien el seu monument que tant havien anhelat. Per fi, rodejats dels seus amics familiars i fallers, acomiadaven un malson, i es quedaven com a record el seu ninot que sempre els recordaria aquest temps tan peculiar!

I per fi les 22:00 h. Els bombers tancaven el carrer, la gent és posava darrere de les tanques, mentre que M. Carmen i Toni es feien les últimes fotografies com a record d'aquests dos anys!

Les flames començaren a eixir al compàs del nostre himne regional, donant-li la màgia a l'esperada nit. Tots els fallers admiràvem aquell monument en flames, com si fora la primera vegada que els nostres ulls veien un monument convertir-se en foc. Per descomptat, no era el primer, però pensàvem que el foc s'estava emportant el núvol negre d'un malson. La llum del foc significava orgull, perquè els fallers havíem demostrat responsabilitat, il·lusió i passió per la nostra Festa; els fallers, en forma de foc, véiem com tornava la llum als carrers, com tornàvem a cremar per a crear, sobretot, que per fi, s'havien complit les Falles tan anhelades, tan atípiques. Per fi havien tingut unes FALLES EN ESTIU! ✨

MARIA JOSÉ RAGA GARCÍA

FALLERA MAJOR FALLES 2022

Benvolguda família fallera:

No sé com començar i molt menys com expressar tot allò que sent escrivint aquestes paraules. Tots els qui em coneixeu sabeu que ser Fallera Major de la nostra comissió ha sigut una il·lusió des de ben xicoteta. Ara, al cap de molts anys, gràcies als qui em rodegen dia a dia, ho vaig a fer realitat a més a més amb tots vosaltres, amb l'altra família meua.

Vos agraiisc totes les mostres d'estima de tots vosaltres. Em sent molt orgullosa i estimada.

Toni, va ser una sorpresa per a tots, més per a tu. Et promet passar unes de les millors Falles junt amb Noa i Manolo, els nostres xiquets, els qui ens alegraran i acompanyaran en tots els actes. Em compromet que gaudirem en tot moment sense perdre'ns res.

Espere que tots quatre formem una meravellosa representació de la nostra comissió i que estiguem al nivell que li correspon. Desitge a tots els fallers que passen unes bones, divertides i entranyables Festes Falleres.

Una abraçada.
Fallera Major 2022

M. José ✨

JUNTA DIRECTIVA

President:

Juan Ant. Cabello Escudero

Vicepresident 1r:

Vicente Peris Martínez

Vicepresident 2n:

Guzmán Juanes Blasco

Vicepresident 3r:

Juanjo Castelló Aguado

Secretària:

M. Carmen Cantos
Cambroner

Vicsecretari:

Àngel Vilata Martínez

Tresorera:

M. José Raga García

Delegat de Loteries:

Valentín Company Andreu

Comptadora:

Ana Asensi Calatrava

Delegada de Festejos:

Ana Belén García García

Delegada d'Infantils:

Ana María Marcilla Vigo

Vice. de Festejos Infantils:

M. José Téllez Ortí

Vice. de Festejos Infantils:

Ana Redondo Triguero

Vice. de Festejos Infantils:

Paula Miquel Rodríguez

Vice. de Festejos i Infantil:

Ana Picazo Caballero

Delegada de Protocol:

Beatriz Vilata Martínez

Delegada de Cultura:

Gema Raga García

Delegada de Recompenses:

Vanessa Saiz Marcilla

Delegat d'Esports:

Rubén Vilata Martínez

Vicedelegat d'Esports:

Jorge Martínez Miquel

Vicedelegat d'Esports:

Abel Toledo García

Delegat d'Activitats de Casal:

Àngel Saiz Marcilla

Delegat d'Activitats de Casal:

Francisco Marcilla González

Delegat d'Activitats de Casal:

Vicente Vilata Martínez

Delegat d'Activitats de Casal:

Martín Fuentes Mañes

Delegat de M. Pirotècnics:

Abel Toledo Cuadros

Delegat de M. Pirotècnics:

Manuel Blasco Millán

CENS FALLER

Raúl González Barón

Javier Juanes Raga

Salva Juanes Raga

Sergio Medina Godoy

Daniel Martínez Miquel

Alan Ramos García

Daniel Ferrer Muñoz

Enrique Tronchoni Ortí

Sergio Jara Vigo

Arturo Marcilla Vigo

Cristian Cabello Cantos

Raúl Fabià Saiz

José Martín Fuentes Candela

Juan Manuel Marín Barea

Manuel Herreros Mocholí

David Paños Ruiz

Joaquín Roger Romo

Javier Miquel Ortí

Jorge López Alcina

Lorenzo Berlanga González

Sergio Domínguez Ruiz

Miguel Angel Ortí Campayo

Toni Martínez González

Jaume Fabià Ruiz

Ramón Martí Puig

Jose Luis González García

Francisco Miquel Silla

José Enrique Ortí Campayo

Raúl Raga Guijarro

Juan Carlos Ortí Pareja

Jordi Silvestre Puchal

Ramón Caballero Jericó

Salvador Martínez Cavero

José Donate Aguilar

Rafael Silvestre Puchal

José Miquel Ortí

Ramón Pérez Campayo

Tomás Ballester Descals

Antonio Pedro Medina

Ramos

José Juan López González

Rafael Marín Álvarez

José Antonio Maroto Morán

Pascual Tronchoni Vilar

Francisco Méndez Guerrero

Vicente Vilata González

Pascual Caballero Parra

Vicente Puig Selma

Miguel Raga Chust

Salvador Raga Chust

Enrique Ortí Escribà

Manuel González Rodríguez

CENS FALLER

Fallera Major ixent

M. Carmen Cantos
Cambronero

Mireia Carratalà López
Kasandra Ballesteros Furió
María Montes Ibáñez
Paula Miquel Rodríguez
Palmero
Natalia Ramírez González
Noelia Tronchoni Ortí
Cristina Durán Gordillo
Alicia Herreros Moncholí
Cristina Reyes Pelegrín
Camila Álvarez Rebollo
Andrea Marín Barea
Inmaculada Alagarda
Mansilla
Rocío López Ibáñez
Ana Maria Marcilla Vigo
Jéssica Santamaría Marcilla
Amparo Ribes Vigo
Pilar Puig Navarro
María Mercedes Mantas
Javier
Tamara Paños Ruiz

Corín Méndez Romero
Mariángeles Méndez Romero
Mª Carmen López Ibáñez
Carmen Velasco Heredia
Beatriz Vilata Martínez
Ana Asensi Calatrava
Ana María Picazo Caballero
Silvia Caballero Jericó
Puri Marcilla González
Carolina Díaz Almerich
Inmaculada Moya Martínez
Juli Giménez Viñes
Ana Redondo Triguero
Rosarín Santamaría Marcilla
Gema Raga García
Ana Belen García García
María José Téllez Ortí
Vanesa Saiz Marcilla
Rebeca Sánchez Martínez
Elena Ferrando París
María Amparo Medina
Company
Rosa Borrás Giménez
Esther Ortí Paños
Mariadolores Miquel Ortí
Lidia Quesada Reyes

Rosana González García
Paqui Miquel Ricart
Encarna Ortí Pareja
Mercedes González
García
Ana Téllez Ortí
Mariajosé Raga García
Marga Barea Segura
Conchín Guemes Huerta
Pilar Casaus Clemente
Rosario Marcilla
Garrigues
Puri González García
Julia Viñes Català
Silvia Jericó Sanchis

ABONATS

Paqui Roch March
Dolores Català Puchal

LEMA FALLA GRAN 2022:

MANERES DE VIURE

ARTISTA:

FRAN MARTOS

Segons es mire la vida, cadascú pot viure-la a la seua manera i és que hi ha tantes maneres de viure una vida com persones hi som al planeta.

Bon exemple d'açò es reflecteix als casals fallers de la nostra ciutat i és que cada falla viu a la seua manera: Amb més festa, més cultura, més tradició o més pólvora... I què és millor? Depén de cadascú...

La falla gran d'enguany de la nostra comissió vol reflectir les diferents formes de viure, sempre amb respecte i molta il·lusió perquè tots tenim la nostra manera de viure!

ESCENA PRIMERA: El cotxer enganya el cavall amb una safanòria perquè vaja avançant, ja que últimament no li agrada treballar.

ESCENA SEGONA: Colom ha sigut decapitat per uns bàrbars que cridaven llibertat, reclamant alguna cosa que ells mateixos no practiquen.

ESCENA TERCERA: La humilitat està representada en forma humana. D'aquesta manera consciencien la humanitat que amb aquesta virtut la vida és molt millor.

ESCENA QUARTA: El faller no comprén el que està passant últimament a les comissions, cada vegada menys fallers i més exigències.

ESCENA CINQUENA: L'avarícia és representada en forma de vaquer, sempre ben vestit sense importar-li gens tan mal com estiga la societat.

ESCENA SEXTA: La fallera es troba mig nueta perquè el seu marit l'ha deixada desplomada i no li arriba el salari per poder pagar-se la costura del vestit. *

MANUEL BLASCO FERRANDO

PRESIDENT INFANTIL FALLES 2022

Hola, fallers i falleres de la Falla Poble Nou:

A través d'aquestes paraules, m'agradaria agrair que m'hàgeu elegit com el vostre President Infantil i així poder representar aquesta gran Falla al costat de Noa, M. José i Toni.

Estic molt content de portar el nom de la meua Falla, la qual m'ha vist nàixer i créixer, a través de tots els racons del món faller.

Només em queda poder convidar-vos al fet que enguany gaudim el màxim de la nostra festa, dels petards, la música de tots els actes que al llarg de l'any realitzarem, especialment de la gran Setmana Fallera. Però sobretot vull que gaudim de la companyia de tots i cadascun dels membres d'aquesta Falla que és el més gran que tenim.

Vos espere aquestes Falles.
Visca la Falla Poble Nou!
Manuel Blasco
President Infantil 2021 ★

NOA FUENTES REDONDO

FALLERA MAJOR INFANTIL FALLES 2022

Benvolguts fallers i falleres, amics i amigues de la nostra Falla.

Estic ací amb molta il·lusió i esperança perquè aquest exercici siga el retorn a la normalitat, eixa normalitat que tant ens agrada a tots i que cada dia està més a prop.

Dir-vos que Toni, María José, Manolo i jo, al costat de tots vosaltres, hem de fer que la tornada a les Falles siga meravellosa i que gaudim tots junts de la festa que duem al cor.

Junt amb Toni, tindrè la sort d'aprendre des de la veu de l'experiència; amb Manolo, gaudiré eixos moments màgics d'aquest any; amb la nostra Fallera Major María José, la meua companya en aquest viatge.

Sols em queda dir-vos que espere estar a l'altura d'aquesta comissió.

Un beset molt fort. Junts, a fer Falla!

La vostra Fallera Major Infantil
Noa 2022

JUNTA DIRECTIVA

President:

Manuel Blasco Ferrando

Vicepresident 1r:

David López González

Vicepresident 2n:

Roberto Fabià Saiz

Secretària:

Juli Vilata Giménez

Tresorera:

Marta Miquel Rodríguez
Palmero

Comptador:

Jaume Ballester Fernández

Delegada de Festejos:

Andrea Vilata Moya

CENS FALLER INFANTIL

Joel Roger Méndez

Mateo Sanz Marín

Rubén Navarro Ribes

Isco Marcilla Vilata

Mikel Ortí Medina

Rubén Parada Gordillo

Guillermo Domínguez Paños

Carlos Castelló Raga

Marc Herreros Santamaría

Kevin Torrijos Puig

Marc Caballero Piera

Héctor Castañeda Caballero

Leo Cuartero García

Lorenzo Berlanga Velasco

Joan Fuentes Redondo

Ángel Ramírez González

Íker Berlanga Velasco

Áxel Martínez Quesada

Jorge Castelló Raga

Ángel Vilata Giménez

Juan Carlos Ortí Ortiz

Arturo Hinarejos Castelló

Aitor Castañeda Caballero

Xavi Rocha López

CENS FALLER INFANTIL

Aitor Peris Téllez

Álvaro Donate Borrás

Xavi Silvestre Díaz

Diego Muñoz González

Fallera Major Infantil ixent

Belén Toledo García

Estrella Moreno Sánchez

Candela Paños Alagarda

Roser Martí Santamaría

Chiara Blasco Ferrando

María Martínez Miquel

Ariadna Roger Méndez

Vega Ortí Medina

Valeria Martí Santamaría

Abril Martínez Marcilla

Carla Torrijos Puig

Lola Martínez Marcilla

Candela Raga Zamora

Cristina Silvestre Navarro

Rocío Vercher Jaro

Gemma Traver Barrera

Claudia Miquel Gil

Lourdes González Barón

María Ballester Fernández

Mirian Navarro Rives

Aitana Saiz Rincón

Andrea Vilata Moya

Carmen Silvestre Navarro

Lucía Aznar Miquel

Esther Ortí Ortiz

Marianela Raga Zamora

Juli Vilata Giménez

Marta Hernando Stefanova

Marta Miquel Rodríguez
Palmero

Xiquets d'Honor

Vega Vilata Moya

LEMA FALLA INFANTIL 2022:

LA GRANJA ÉS ESCOLA

ARTISTA:

FRAN MARTOS

ESCENA PRIMERA:

Els xiquets juguen al voltant de la granja recordant sempre que no s'ha de fer mal als animals!

ESCENA SEGONA:

Entre els animals podem veure una vaca lletera amb els seus vedells, els qui, a causa de l'explotació ramadera, hagueren de ser rescatats d'un refugi d'animals perquè en la nostra granja tingueren una millor qualitat de vida.

ESCENA TERCERA:

Ací ens trobem amb Margarida, una xiqueta que encara que està a soles, estant rodejada d'animals és molt feliç, ja que allò que més li agrada és donar-los el millor i asseure's a parlar amb ells!

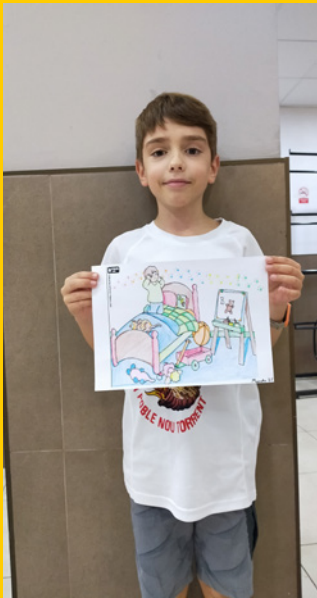
ESCENA CUARTA:

Com en totes les granges no pot faltar la nostra porqueta dinamita, que, igual que la vaca, l'hagueren de rescatar d'una altra granja perquè no podia tindre cries i volien sacrificar-la.

ESCENA CINQUENA:

Pepa és una xiqueta molt entremaliada i té tota l'habitació desordenada. Els seus pares no li han dit encara que abans de baixar a jugar amb els altres xiquets i amb els cadellats ha de replegar-ho tot!

ESCENA SEXTA:

Adriana està sola i ningú no vol jugar amb ella, per eixe motiu ha agafat l'escala i ha pujat al balconet per a asseure's a escoltar els pardalets i veure els animals joguinejant! *

LA FESTA EN IMATGES

Diuen que val més una llapissera curta que una memòria llarga... quanta raó tenen!

Aplicat a les imatges, aprenem que una imatge ajuda a recordar històries i vivències del passat, ens fa recordar moments junt amb els nostres que, potser, havíem oblidat... El nostre col·lectiu... d'imatges i vivències ens en dona a muntó...

És per això que no hem volgut deixar passar l'oportunitat de fer una recopilació d'algunes de les imatges d'estes Falles de 2021, les Falles de setembre: les Falles de la resiliència.

I és que tenim clar que, en el futur, seran part fonamental de la memòria col·lectiva i ens ajudaran a contar a les noves generacions les nostres anècdotes. ✨

SOM HISTÒRIA DE LA LITERATURA FESTIVA!

—
Emilio José García González

Comissió d'Estudis Fallers de Torrent (COMFET)

—

I és que el passat 22 de novembre de 2021, es feia pública la resolució del director general de Política Lingüística i Gestió del Multilingüisme, per la qual es concediren les subvencions per a la Promoció de l'Ús del Valencià en l'Àmbit Festiu (Modalitat A: Falles) on es donaven a conèixer els guanyadors del premi de llibrets per a les falles atípiques de setembre de 2021.

En aquesta, s'atorgava a la Falla Poble Nou de Torrent en 4t premi per a 2021, sent el millor resultat aconseguit per una falla de Torrent en aquesta edició... I no sols en aquesta edició, ja que, l'última vegada que una falla de Torrent resultava guanyadora amb un millor premi fou l'any 2013, quan la Falla Plaça Sant Roc-Gómez Ferrer, amb disseny del torrentí Eugenio Simó i la coordinació d'Emilio José García González i Javier Mozas Hernando, obtenia el 1r premi d'aquest concurs, sent l'única comissió de la nostra ciutat que, hui en dia, ha obtingut aquest desitjat resultat.

L'esforç ens feia aconseguir un resultat somniat, amb sorpresa per a tots, ja que no podem oblidar que era la primera vegada que la Falla Poble Nou participava en aquests premis.

Però, no podem deixar passar l'ocasió per a destacar que també ha sigut l'any que més falles de Torrent han resultat guanyadores en aquesta convocatòria... Ni més ni menys que 11 comissions torrentines! És un orgull per a la nostra ciutat aquest resultat i més després d'un any tan complicat com el que estem vivint des de la cancel·lació de les falles de 2020 per l'aparició de la pandèmia mundial de la Covid-19.

Aprofitant la nostra il·lusió i que en la pròxima edició de 2022 aquests premis compliran la seua 20 edició, volem fer un recopilatori de tots els premis obtinguts per les falles torrentines en aquest, com a homenatge i reconeixement per l'esforç constant en pro de la Cultura, la nostra llengua i les nostres tradicions, deixant constància escrita per als estudiosos i escriptors del futur:

Falla	Any	Premi
Plaça Sant Roc - Gómez Ferrer	2013	1r
Plaça Sant Roc - Gómez Ferrer	2012	4t
Poble Nou	2021	4t
Ramón y Cajal	2013	6é
Plaça Sant Roc - Gómez Ferrer	2021	6é
Ramón y Cajal	2010	7é
Barri Sant Gregori	2021	7é
Ramón y Cajal	2014	8é
Ramón y Cajal	2012	9é
Ramón y Cajal	2006	10é
Ramón y Cajal	2016	10é
Toledo	1998	11é
Ramón y Cajal	1999	12é
Zaragoza	2021	12é

Falla	Any	Premi
Toledo	1997	13é
Sant Valerià	2018	13é
Toledo	1994	15é
Ramón y Cajal	2011	15é
Toledo	1999	16é
Toledo	2000	16é
Ramón y Cajal	2007	16é
Sant Valerià	2017	17é
Barri Sant Gregori	2019	17é
Sant Valerià	2021	17é
Plaça Sant Roc - Gómez Ferrer	2014	18é
Sant Valerià	2014	19é
Ramón y Cajal	2019	19é
Avinguda Filà	2015	21é
Ramón y Cajal	2021	22é
Ramón y Cajal	2004	23é
Ramón y Cajal	2005	24é
Pare Méndez	2007	25é
Nicolau Andreu	2021	25é
Antoni Pardo	1995	26é
Ramón y Cajal	2008	26é

Falla	Any	Premi
Ramón y Cajal	2009	26é
Plaça Sant Roc - Gómez Ferrer	2011	26é
Plaça Sant Roc - Gómez Ferrer	2017	27é
Avinguda Filà	2018	27é
Sant Valerià	2020	27é
Ramón y Cajal	2001	29é
Ramón y Cajal	2018	30é
Sant Valerià	2019	30é
Pare Méndez	2006	31é
Plaça Sant Roc - Gómez Ferrer	2019	31é
Camí Reial	2021	32é
Pare Méndez	2005	33é
Barri Sant Gregori	2015	34é
Sant Valerià	2016	37é
Ramón y Cajal	2020	37é
Nicolau Andreu	2007	38é
Pare Méndez	2021	38é
Plaça Sant Roc - Gómez Ferrer	2010	39é
Sant Valerià	2013	39é
Ramón y Cajal	2015	39é
Pare Méndez	2018	39é

Falla	Any	Premi
Cronista Vicent Beguer i Esteve	2021	39é
Cronista Vicent Beguer i Esteve	2014	40é
Sant Valerià	2015	40é
Avinguda Filà	2021	40é
Barri Sant Gregori	2020	42é
Sants Patrons	2021	43é
Plaça Sant Roc - Gómez Ferrer	2016	44é
Cronista Vicent Beguer i Esteve	2020	45é
Avinguda Filà	2008	53é
Ramón y Cajal	2017	53é
Pare Méndez	2008	54é
Plaça Sant Roc - Gómez Ferrer	2020	54é
Avinguda Filà	2016	56é
Avinguda Filà	2017	56é
Zaragoza	2020	59é
Pare Méndez	2013	60é
Carrer Benemérita Guardia Civil	2014	62é
Avinguda Filà	2019	68é
Carrer Benemérita Guardia Civil	2019	70é
Sants Patrons	2020	71é

Premis

CAMPIONS “COPA TRUC CABEROT”

—
Beatriz Vilata Martínez

Fallera falla Poble Nou de Torrent
—

Enguany els nostres fallers Vicente Vilata, més conegut com a *Tico*, junt amb el seu fill i faller Àngel Vilata, es proclamaren campions de la copa de concurs de “Truc Caberot” que organitza la Junta Local Fallera de Torrent.

El concurs es va realitzar en els diferents casals de les comissions participants de Torrent.

Els nostres fallers jugaren 13 partides, de les quals en guanyaren 8. D'aquesta manera quedava la següent classificació:

1r Premi falla Santa Llúcia

2n Premi falla Ramon i Cajal

3r Premi falla Sant Valerià

4t Premi falla Àngel de l'Alcàsser

5é Premi falla Barri Cotxera

6é Premi falla Poble Nou

D'aquesta manera quedaven empatades a punts les comissions Àngel de l'Alcàsser, Barri Cotxera i Poble Nou.

En acabar el concurs de Truc Caberot, passaren a fer el campionat de la copa, el qual jugaven les 16 primeres falles classificades, i sols es jugava a eliminatòria, és a dir, partida perduda i estaves eliminat.

Els nostres fallers *Tico* i Àngel començaren el campionat de la copa amb molta il·lusió, començaren en octaus de final amb Toledo, quarts de final contra Sant Valerià (3r classificat), arribaren a semifinals contra Santa Llúcia, que havien sigut els campions del Truc Caberot, i guanyaren, arribant així a la final.

La final, com tot el campionat de la copa, es jugà al casal de la Falla Santa Llúcia, es va celebrar el divendres 17 de desembre, i, per fi, amb una partida molt renyida contra la falla Àngel de l'Alcàsser, els nostres fallers aconseguiren la copa de campions, sentint la nostra comissió una grandíssima alegria i un major orgull.

L'enhorabona, *Tico* i Àngel, gràcies pel vostre esforç i constància per estar durant aquests mesos jugant aquest joc tan típic i tan valencià com és el Truc. ★

FALLES I DISSENY

Entrevista

MIGUEL ARRAIZ

Director de projectes de *World Design Organization* Capital Valencia 2022

—

Emilio José García González

Comissió d'Estudis Fallers de Torrent (COMFET)

—

Amb motiu que València serà Capital Mundial del Disseny en 2022, després de la designació biennial duta a terme per la reconeguda institució *World Design Organization*, hem volgut fer una aproximació a aquest esdeveniment i donar-li difusió. És, per això, que hem volgut entrevistar Miguel Arraiz, director de projectes de *World Design Capital Valencia 2022*, qui ens ha contat la seua visió d'aquesta celebració.

Qui ha impulsat la capitalitat i amb quin objectiu?

València Capital Mundial del Disseny 2022 sorgeix de la societat civil. D'un grup de persones format per empresaris i professionals que van començar a creure en la possibilitat de presentar la candidatura i van convèncer les institucions i empreses de dur a terme la primera fase del camí: la candidatura. La presentació oficial d'aquella decisió es va dur a terme al desembre de 2018 i va comptar amb el suport d'un gran nombre d'institucions, empreses i professionals que van confiar en el projecte. Des de llavors, amb el llibre de la candidatura, la visita del jurat i la decisió final de ser guanyadors, portem treballant per a convertir aquesta decisió en una cosa major que un llistat d'activitats, un procés de transformació de la ciutat.

Existeixen projectes concrets dins de la programació o propostes per a fomentar la col·laboració de les Falles en aquest esdeveniment?

Les Falles, les festes i l'artesania tenen un pes molt important dins del programa de la capitalitat. De fet, venen emmarcades com un pilar estratègic dins d'una sèrie d'activitats que sota el títol FOC aniran vertebrant la programació de tot l'any.

Òbviament, aquesta programació tindrà el seu punt àlgid en els mesos de febrer i març, però continuarà més enllà. S'ha establert un conveni amb el Museu Faller per a la realització de dues exposicions dins de la programació oficial de la capital del disseny. Durant els mesos de febrer i març cada setmana es durà a terme una activitat en el Centre del Carme l'eix del qual seran les Falles: des

**MIG
ARR**

de la col·laboració amb altres festivitats del foc -amb la presència d'un dels fundadors del *Burning Man*, la presentació de diverses publicacions sobre festes i tradicions- entre les quals estarà el primer volum del treball enciclopèdic de festes del foc dedicat a les festivitats del foc de la Comunitat Valenciana- o molts altres de diferents autors.

També és important ressenyar la intervenció d'altres entitats, com és el cas del Col·legi Territorial d'Arquitectes de València, juntament amb el qual s'està treballant braç a braç i que ampliarà per al 2022 l'exposició que realitza anualment dedicada a les Falles.

Les festes serviran per a viure les Falles d'una altra manera, amb rutes i itineraris on conèixer el treball que conflueix entre disseny i falles. I la programació finalitzarà amb l'estrena d'un documental sobre aquells artistes fallers més a l'avantguarda realitzat per Reyes Pe.

QUEL
BAIZ

Hi ha alguna instal·lació, obra o exposició que estiga previst que la desenvolupe algun artista faller?

Moltes de les accions ja realitzades i per realitzar sobretot en espai públic comptaran amb la presència i el treball d'artistes fallers. Ja ha sigut el cas amb Ricardo Alcaide i les escenografies realitzades per al lliurament de Premis Nacionals de Disseny en 2020 i més recentment l'escenografia de la gala de presentació oficial del programa de la capital del disseny el novembre passat.

També destacar el mestratge i mà en l'exposició València Pavilion que es va inaugurar en l'últim *Madrid Design Festival* i que, dissenyada per Mut, va ser executada per Manolo García. Aquests són només alguns dels exemples ja realitzats, però durant 2022 es podrà continuar veient la importància i professionalitat de moltes mans relacionades amb el món de les Falles.

MIGUEL

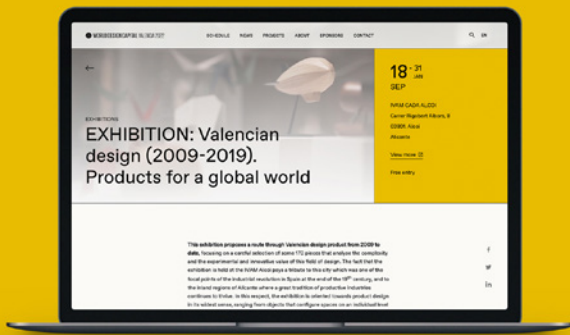

La visió de la capitalitat està pensada només per a València capital o hi ha activitats que es poden desenvolupar en tota la Comunitat Valenciana?

València actua com a centre tractor de tota una sèrie d'activitats per tota la Comunitat Valenciana que volen fer de la Capital Mundial del Disseny 2022 una extensió a tot el territori, vertebrant accions on el disseny siga el protagonista.

En què consisteix que València siga capital Mundial del Disseny en 2022?

La ciutat de València i, per extensió, la Comunitat Valenciana, són terra de creativitat. El treball de professionals del disseny, l'arquitectura, l'interiorisme o la il·lustració al llarg dels últims cent anys demostra una cultura del disseny que s'estén

per tot el territori. Per tant, no és casualitat que la *World Design Organization* haja triat la ciutat de València per a ser el referent internacional del disseny mundial durant 2022. Es tracta d'un reconeixement a l'herència industrial de la ciutat, així com al seu compromís amb el talent i la creativitat. Una oportunitat transcendental, no sols per a la ciutat de València sinó per al país en el seu conjunt, que reforça la capacitat d'Espanya de projectar-se amb una imatge de país, en l'àmbit global, vinculada al disseny, la tecnologia, la innovació i la creativitat.

València Capital Mundial del Disseny 2022 es proposa potenciar la transformació del territori a partir del disseny anant molt més enllà del seu intens programa d'activitats. Es tracta d'un treball per la institucionalització del disseny a partir de la didàctica, la gestió i la conscienciació per part de les entitats públiques i privades; així com de la

MIGUEL
ALBAIZ

creació d'un ecosistema unit i cohesionat on professionals, empreses, entitats i institucions treballen conjuntament per a donar a conèixer el disseny a la societat. Així mateix, en paral·lel a l'agenda d'activitats que es desenvoluparan per tota la Comunitat Valenciana, s'impulsa un llegat format per un conjunt de projectes de llarga durada que romandran una vegada València deixe de ser la Capital Mundial del Disseny.

Dins d'aquesta programació, les Falles i els seus artesans i creatius tindran un paper protagonista. La seua posada en valor és fonamental, la necessitat d'amplificar les col·laboracions entre aquest col·lectiu i la resta de sectors creatius és urgent; d'una banda, per a salvaguardar una professió que passa per moments difícils i, per un altre, per a incorporar aquesta activitat a un mercat més ampli que li permeta tenir el merescut reconeixement a la seua labor i l'accés a diversificar internacionalment el seu treball per a mantenir el seu, ara per ara, feble teixit artesanal.

Les Falles han sigut un actiu importantíssim en la consecució del nomenament com a Capital Mundial del Disseny i esperem poder treballar juntament amb elles perquè 2022 siga tan sols l'inici d'un llarg camí junts. ✨

AMB ARRÒS, POLLASTRE, CONILL I ALTRES VERDURES... NO SOLS ES PODEN CUINAR PAELLES.

Al dictat de Ferran Martínez / L'escriptura d'Aitor Sánchez
Faller de Borrull Socors i faller de Cronista / Periodista

La societat actual és la societat de les etiquetes: d'esquerres, de dretes, de centre... una societat global i cada vegada més fraccionada que, en lloc d'unir ponts, s'aïlla en grups afins hiperconnectats per les noves tecnologies. Aquesta nova realitat es reflecteix, com no podia ser d'una altra forma, en el col·lectiu faller, on podem diferenciar: *peiners*, llibreters, teatres, festers, *playbackers*, etc. Etiquetes que haurien de supeditar-se simplement al sentiment de ser faller.

Des del punt de vista del disseny de la falla, passa una cosa semblant, ja que quan un artista presenta un projecte que se n'ix del normal, ens agrada posar etiqueta d'innovadors o experimentals, quan realment continuen sent falles, que es planten i cremen amb l'esforç d'una comissió.

Si comparem les falles amb un concurs gastronòmic, aquest hauria de ser un concurs creatiu. Lluny del que puga pensar la majoria, no seria un tradicional concurs de paelles, ja que en aquesta mena de concursos tots parteixen amb els mateixos elements, però creen una

obra diferent (tots tenen els mateixos ingredients i creen un plat). El col·lectiu faller s'obstina a etiquetar i definir què és una falla i què no. De manera que, en uns certs col·lectius, allò que se n'ix de la tradició es considera que no és una falla. La immensa majoria vol establir una sola recepta per a crear una falla i que tots s'ajusten a aquests patrons.

Si seguim amb el símil del concurs gastronòmic i amb el pes de la tradició per bandera, veuríem com tots els cuiners participants (artistes) concursarien amb els mateixos ingredients, amb els mateixos temps de cocció, les mateixes eines de cuina, etc. que donarien com a resultat els mateixos plats. Però afortunadament, en el món de les falles (i de la cuina), els artistes són creadors i poden basar-se en diferents matèries primeres (materials), posar més o menys sal i espècies (crítica), utilitzar diferents tècniques de la nova cuina (textures, roba, nous materials, etc.), mentre que uns altres poden dedicar més temps a l'emplatat amb acabats diferents.

En aquesta mateixa línia, si en lloc d'un concurs de cuina traslladàrem la comparació a un festival de cinema tindríem idèntic resultat. Si uns certs sectors imposen només un gènere o un tipus d'estil de pel·lícula (per exemple, de comèdia) totes les pel·lícules serien en cadena i empobririen la qualitat del festival. En el món de la creació fallera, igual que al cinema, la millor obra no té per què ajustar-se a un sol gènere, ja que podem trobar falles amb alguna escena d'humor, sàtira, però també reivindicació social o crítica local.

Qui està darrere?

Per tant, arribats a aquest punt hauríem de plantejar-nos qui està darrere del concurs i qui el valora? Al cinema serien els productors, que són els que posen els diners, mentre que en les falles és el faller. Es tracta d'un art popular: naix del poble, la paga el poble i el premia el poble per a finalment rebre aquest guardó la mateixa comissió i no l'artista, encara que afortunadament aquesta situació està canviant i en els últims anys reconeixem cada vegada més la labor fonamental de l'artista.

Per tant, com és el faller el que jutja el resultat, els premis es classifiquen segons els gustos de la majoria i això ens porta a fer-nos una altra reflexió: Des del punt de vista del disseny, evolucionen les falles o es repeteixen una vegada i una altra els mateixos esquemes premiats?

Si analitzem l'evolució de les falles, podem observar com el seu progrés artístic és lent. Va per darrere d'altres vessants artístics. Els premis es veuen condicionats pel que ha premiat el jurat l'any anterior. El disseny de les seccions altes es mira en el reflex del qui va triomfar l'any anterior i es vicia any rere any. Hi ha evolució, però molt lenta.

En l'actualitat el patró de disseny en les categories altes és el marcat per la saga Santaaulalia, tant a València capital, com en les poblacions que segueixen el reflex del cap i casal. És el resultat d'una manera d'entendre la falla seguint la següent fórmula: disseny en forma piramidal + caricatura + gràcia + gestió empresarial.

No hi ha una altra recepta per a construir falles reeixides. No obstant això, en la biografia de Miguel Santaaulalia es narra com, quan competia en els seus inicis en la secció Especial contra Vicente Agulleiro i mai arribava al podi, els sectors tradicionalistes li deien que era massa “modern” per a fer falles i no encaixava en el sistema. No obstant això, en l’actualitat el seu estil personal és el cànon i el model a seguir. Això es deu a la posada en pràctica de la seua manera d’entendre les falles en la dècada dels 90, en uns anys on la llibertat creativa en la secció Especial tenia un major acolliment en el jurat (recordem falles en la categoria d’or d’Alfredo Ruiz, Agustín Villanueva, Julio Monterrubio, dissenys d’Ortifus, etc.). Aquest corrent d’aire fresc (premiada pel jurat) va obrir les portes dels seus dissenys, del treball amb nous materials com el suro blanc i de la consolidació definitiva d’una signatura que continuarien els seus fills Miguel, Pedro, Alejandro i Josete (en el disseny).

Als inicis de la dècada dels 2000, les falles també van tenir l’oportunitat de fer un salt en el disseny. L’any 2001 la falla Na Jordana sorprenia amb “Pinotxada Universal”, un projecte dissenyat per Sígrif Martín Begué i elaborat al taller de Manolo Martín: un colossal Pinotxo de formes poligonals i còniques criticava la doble moral de la societat. Totes les escenes seguien les mateixes línies del seu creador i van impactar tant que el jurat el va deixar en segona posició, després d’una dura deliberació. Si el jurat haguera sigut valent, estem segurs que el Pinotxo haguera

marcat un colp de timó i podria haver sigut encara més influent del que va ser i és: tota una icona de les falles d'inicis del segle XXI.

A mitjan anys 2000 un altre artista va patir un procés semblant com va ser Vicente Martínez Aparici, que, després de trencar mà en la secció Especial amb falles tradicionals, va començar a explorar altres camins del disseny amb les creacions de Carlos Corredera. Al principi li va costar encaixar, prompte es van succeir les crítiques de si les seues creacions no eren falles, sinó fogueres alacantines, pel gust per la pintura en plans i l'explosió de color. Després de la ruptura laboral amb Corredera, Martínez Aparici continua explorant aquesta línia de la mà de Juan Ramón Vázquez. Potser les falles haurien fet un salt en el disseny, un gir més de rosca si la falla "Filtres" per a Cuba-Literato Azorín (2018) haguera guanyat en la secció Especial (com apostaven alguns membres del jurat). Finalment, es va quedar segona i tercera d'Enginy i Gràcia. D'haver sigut així, probablement hauria condicionat el cànon de les creacions falleres a l'any següent.

Infantils: portes obertes al disseny.

On el camí en el disseny és molt més variat i sense etiquetes és en l'àmbit de les falles infantils. A principis dels anys 2000 va haver-hi una glopada d'aire fresc quant a estils. Hi havia gran varietat de maneres d'entendre la falla infantil, tanta com artistes nous que s'hi anaven incorporant des de diferents cercles (Belles Arts, disseny

gràfic, interiorisme, moda, etc.), gent amb amplitud de mires i formació aliena al món del gremi, que s'hi va anar involucrant i van generar noves esperances.

Un dels motius principals pels quals l'explosió en el disseny va començar per les infantils va ser per temes logístics i estructurals. L'estructura física d'un taller infantil necessita menys espai i menys personal que un taller de falles adultes. Són treballs on l'artista infantil pot implicar-se completament des de l'esbós fins a la plantà: tot el procés creatiu pot ser pensat i desenvolupat per la mateixa persona, des de l'origen al final. Això no vol dir que en l'actualitat tot siga innovació, ja que les infantils també s'estan estancant i segueixen el model de copiar el que guanya l'any anterior.

Festival Falles *Street Art*: Opció de futur.

Aquest estancament en el disseny de les falles es debat des de diferents perspectives. Una d'elles, i probablement la principal, és la crisi cíclica de la professió d'artista faller (i més després de la pandèmia). Un treball creatiu poc valorat en general i amb poca difusió més enllà dels cercles de la festa.

L'artista faller Manuel Algara va reflexionar sobre la falta de promoció de les falles en la taula redona dels artistes que planten en secció Especial en "Una Festa Per a Tots" el passat octubre. Un dels dubtes que deixava en l'aire era per què les falles no eren considerades un *Street Art*, com passa amb el món dels grafitis, on veus moltíssims estils, dissenys, formes... (Dulk, xiqueta bonica, Okuda...). Però

en el disseny de falles (sobretot en Especial) no s'ofereix aqueix ventall d'estils, sinó que segueixen el cànon tradicionalista. Trobe a faltar la varietat i la valentia pel que és diferent i això, al cap i a la fi, ho decideixen els fallers. I el faller només vol premis. Això ens porta a una pobresa artística important, ja que les falles podrien ser el millor festival d'art urbà del món. Però al final la decisió està en mans del faller i dels dirigents de la festa. Hem de ser conscients de la mena de concurs que volem, ja que, si el jurat foren artistes, el resultat seria un altre.

Si al final tots cuinem la mateixa recepta, menjarem la mateixa recepta. A mi, cada dia, m'agrada menjar una recepta diferent. Això no significa que haja de descartar res. Estem perdent una gran varietat de possibilitats i d'estils: perdem riquesa de dissenys que sí que veiem en altres llocs, com en els llibrets, en la il·lustració, en la moda. Sense etiquetes. M'agradaria que les falles tingueren només una etiqueta: falles contemporànies. ✨

PER TAL D'ACABAR D'UNA VEGADA PER SEMPRE AMB LA FALLA CLÀSSICA

—
Alejandro Lagarda
Associació d'Estudis Fallers
—

Parlar de classicisme en falles és una absoluta fal·làcia. Mai no hi ha hagut un model únic, inequívoc i continuat a nivell formal i estructural de realitzar-les. En tot cas, han existit tendències, estils o maneres més o menys dominants. Un fet ben diferent és que artistes d'èxit o determinats models hagen creat escola o s'hi hagen autoimposat com clau de l'èxit als palets. No existeix el model perfecte de falla –per molt que algunes veus hi insistisquen– que pugui ser considerat com “vertadera falla”. És un argument tan feble que cau pel seu propi pes.

La varietat de formes i discursos des de la consolidació de les falles és tan àmplia que, sumada a la inexistència –per sort– d'un òrgan acadèmic que definisca quina és la pauta, ens demostren que les falles són un art viu sense major condicionant que el fet de tenir un discurs, un contingut crític –satíric o no– i poder ser cremades durant la nit de sant Josep. És difícil comprendre que, malgrat aquesta llibertat, es tinga tanta por a exercir-la.

De la mateixa manera, si no hi existeix un classicisme –o millor, paradigma– és impossible que existisca una avantguarda de l'art faller. L'avantguarda naix per la

necessitat d'un enfrontament vers un model clàssic o acadèmic que, per diverses raons, resulta antiquat i poc útil. L'avantguarda, en la majoria de casos, actua com una reacció conscient al model imposat o autoimposat. No podem parlar en termes propis d'uns moviments o llenguatges artístics completament aliens a la realitat del format faller i tan allunyats cronològicament i ideològicament del que la realitat de les falles suposen. Tenint en compte, a més, el general retard que la majoria de propostes falleres, fins i tot aquelles que ens semblen més alternatives, manifesten respecte a la creació contemporània. Molt puntualment les falles han begut de la realitat del context artístic espanyol contemporani. Però quasi sempre ho han fet de manera superficial, sense acceptar o sense entendre el discurs que subjau al desenvolupament d'un estil o moviment contemporani. Assumim que la desconexió amb la realitat de la creació contemporània és un fet. I no és, necessàriament un problema.

Les falles han funcionat no amb unes lleis però sí amb unes inèrcies que han generat mites i models. Inèrcies que, d'altra banda, han fet manifestament impermeable el format al fet que, amb excepcions i no sempre ben acceptades per un públic generalment ranci, creatius en principi aliens al format puguem aportar al format sense trencar completament les seues particularitats però contribuint a la seua evolució.

Només acceptant i assumint les falles dins de la seua pròpia evolució històrica i estètica, podem realitzar una autèntica teoria d'un art l'arrel del qual, com ja vam dir, és la construcció d'un discurs, figuratiu o no, que serveix

de base per a la crítica. Intentar analitzar o comprendre aquest format amb la pueril dicotomia de clàssic –o pitjor, barroco– o experimental i/o avantguardista.

Primer perquè tal dicotomia és falsa. No existeixen dos models a manera de compartiments estancs i irrenunciables. En segon lloc, perquè parlar en aquests termes supedita un determinat tipus de creacions falleres a les quals es considera residuals enfront d'un altre model majoritari amb notables fissures que s'hi empra per tal de designar el que una falla ha de ser. En tercer lloc, perquè les falles, com acabem d'indicar, necessiten ser analitzades en el seu propi recorregut i necessitem, igualment, uns termes que trenquen amb aquesta fal·làcia i que possibiliten valorar de manera més justa totes les aportacions del format faller independentment de les nostres preferències personals. Perquè, desgraciadament, en les falles el gust personal i intransigent ha exercit com a jutge i sentinella. Açò explica, entre moltes altres coses, el desastre que els premis suposen cada any. Uns premis, d'altra banda, inútils i que no han fet més que engreixar els prejudicis i l'estretor de mires.

En tot cas, si volem emprar uns termes pràctics però que eviten –dins de les possibilitats– elaborar un discurs a partir d'un judici de valor moltes vegades negatiu, seria més apropiat parlar d'un model de falla hegemònica. Un model més o menys estés, encara que no inequívoc, basat en el representacionalisme, el desenvolupament seqüencial del contingut i, en allò estructural, un caràcter ascensional o piramidal. A partir d'ací, les varietats d'"escoles", estils o propostes és quasi tan gran com la de creatius dedicats a treballar en el format. Per tant, aquell

model hegemònic es basa més en una qüestió estructural que en l'apartat formal o en la finalització material de les peces. No obstant açò, l'estètica i la forma, per ser allò que resulta més evident, han estat quasi sempre els únics elements a jutjar. Un altre gran error.

Al costat del model hegemònic existeix un altre tipus de falla, classificada generalment com a experimental, que trenca el model més habitual. Crec que aquesta ruptura ha existit, amb major o menor intensitat –casos ineludibles com el de R. Rubert– al llarg de tota la història de l'art faller. És cert que en l'actualitat, l'existència d'una etiqueta i l'homologació d'allò que entenem com a “experimental” a través de nous premis resulta més evident. De totes maneres, aquestes falles que apareixen com una resposta –pel fet de diferenciar-se, sobretot estructuralment– a les característiques del model hegemònic, són falles per dret propi. Ningú no té l'autoritat de dir que allò que es planta no és una falla. El contingut i el foc existeixen. No hi ha raó per a desqualificar-les tal i com es fa. A més, en moltes ocasions, sense el més mínim argument. Hi ha massa bilis i poca reflexió en aquest àmbit.

El model que actua com a resposta ha trencat estructuralment la falla, amb aportacions de caràcter autoral –per tant, la possibilitat de generar una “escola” es dilueixen– i per creatius que, formats al marge dels ressorts propis del model hegemònic, han alliberat per a la nostra sort les possibilitats d'un format que, de tant mirar-se ell mateix, s'ha esgotat.

En cap cas els que defensem l'existència d'aquestes falles que han actuat com a resposta no pretenem que els nous models substituïsquen el vigent. Al contrari. No volem

substituir un sistema per un altre. Simplement volem gaudir de la varietat possible i que ambdues realitats –i tots els matisos entre ambdues– interactuen i permeten una major evolució. De fet, algunes de les propostes més interessants a nivell faller dels últims anys –al marge de l'espectacle de les grues, els volums o el focus mediàtic– les han generades aquelles altres falles.

L'existència d'aquests dos models no actua com calaixos tancats i impermeables, com sí que es pretén assumir quan emprem la dicotomia clàssic/experimental. Són realitats artístiques líquides que poden i deuen conviure. I no són pocs els exemples d'obres que, partint del model hegemònic, l'han estirat sense trencar-lo, per tal d'aportar projectes interessants que han fet evolucionar, des de dins, la falsa falla clàssica. I açò només s'ha aconseguit obrint la porta a creatius que, sense estar contaminats per la inèrcia d'aquest particular microcosmos, han aportat la seua visió i saber fer. Autors com Carlos Corredera han sigut responsables d'algunes de les més recents obres mestres en el panorama artístic de les falles i de les fogueres. Comptant amb artistes constructors formats en tallers, aquests creatius han exercit com a directors del projecte, dotant d'homogeneïtat el projecte i ampliant les possibilitats estètiques i de contingut del format, per beure de les més diverses fonts. Malgrat els seus defectes en la consecució material del projecte, "Miracle!" (Na Jordana, 2020/21), per a mi resulta paradigmàtica en aquest sentit.

Més enllà del valor formal, de l'odiosa "bonicor", les possibilitats són múltiples. Aprofitem-les. Manca una voluntat global. ✨

COM HA DE SER UNA FALLA?

—
Juanjo Medina Bonilla

Revista Cendra

—

Combustible seria la resposta òbvia.

A banda d'això, com ha de ser una falla és una de les preguntes més complicades de contestar per als qui ens agraden les Falles. Perquè tots tenim un idea ben clara —i moltes vegades inamovible, per tant obcecada, i, tal vegada per això mateix, equivocada— de quina és la falla perfecta. O bé aquella que es pot apropar a la perfecció. I no ens agrada que ningú vinga a fer tremolar, de vegades fins a fer-les caure com un castell de naips vençuts per un suau bufit, eixes idees que tenim sacabutxades al cervell.

És més que probable que tots i totes tinguem clar que una falla ha de ser crítica, amb bones dosis d'humor satíric i un puntet de mala llet, que pugue els colors d'aquells que són convertits en personatges de l'argument del cadafal. També podem acceptar que una falla faça un homenatge a qualsevol persona que ho meresca. Clar que, per desgràcia, comencem a valorar, inclús a premiar —que ja té delictes— falles sense molta o amb cap crítica, allò que s'anomenen *falles blanques*, que parlen de molts temes i de res, des d'una visió simplista, embafofa i infantilitzant del públic que es para davant d'eixes creacions i exclama un “Oh! Quina falla més bonica!”, valorant la falla

només per la seua aparença estètica. Sí, el modelatge, la composició, l'acabat i la pintura són molt importants en el conjunt d'un cadafal, però si una falla, com a mitjà de comunicació, no transmet cap idea o missatge, no servix per a molt. És com un llibre amb les pàgines ratllades, en les quals no es poden llegir les parts més interessants, encara que el contingut s'albire baix dels esborralls.

Mes, com ens arriba eixa informació? Quina pot ser la seua estètica? Este és un agre debat que enfronta els garants de les falles com calen, aquelles recarregades, rococós, enfront dels que pensen —pensem— que les falles poden acollir unes línies més actualitzades sense deixar oblidats els aspectes que abans comentava de sàtira, humor, crítica...

El disseny, la imatge moderna i la innovació estètica no estan renyides amb l'essència d'una falla. I a més es poden trobar exemples d'esta relació entre falla i plàstica contemporània en tots els períodes històrics de la Festa. Potser amb menor presència en el segle XIX —encara que es poden trobar exemples de falles que no responien al cànon del moment—, però sí clarament incorporats al substrat estètic des de principis del segle XX, explicant-se este fet per l'absorció dels corrents artístics imperants en eixos diferents moments del *time-lapse* faller.

Les falles començaren amb una plàstica basta —pels materials emprats i per la quasi improvisació que regnava en les primeres dècades del festeig— que ballava entre

la caricatura esquemàtica i un cànon academicista que volia apropar-se al realisme, en un intent que el públic identificara fàcilment els personatges de l'escena representada.

Amb el temps, i per culpa de l'aparició dels premis a cavall dels segles XIX i XX, les falles s'endinsaren en un naturalisme i un preciosisme que marcaren per a sempre la seua estètica, però que no era impermeable a nous fonaments artístics que deixaren empremta en les dècades dels anys vint i trenta del passat segle. Així, l'art *déco*, el surrealisme o el cubisme trobaren espai en moltes falles, algunes de les quals varen rebre reconeixements per part dels jurats.

També, en aquells temps entre segles, les falles tenien llibertat argumentària, tanta que les autoritats no deixaren d'imposar el seu zel constrenyedor, censurant cadafals, figures o llibrets que se n'eixien de les normes de decor. Açò provocà una neteja dels continguts perquè els polítics només aparegueren per a ser homenatjats i s'abandonaren, en gran manera, les referències hortofrutícoles sexuals, tan arrelades a l'imaginari popular. Això sí, quan una falla plantejava temàtiques homòfobes o misògines, inclús si era una falla infantil, eixes falles no tenien cap problema per a evitar l'acció de la censura.

Després de la Guerra Civil, els guions fallers serien més controlats, exhortant als artistes i als fallers a fugir de certes temàtiques —bàsicament es podia parlar de folklore autòcton i poc més— fins que els artistes

aprengueren a fugir amb molt d'enginy del llapis roig del censor, inclús en els primers anys de dictadura. També es va refer l'estètica dels cadafals, que arriba a deixar-se influir per l'*escultura azul*, pròpia de la megalomania franquista, en un continu guany de volum cúbic i sempre dins d'un estil naturalista, trencat en poques ocasions en falles com la dissenyada per Dalí en 1954, que introduïa el surrealisme, les creacions de Ricardo Rubert en falles desintegrades, o bé les caricatures de Regino Mas, qui en més d'una ocasió aportà una sort d'anticipació en el modelatge dels seus ninots, que plantats hui tindrien l'etiqueta de moderns.

En els anys seixanta i setanta començà a utilitzar-se una caricatura més grotesca, que deformava les anatomies, i que va imperar durant molt de temps. Hui en dia encara es poden veure figures amb postures forçades o expressions desencaixades, però els modelatges s'han suavitzat, llevant-li part de la càrrega grotesca als ninots. I per damunt de tot s'han suavitzat els colors, que han passat de paletes dures i pintures a l'oli a tons pastel i degradats quasi inapreciables, per l'ús de la pistola per a aplicar els colors sintètics habituals en l'actualitat. En aquells anys, el que sí que tenia molta importància eren els decorats i complements que acompanyaven els ninots, que sabien interpretar millor el seu rol en una escenografia adequada. Eixa part de la falla sí que s'ha perdut, i els ninots es troben orfes d'acompanyament escènic, deixats caure damunt d'un bressol de pedretes de colors, corfa de pi o tapís d'herba —això quan tenen sort—, que no vestixen els actants en les escenes dels

cadafals. En algunes ocasions els ninots sobreviuen en un sòl d'arena descuidada i bruta. Perquè en això sí que han canviat les falles, de ser el centre i fi de la Festa, han passat, en molts casos, a ser l'excusa per a la festa, com algunes de les falles plantades en l'estrany 2021 i que res no tenien a veure amb els esbossos publicats al seu moment. Vergonya, cavallers!

Les falles també s'han convertit —en més ocasions de les desitjades— en un maremàgnum de figures amuntades que perseguixen uns volums no mai vistos. La utilització del suro permet un disseny més lliure i un guany de presència a les places, que no es podien abastar amb els processos tradicionals. Clar que, algunes vegades, això ha diluït les composicions dels cadafals per a convertir-los en eixe apilotament de peces que omplin l'espai. Esta qüestió s'aprecia clarament en les falles infantils, que empresonades en les mesures reglamentàries, almenys a la ciutat de València, acaben ofegades de tant de material que es calça dins d'eixos tres metres cúbics.

En les falles grans, encara dins del rebuf que van deixar les falles plantades per Nou Campanar, trobem propostes que han desbordat el límit de les mesures autoimposades per artistes i comissions per tal d'igualar el concurs —el de la secció Especial, s'entén— i que no se sap encara si seran respectades per aquells mateixos que les impulsaren. Convertint-les, a més, en unes falles desnatades, sense intenció feridora, més enllà de les crítiques superficials que solen aportar. I quan estes falles més reeixides traspassen la línia a una crítica fallera normal, es veuen posades davant del paretó per l'opinió ignorant d'aquells

que no coneixen la Festa, i només s'acosten a ella, quatre dies a l'any, per a llançar combustible a les flames, i fan que, cada vegada més, els cadafals que apareixen en les notícies aporten menys subversió i més genuflectió sota aquells i aquelles que haurien de ser exposats a l'escarni faller, sempre això sí que no es cerque un insult o una ofensa premeditada, perquè encara que parlem d'humor no podem perdre mai el respecte. Els *heavy*s exemples de caps tallats i polítics apunyalats o penjats de la forca, que no eren excepció al segle XIX, han passat, per fortuna, als racons de la memòria. Igual que ho han fet les temàtiques misògines i homòfobes, que ja no poden tindre cabuda en una falla.

Pot ser que, en les falles més xicotetes, les que encara enarboren orgullosos el cartell de falles de barri, siga en les que es poden trobar crítiques més àcides i descarades contra tot allò que les mereix. I el caminant de falles recorre ansiós els carrers i places buscant-les, ja que aporten i mantenen l'esperit essencial d'allò que se suposa que ha de ser una falla.

Per una altra part, l'estètica fallera ha aconseguit en els últims anys més camins per a expressar-se. Les falles mal nomenades experimentals, ofereixen els seus espais perquè els artistes puguen abocar les seues idees, sense pensar en premis, opinions ni en les crítiques. Només preocupats pel missatge a plasmar, i per intentar tocar la fibra sensible a aquell estrat de públic que vol arribar-se a eixes falles diferents en fons i forma, mantenint, això sí, la comunicació entre cadafal i públic com a eix bàsic de la seua raó de ser.

I, després de tot este rotllo que vos he amollat, tornem a la pregunta del principi, com ha de ser una falla? I a mi sols em ronda pel cap una resposta: lliure.

Una falla ha de ser lliure de cadenes en la planificació argumental i estètica. Artistes i comissions han de ser capaços de plantar les falles que vulguen. Aquelles que tinguen pensades, sense buscar la complaença de ningú i molt menys un premi. Els premis castren la llibertat creativa i condicionen allò que es posa en un cadafal. I ja hem vist com ve passant d'ençà que es crearen els premis i ajudaren a canviar els conceptes de cadafal, coartant la voluntat d'artistes i comissions. Una falla no és ni millor ni pitjor per ser d'esta o d'aquella manera. Per tindre més escatades les figures o per jugar amb textures. No hauria de ser més valorada per ser molt gran o molt xicoteta. No s'ha de premiar per criticar este empresari o aquella política o per fer apologia d'un rei o unes idees. Les falles s'han de valorar per ser una ferramenta de comunicació, per no estar buides de contingut, per la seua concepció compositiva i per l'art de qui ha donat volum i vida a quatre ratlles esbossades en un paper.

No vos deixeu influenciar per tots aquells i aquelles que vos diguen quin és el cànon faller més purista, només estan contant-vos què els agrada a ells o a elles. Oblideu tot el que heu sentit o llegit —sí, també tot este text— i deixeu-vos atrapar per les sensacions que vos provoquen una falla a peu de carrer. Eixa serà l'única realitat vàlida, la de les vostres impressions. ✨

Entrevista

DULK

Dissenyador de la falla municipal de
València 2022

—

Emilio José García González

Comissió d'Estudis Fallers de Torrent (COMFET)

—

Podries parlar-nos dels teus inicis com artista?

Vaig començar amb la il·lustració i el disseny gràfic i vaig treballar per a una empresa de Barcelona del món de la moda com a il·lustrador de moda, i després a alguns estudis de pel·lícules d'animació mentre començava a fer els meus projectes personals, a més de pintar quadres per a exposicions i galeries... Així, a poc a poc, fins que vaig començar a treballar pel meu compte. Com a curiositat lligada a Torrent, vull comentar que, fa uns anys, vaig fer un grafiti a Torrent, dins el Centre d'Informació Juvenil de la ciutat.

Què sabies del món de la relació del disseny amb les falles abans d'aquest projecte?

A mi sempre m'havia agradat molt el disseny en les falles i m'havia cridat molt l'atenció. En els meus inicis havia pensat que alguna vegada podria fer una cosa en aquest món de les falles. Fa uns 5 o 6

© Carlos Segura

DU

anys vaig tindre l'experiència de dissenyar una falla amb Grego Acebedo, que és un artista que treballa falles infantils, i, com el coneixia, em va dir si li dissenyaria alguna falla i en vam fer 3 o 4, i em va agradar molt. Després vaig continuar amb la meua trajectòria personal fins que vaig veure que va fer la falla Okuda, que és amic meu i és un artista de fora del món de les falles, i vaig veure que perquè no podia fer-ne jo també alguna? Ja que, al final, vaig pensar que a València hi ha gent molt vàlida per a fer bons projectes, i em vaig animar a provar.

Com va sorgir la idea de fer el disseny de la falla municipal? Proposta o iniciativa pròpia?

Vaig parlar jo amb Santaaulalia, ja que jo coneixia el seu treball i vaig pensar que podria ser un dels artistes que podria aconseguir traure el meu estil, i vaig quedar

amb ell i parlèrem. Estava molt decidit a treballar amb mi i, a partir d'ací, vam anar de la mà plantejant diverses propostes i vàrem arribar a un disseny, ja que jo puc imaginar molt, però ell és el que tenia l'experiència de què es podia dur a terme en una falla i com tractar-ho... Encara que ell creia que qualsevol de les meues obres podria ser una falla... Ens va costar un poc, la veritat... Però, definitivament, elegírem el projecte que es veurà a la plaça de l'Ajuntament aquest març de 2022.

Com és treballar amb un artista faller per plasmar en volum un disseny teu?

LTinc algunes escultures, pel que no ha sigut molt complicat traure i imaginar el 3D, ja que el primer model el vàrem fer per ordinador, i, per la meua experiència en ordinador i il·lustracions animades, ha sigut molt més fàcil del que m'imaginava tota aquesta part. Crec que ha sigut gràcies al fet que tots els que hem estat treballant hem tingut molt bona comunicació i hem estat molt atents a tots els passos.

Hem vist que vares anar al Bioparc per a inspirar-te amb el disseny de la falla...

Jo normalment viatge molt, una o dues voltes a l'any, on la natura està molt present i prenc fotografies d'on trac molta inspiració per als treballs que faig... Depén del mural que m'inspire amb una temàtica o una altra... En el cas del disseny de la falla, com volia que fora de la fauna de tot el món, vaig anar al Bioparc per a fer algunes fotografies, però he de reconèixer que m'agrada més anar a fer fotos als animals en el seu hàbitat original.

© Carlos Segura

Què has volgut transmetre amb el disseny de la falla?

He volgut representar tots els diferents hàbitats indefensos del planeta. El que vull que la gent es quede és, de forma gràfica, amb el que no ha de passar al món i està passant cada dia... La cremà representa l'extinció a la qual estem portant-los.

Com estàs vivint tot el procés i el seu seguiment? Veus diferències entre dissenyar una falla i treballar en altres camps artístics?

Crec que cada vegada, amb els nous sistemes, s'accelera la faena i es pot aconseguir un acabat més fidel al que té el dissenyador. Sempre amb els condicionants de què has de tindre al cap, que és una falla i es va a cremar, i no tornar-te boig amb els detalls. Encara que, Alejandro, crec que

DUJK

ha acabat saturat per tants detalls, ja que a mi m'agrada cuidar cada detall. Pense que a la gent li agradarà, ja que té molta informació entrelaçada amb un llenguatge visual amb una càrrega molt important de disseny. Hem treballat amb moltes textures quant a materials, que marcaran la diferència amb les coses que s'han fet abans. No sé com quedarà, però crec que estarà molt interessant.

Com heu treballat amb la integració de materials més ecològics?

Al principi anava a ser tot de fusta, però el condicionant del pressupost ens ha impedit que tot es fera d'aquest material; però és molt complicat per als artistes fallers, ja que és necessari i important treballar amb materials ecològics, però aquests són més cars i açò s'ha de pagar... Actualment el pressupost de la falla municipal, i de la

majoria de les falles, no dona per a açò. Hem fet un buidatge de suro deixant sols la carcassa de cartó, és a dir, que hem utilitzat el suro com a “motle” i hem buidat el sobrant per a reduir la utilització d'aquests materials més contaminants. És una bona opció, encara que per a les figures xicotetes és més complicat. Podria ser una opció per a les falles de cara al futur.

Quin potencial creus que tenen les falles internacionalment com a aparador i festival d'art efímer?

Crec que el que s'està fent últimament amb la falla municipal, treballant el disseny amb artistes que estan fora de les falles i que treballen de forma internacional, és el camí perquè les falles es coneguen molt més en la major part del món; ja que, per exemple, quan puge una foto al meu perfil, la majoria de seguidors que tinc són americans o d'Àsia i al·lucinen amb les fotos que pose del que estic fent, i no saben el que són les falles. Quan s'adonen que són per a cremar-les, encara al·lucinen més... A banda de tot açò, pense que arribarà a molta més gent, i és el camí a seguir perquè se situen al nivell que es mereixen a tot món. Està clar que a l'àmbit de la Comunitat Valenciana, i potser a Espanya, han de tindre el reconeixement que es mereixen, però internacionalment no el tenen tampoc. També per a les altres falles, no sols per a la municipal; però entenc que altres falles d'Espesial miren una altra estètica fallera. Pense que hauria de ser progressiu el canvi, perquè tinguen aportacions diferents i evolucione d'una altra manera, sempre tenint al cap que és una falla, però cal donar-li una volta.

En la teua faceta artística, les falles t'han aportat alguna cosa?

M'han aportat molta il·lusió, ja que sóc valencià i somiava tindre aquesta oportunitat, i per fi ho he aconseguit. Sobretot per poder treballar amb un equip de gent, ja que jo normalment treballo a l'estudi on som només tres persones; per a fer açò, has d'estar en contacte amb molta gent i formar un bon equip. El que he fet fins ara ha sigut molt divertit. El que més gaudisc d'un projecte és veure com creix i evoluciona, i un projecte tan gran i amb tanta envergadura, sumat al fet que estic fent-lo "a casa" (normalment, treballo a l'estranger) està sent una cosa molt bonica. Estic desitjant veure la falla plantada.

© Carlos Segura

Com valeres l'experiència d'exposar al CCCC amb la teua exposició "Dulk. Rondalla del fang"?

A partir de la falla, vaig rebre la telefonada de José Luis, el director del CCCC, que, com altres anys, en fer la falla municipal, els interessava tindre una exposició del dissenyador de la falla de l'Ajuntament, i no sabia com plantejar-ho, ja que jo tenia una altra exposició a Nova York en aquestes mateixes dates, que era al febrero, i la tenia tancada feia tres anys. Per temps, no podia treballar en tot. No podia cancel·lar-la. Però, finalment, vaig formar un equip per poder-la treballar i crear un bon projecte museístic i diferent del que estaven acostumats. Al final, pense que vaig fer una cosa que va agradar molt i ha tingut moltíssimes visites. A més a més, em va agradar molt poder treballar tant en els murals sobre l'Albufera, ja que era un tema que volia tractar feia temps; però a València no s'havia donat encara l'oportunitat de treballar en un projecte tan gran, i gràcies a açò vaig tindre'n l'oportunitat i ha resultat un projecte diferent amb un missatge local.

Com veus el futur de la festa? Creus necessària la col·laboració entre dissenyadors i artistes fallers perquè les falles evolucionen?

Sí, crec que és la manera d'actualitzar-se i evolucionar tirant per aquest camí. Es poden fer coses menys grans i amb menys pressupostos buscant altres qualitats. Buscant transmetre més missatges i qualitat de disseny sense necessitat de grans volums. *

L'experiència d'

OKUDA SAN MIGUEL

Dissenyador de la falla municipal de
València 2018

—

Okuda San Miguel

Artista

—

He de confessar que la meua experiència amb les Falles prèvia a la meua involucració en la Festa havia estat més aviat circumstancial, a través d'amics o per televisió, el que és típic. Clar, després te n'adones, però en aquells dies tenia una idea una miqueta equivocada d'ella: per exemple, sobre els seus orígens populars i crítics amb allò establert; o la seua relació amb l'art, que és el que més m'atrau, gràcies a l'efímer de totes dues expressions culturals; el seu enorme arrelament en la societat valenciana, molt major del que et puguen ensenyar per televisió...

Estava en la superfície i sota hi havia tot un món per explorar. Però una vegada guanyat el concurs, i després

© Quique Rico

de jornades de treball al costat dels mestres fallers Latorre i Sanz, vaig anar descobrint, meravellat, els seus codis i secrets.

Ja en la primavera de 2017 vaig rebre una d'aquestes estranyes peticions que tant m'agraden: em van contactar Latorre i Sanz i em van proposar presentar-me al concurs per a realitzar la Falla de l'Ajuntament de 2018. Jo sempre he caminat amb la idea al cap de construir alguna cosa de gran format per a l'espai públic, ajuntant molts dels personatges que he anat desenvolupant. La cirereta del pastís era, després, cremar-ho.

El meu pas per les Falles va ser una de les experiències artístiques més intenses de la meua vida. Des del treball metòdic, deixant-me guiar pels mestres fallers, a la resposta de la gent, fins i tot des dels sectors més tradicionals dins de les Falles. Crec que va ser perquè es

© Quique Rico

va tractar d'una cosa diferent que transmetia una energia molt positiva a través del color, una cosa que sempre és benvinguda.

Però dins de tota aquesta experiència, em quede amb la *cremà*. Jo no tenia ni idea de com anava a reaccionar en veure la meua obra cremant. Però el treball que va fer la mestra pirotècnica Reyes Martí, que si no recorde malament era la primera vegada que es tractava d'una dona, va ser fantàstic.

Quan va començar a cremar-se tota l'estructura, i en el moment que vaig veure, d'una manera èpica, com d'entre el foc sobreixien les dues Venus que subjectaven la bola del món -imatges captades a la perfecció per la mítica fotògrafa Martha Cooper-, vaig entendre que allò era una altra obra en si. ✨

FER UN LLIBRET: DEDICACIÓ, TREBALL, INSISTÈNCIA I, FINALMENT, SATISFACCIÓ.

—
Gemma Altur Alonso

Fallera de la Falla Portal de Valldigna i
Presidenta de la Federació de Lletres Falleres

—

Fer un llibret comporta un treball de quasi un any de dedicació, ja que, només cremem el monument als carrers, ja estem recopilant la informació per al proper llibret.

A més, sempre cal recordar que el llibret faller és l'únic testimoni material d'un any faller. La festa acaba i el monument es crema, però els records es queden any rere any als nostres llibrets.

Darrere d'un llibret hi ha un equip de redacció. Aquest grup de gent fa contínues reunions per a decidir la temàtica d'aquest, quin serà el seu fil conductor i com duran a terme aquest nou projecte. Un projecte que moltes vegades arriba a ser complicat dur-lo a terme, ja que en molts casos el llibret té un partida molt baixa o, potser, no té cap ajuda econòmica per part de la comissió fallera, cosa que comporta que l'equip del llibret haja de buscar el major nombre possible de publicitats o d'entitats col·laboradores per a poder editar-los.

Una vegada amb el pressupost que tenim i la temàtica escollida, cal buscar col·laboradors per a escriure els articles que compondran els llibrets. Aquests textos dels llibrets són sovint escrits per aficionats, gent de la mateixa falla i, actualment, en molts llibrets col·laboren reconeguts escriptors i personalitats del món literari del moment.

Aquestes col·laboracions intenten aportar temes d'interés, fer crítiques constructives, expressar emocions, donar a conèixer alguna temàtica oblidada o algun tema important, fer agraïments... entre altres coses; sempre respectant la llibertat d'expressió, buscant l'essència de les falles amb crítica per a la millora de molts aspectes i sobretot que desperten l'interés a llegir els textos.

Però l'essència del llibret faller són els elements continus que aquest conté; any rere any al nostre llibret trobem

la salutació dels presidents, poesia i fotos de les falleres majors, la relació de fallers i falleres, l'explicació dels esbossos dels monuments, el recordatori de l'any anterior amb imatges, la programació de tots els actes de la setmana gran, fins i tot, actualment, moltes falles han introduït un espai infantil, entre altres apartats que cada falla fa d'una manera diferent, però un dels més importants i al que més agraïts estem, és a l'apartat de les publicitats, ja que gràcies a ells fem un llibret.

Una vegada recopilada tota la informació, imatges, dades... cal posar-se en contacte amb aquella persona o empresa que ens maquetarà i editarà el nostre llibret; s'acordarà portada, imatges i la manera de donar-li color i vida a un munt de textos. Tots volem que el resultat final ens entre per l'ull i siga atractiu. No és fàcil la tasca de dur

endavant un llibret, però és molt satisfactori si arriben recompenses del teu treball.

I de sobte em pregunten: Creus que estem fent el correcte amb els llibrets que publiquem? Doncs no sé quina és la resposta correcta. Sols soc una apassionada dels llibrets, que estime la meua llengua, m'enamora la festa fallera i m'encisa mantindre viva la nostra història.

Forme part del grup de treball del meu llibret faller de la Falla Portal de Valldigna i a més soc Presidenta de Lletres Falleres. Per tant, els llibrets són una passió per a mi.

Des de la meua humil opinió, el món llibreter ha fet un canvi molt gran. De vegades parlem de llibrets fallers i els podríem anomenar llibrots fallers, per no dir enciclopèdies falleres; però la riquesa literària que podem trobar en un llibret és molt gran i de vegades paga la pena fullejar, llegir i admirar el que els fallers i les falleres som capaços de crear. I dic els fallers i les falleres, perquè des del meu coneixement és d'on naix la idea, independentment que després trobem grans escriptors en gran nombre de llibrets.

A partir d'ací és on ens podem plantejar moltes qüestions que de vegades passem per alt, perquè parem més atenció als premis o subvencions donades als llibrets fallers. Volem recompenses del nostre treball, mirem què fa la resta de comissions falleres, busquem els millors maquetadors, poetes, investigadors, escriptors amb cert prestigi, il·lustradors i un llarg etcètera, per tal que el

nostre llibret siga dels millors. I de vegades l'essència del llibret faller pot arribar a perdre's.

Paga la pena estar lligats a aquests premis o subvencions? Doncs tampoc no sé la resposta correcta. Potser siga un dels motors pel qual moltes falles fan llibrets i sense adonar-se fan cultura i li donen vida a la nostra llengua. Tal vegada ens repetim amb els temes tractats als llibrets, però els donem diverses visions i punts de mira. Tal vegada canviaria coses dels llibrets, premis, col·laboradors, temàtiques, dissenys... però què és un llibret?

“El llibret és l'únic element que no es crema després d'acabar un exercici; o en el cas que ens ocupa aquest any, l'únic element que perviu malgrat l'adversitat. El llibret és el guardià de la nostra memòria. I ara més que mai, cal mantenir-la viva”. Així que em quede amb les paraules d'un company que, de la mateixa manera que jo, també és un enamorat del Llibret Faller.

Dins d'unes dècades, seran els llibrets els qui ens mostren el que està sent el nostre present. Els nostres llibrets mostraran tot el que significa per als fallers i les falleres les Falles. Ens il·lustraran amb imatges el que érem, el que aconseguírem i el que som. No ens podem rendir. Som patrimoni, som falla, som cultura, som llibret. I pensareu: Que poc s'ha mullat aquesta amant dels llibrets davant el present, el futur, la continuïtat, el canvi, la renovació i molts més aspectes del món llibreter.

Els premis, qui els dona adapta de la millor manera les bases per arribar a un gran nombre de falles (almenys, això vull pensar). Que podria haver-hi canvis? Sempre.

Quin serà el futur del llibret? El que li vulguem donar els fallers i les falleres, i, segons el pas del temps, els nostres llibrets segurament seguiran tenint canvis. No em puc imaginar el futur dels nostres llibrets, ja que cada any són canviants. Introduïm nous elements, en llevem altres, innovem en disseny, incloem tecnologia i enllaços digitals, i molt més.

Jo sols m'imagine el llibret faller a les meues mans i desitge poder passar les pàgines per poder llegir-lo. ✨

TRENCANT PROTOTIPS LLIBRETERS

Rosa Benet Carot

Fallera de l'AC Falla Peña el Mocador de Sagunt

El disseny és una locomotora de canvi social i d'innovació, capaç de transformar el dia a dia de les persones. Troba solucions creatives, eficients, funcionals i estètiques a les necessitats dels individus. Em centraré, en este article, en un dels vessants del disseny: el disseny gràfic.

Al món de les falles, s'aplica el disseny gràfic. Un exemple clar és el llibret de falla. Al primer llibret escrit per Bernat i Baldoví, que data de 1855 i que explicava la falla plantada a la plaça de l'Almodí de València ja s'aplicava el disseny gràfic a la poesia satírica escrita pel poeta suecà en forma d'explicació de la falla.

Actualment, és cert que el contingut de les publicacions editades anualment per les comissions falleres en forma de llibret van més enllà de l'explicació de la falla, encara que fins els anys noranta, generalment, s'editaven llibrets any rere any per eixir del pas, que es dissenyaven a les impremtes, amb la clàssica portada de l'esbós del monument i enquadrats amb una grapa.

A partir dels anys noranta, si particularitzem el disseny de llibrets de falla, començaren a despuntar comissions com

Mossén Sorell-Corona o la Plaça de la Mercé a València. A Gandia, la comissió de Corea començava a editar llibrets visualment diferents a la resta, amb un estil propi. És cert que a partir del segle XXI (els anys 2000) i amb els avanços tecnològics, esclata la bombolla del disseny gràfic al llibret de falla i instauren en les edicions creativitat any rere any.

Actualment, i molt marcades per les bases dels premis que lliura la Generalitat Valenciana anualment a la Promoció i Ús del Valencià al llibret de falla, són comissions com el Mocador de Sagunt o la Malva d'Alzira les que tiren del carro. Encara que és cert que cada any es veuen edicions molt creatives quant a llibrets de falla, com, per exemple, la Falla Eduardo Merello de Sagunt, amb edicions com *el llibret més gran del món o la caixa dels trons*, i que són models de llibrets creatius, diferents i atrevits que estan molt ben valorats.

És cert que en estos darrers anys, moltes comissions es trenquen el cap per a trencar barreres quant a disseny, encoratjades, intentant trencar estereotips implantats al món llibreter motivats perquè “les coses sempre s’han fet així”. En canvi, a d’altres els atemoreix donar un pas avant i qualsevol canvi visual al seu llibret els agafa por. Afortunadament per al món de les falles, cada any s’incrementa la xifra de comissions valentes disposades a canviar el disseny del seu llibret de falla, a crear altres prototips de llibrets que evolucionen amb el món de les noves tecnologies.

Per tal d’abordar eixos canvis visuals i trencar eixos prototips, entra en joc la figura del dissenyador gràfic. La

persona professional que dissenya i maqueta el llibret de falla. Sovint, la persona que dissenya, té un perfil creatiu i un pensament crític, sent capaç de qüestionar l'entorn social i cultural. D'estos perfils creatius ens hem d'aprofitar les comissions falleres, precisament per a evolucionar eixos patrons de llibret establerts fa anys per les falles. De vegades, podem confondre un dissenyador amb un artista, tal vegada per la seua creativitat, però els dissenyadors no són artistes, ho conec de primera mà.

Miquel Platero, de Yogur de Fresa, és la persona dedicada al disseny i la maquetació del llibret del Mocador des de fa quasi vint anys. Parlant amb ell, em comenta que, quant a disseny, l'evolució del llibret del Mocador està marcada per posar en mans d'un professional la maquetació i la creativitat del continent que envolta la part literària, cultural i fallera del llibret. En la meua opinió, este punt és clau. El primer que es veu del llibret és la seua imatge, i un bon llibret entra pels ulls.

Sempre he pensat que el futur del llibret, pel que fa al disseny, el marcaran les bases dels Premis de la Generalitat Valenciana a la Promoció i Ús del Valencià. És cert que existeixen federacions i entitats que també convoquen premis al llibret de falla, com per exemple la Federació dels Premis de les Lletres Falleres, que en la majoria dels seus premis premia molt encertadament l'autor i la comissió. Inclús esta Federació inclou un premi a la millor maquetació d'un llibret de falla on es valora el disseny, el Premi Climent Mata. Però qui mou els fils en les edicions de llibrets anuals és la Generalitat Valenciana.

Podria escriure vuitanta pàgines amb la meua opinió sobre les bases de la Generalitat, o organitzar una taula

rodona amb ponents del món llibreter (açò ho tinc pendent), però resumidament pense que la Generalitat deuria donar un pas avant i modificar les bases per a adaptar-se a l'evolució de la societat i els avanços tecnològics. La societat tendeix clarament a un procés de digitalització que ha accelerat pronunciadament la pandèmia de la Covid-19. El llibret digital –que no és un pdf pujat a ISSUU– hauria d'estar valorat en les bases, pel simple fet que pot arribar a promocionar l'ús del valencià cent vegades més (o mil o deu mil) que un llibret editat en paper, que al cap i a la fi es queda a la prestatgeria de casa.

Més enllà del llibret digital, que actualment pareix ciència ficció al món de les falles, és cert que estes bases recullen un apartat de presentació i disseny valorat entre 0 i 15 punts d'un total de 198 punts màxim. Un 7,5% de la nota global. Des del meu punt de vista, el disseny al llibret de falla està poc valorat per la Generalitat. I està poc valorat perquè és el continent del llibret, l'embolcall de la literatura festiva, el que entra en un primer moment pels ulls i hauria, en la meua opinió, de tindre més pes.

Malgrat això, des del Mocador seguirem encoratjats trencant barreres i trencant prototips llibreters. Creant, dissenyant i innovant per fer un llibret diferent any rere any. Vos anime, coordinadors i coordinadores de llibrets, a no tindre límits quant a disseny de llibret. Perquè la vertadera bellesa del llibret està en les vostres idees i les aportacions del dissenyador –un consell, teniu-les en compte–.

Junts hem de seguir avançant perquè el món del llibret evolucione, en el disseny, al mateix ritme que la societat i la tecnologia. No ens podem quedar estancats de braços creuats. Seguim! ✨

FALLA MUNICIPAL: INSTRUMENT AL SERVEI DEL GOVERN O DE LA INNOVACIÓ?

Aitor Sánchez Collado

Comissió d'Estudis Fallers de Torrent (COMFET)

En les Falles de 2022 se celebrarà el 80é aniversari des que es cremara per primera vegada una falla a la plaça de l'Ajuntament amb consciència de ser el principal atractiu de la ciutat. En totes estes dècades els responsables de contractar dita falla l'han instrumentalitzada: en les primeres dècades amb cadafals costumistes, plens de sàtira i humor apològic i folklorista sota el biaix franquista que donarà pas a una segona etapa centrada en el monumentalisme en plena època del “desarrollisme”. La tercera etapa s'enceta amb la Democràcia i els nous usos del cadafal com instrument participatiu on el disseny dotarà de funcionalitat al cadafal (amb activitats dins com concerts, visita a l'interior, etc.). Per donar pas a partir dels 90 i 2000 a la quarta etapa: la falla aparador, una mena de catàleg dels grans projectes municipals. Finalment, en els últims anys, amb el canvi de govern municipal i de les bases del concurs es vol recuperar la imatge trencadora de falles icòniques amb la col·laboració de grafiters, artistes gràfics i plàstics que donen una dimensió viral al cadafal de tots els valencians. En totes estes etapes els artistes fallers han deixat la seua empremta i alguns han sabut innovar i oferir noves possibilitats en l'art faller sense la pressió del palet. Però en quines ocasions la falla de la plaça de tots els valencians ha sigut un instrument al servei del disseny i de la innovació?

Falla instrumentalitzada: costumista, monumentalista, participativa, aparador i viral

La principal falla de la capital del Túria, en tant que la més visitada, s'erigix com una gran plataforma de comunicació i màrqueting realitzada per encàrrec des dels seus orígens. El cadafal, en el seu conjunt, es convertix en una ferramenta que el poder utilitza per a donar una determinada visió de la ciutat. Un missatge, que el poder vol fer arribar als valencians, condescendent amb la ideologia del règim amb l'únic objectiu de legitimar l'*statu quo* i perpetuar-se en el poder.

Des del punt de vista comunicatiu ens endinsem en el món de la propaganda i parlariem de la teoria hipodèrmica de Lasswell¹, per mitjà de la qual el missatge del poder s'infiltra en la pell de la massa, i permet aconseguir l'adhesió dels ciutadans a uns plans polítics determinats sense recórrer a la violència, sinó per mitjà de la manipulació. Si apliquem esta teoria al món faller veiem que la falla de la plaça es convertix en un aparador propagandístic, on el continent li guanya la batalla al contingut i s'elimina qualsevol tipus de missatge negatiu. En estos casos ens trobem amb les denominades "falles blanques" o, portat a un extrem, aquelles que difonen una imatge apologetica i d'exaltació d'una València somiada. Així podem diferenciar cinc grans etapes en la concepció i instrumentalització de la falla de tots els valencians, segons l'estil, disseny i contingut del cadafal, de manera que els primers fallers pròxims al règim franquista

¹ MÉNDEZ RUBIO, A (2004): *Perspectives sobre comunicació i Societat*, Universitat de València, València.

fundadors del So Nelo donaren pas a la comissió del Foc, a la dels Colossos, per finalment ser els polítics mateixos els encarregats de triar-la i modelar així el missatge que es volia transmetre en cada moment:

Falla costumista

Falla monumentalista

Falla participativa

Falla aparador

Falla viral

En comptades ocasions la sàtira i la crítica s'han agafat de la mà en una conjura perfecta per a fer de la falla la seua raó de ser. Els artistes referents que van plantar falles polèmiques a la plaça i van donar un pas més enllà en el disseny van ser: Regino Mas, Ricardo Rubert, Octavio Vicent (amb disseny de Salvador Dalí), Vicent Luna, en la seua última etapa, i Manolo Martín. A banda dels últims projectes formats per doblers d'artesans i dissenyadors o artistes gràfics com: Manolo García; Latorre y Sanz, amb creacions d'Okuda San Miguel i Pichiavo; José Ramón Espuig, amb disseny d'Escif, i Alejandro Santaaulalia amb la proposta gràfica d'Antonio Segura, *Dulk*. Fem repàs a les falles més trencadores en el disseny i el contingut plantades a la plaça.

Primeres falles a la plaça: València costumista i de postguerra

Al segle XIX es conserva documentació de falles plantades a la demarcació actual de la plaça (abans de la seua configuració actual). Parlem de les falles veïnals del carrer de Sant Francesc i la inicial plaça d'Emilio Castelar (Fernández, Mozas, 2017)². Però serà en 1942 quan es plante la primera falla amb concepció de ser el principal atractiu de la ciutat durant la setmana de Falles, de ser el focus d'atenció i centre de totes les mirades.

Després de diversos intents fallits, la plaça compta amb un cadafal propi. Donada la situació econòmica, el projecte va ser costejat per un grup de personalitats, format per industrials i professionals que van ser capitanejats pel notari Enrique Tauler (Castelló, 2002). “La realització del projecte, encara que va ser finançada per iniciativa privada, va ser supervisada per l'alcalde de València, Joaquín Manglano i Cucaló de Montull, baró de Càrcer, i entregat per a la seua realització a l'artista Regino Mas”³.

La seua petjada en la història fallera és indiscutible per la seua qualitat artística, els avanços que va introduir en el procés creatiu, l'organització dels artesans fallers i la creació de l'Exposició del Ninot, però també per la seua implicació i participació directa en els convulsos anys en què va viure. Eixa experiència el va convertir en un dels majors cronistes de la València que li va tocar viure. Els

² FERNÁNDEZ, LLUÍS-MOZAS, JAVIER (2017): “75 anys de falles per a la plaça de l'Ajuntament”. *Llibre Oficial Faller*, JCF, València.

³ CASTELLÓ LLI, JOAN (2002): “La falla de la Plaça. 60 anys de falles”. *Llibre Oficial Faller*, València.

1942 Falla Caudillo. Arxiu Gremi Artistes Fallers.

seus monuments travessen diferents etapes que discorren en paral·lel amb el seu creixement artístic. Home compromès amb la societat i els problemes d'una Espanya cosida a base d'estraperlos, desigualtats i pobresa, Regino Mas desenfunda l'agulla de la crítica i de l'humor per a no donar puntada sense fil en una València que crema en el foc l'indesitjable.

En les seues primeres falles ja mostra interès pels problemes reals dels valencians. En 1921 (amb poc més de 20 anys), Enrique Guillot li dona l'alternativa i en la falla del Dr. Collado planten "Els Fematers". Tal com ens recorda Manolo Sanchis, "Regino Mas assenta ja en esta falla les bases de la seua obra en el futur: la seua debilitat per l'actualitat local i la decoració de les bases del cadafal, amb les que prolonga l'escena"⁴.

⁴ SANCHÍS, MANUEL (1999): *Regino Mas. Història d'una època*, p. 26, Albatros, València.

1942: So Quelo, disseny de l'estereotip hortolà

La primera falla de la plaça del Cabdill va estar valorada en 125.000 pessetes per satiritzar el rei de l'horta, el conegut monument del So Quelo, primera d'una sèrie de falles que coparan cada any la plaça. Durant quasi una dècada este personatge apareixerà com a coronament de la falla. Des del punt de vista del disseny marcarà una fita en crear l'estereotip del llaurador valencià, amb una sèrie d'atributs que han arribat fins a l'actualitat, a mena quasi de logo que també podem observar en l'escut de la Junta Central Fallera i les insígnies. El satíric monument era de gran monumentalitat i com comenta Andrés Ferreira “possiblement la falla més gran plantada fins llavors a València, en la qual el mestre Regino Mas va demostrar com sobrepassar els límits de la monumentalitat en un perfecte equilibri”⁵.

Esta grandiositat finançada pels prohoms de l'època portava en paral·lel un missatge ocult ple de sàtira i crítica a la dura situació que travessava Espanya. “La falla mostrava a un llaurador valencià que havia amuntonat molts duros en els anys de la postguerra valent-se de l'escassetat dels productes hortícoles i exercint d'una manera descarada l'estraperlo”. Com era d'esperar, la publicació *Oficina d'informació fallera (Of-inf-fall)*, editada per la mateixa comissió, no va mostrar esta visió i en l'article “La falla de la plaça de cabdill en 1942” va obviar esta realitat i tan sols es limita a dir que la rematada de la falla “s'anomena Quelo, que és com

5 ANDRÉS FERREIRA, MANUEL (2008): *Plaça Major 1942-1982: falles en el cor de la ciutat*, Junta Central Fallera, València.

cridar-se Andana, el qual mentres molts lluiten o patixen, porta una vida adeliçada. Ben endropit contempla els seus vassalls, els productes del camp -és a dir, la creïlla, tomaca, etc.- que li porten coses que per a altres són més o menys difícils d'aconseguir en quantitat: cigarros, pastes de farina i sucre”⁶.

Com veiem, el pamflet en cap moment fa referència a esta crua realitat del mercat negre i encobrix la crítica a l'estraperlo de Regino. El llibret de la falla tampoc no cita de manera explícita l'estraperlo, però es deduïx perfectament a partir del resum de la falla que es recull en les pàgines finals:

Por lo que respecta concretamente a la falla obra del laureado artista Regino Mas, y, desde luego, fuera de concurso, es un monumento irónico al Rey de la Huerta, o sea un labrador que se llama Quello, que es como llamarse Andana, el cual, mientras muchos luchan o padecen, lleva una vida regalona. Bien apoltronado, contempla a sus vasallos, los productos del campo, es decir, la Patata, el Tomate, la Col, la Alubia, el Melón, la Alcachofa y, sobre todo, el Boniato, alimento universal, que le aportan cosas que para otros son más o menos difíciles de conseguir en cantidad: cigarros, pastas de harina y azúcar, aceite, café, etc. Por ello no es extraño ver que el Rey de la Huerta tiene unas cuantas plantas que, regadas con estiércol, dan... billetes de mil pesetas.

⁶ “La falla de la plaça de Cabdill en 1942”, Oficina d'informació fallera, 1943.

*De ahí el pensamiento de instalar una joyería, como se ve en la falla, donde no se venden piedras y metales preciosos, sino hortalizas a precios más elevados. No sólo las plantas dan buen producto al mencionado Quelo. Tiene una gallina que prácticamente pone huevos de oro, y una vaca cuya leche equivale a chorros de plata. No obstante, el gran cariño de este labriego son sus cerdos v cerditos. ¡Cómo los cuida! ¡Cómo los engorda! Claro está que no es un amor desinteresado, sino una propensión irrefrenable hacia los jamones, longanizas y otras porquerías... Con unas y otras cosas, el dinero de todos, pobres y ricos, va a parar al Rey de la Huerta, cuya barraca puede ostentar el rótulo de «Banco de España». En vista de tanta opulencia, Quelo quiere vestir a lo señor, y para ello se ha comprado levita, calcetines para los días de fiesta y hasta un pañuelo para la nariz. Lo malo es que este hombre, analfabeto, quiere darse un barniz de cultura. Para ello se ha puesto a estudiar el abecedario. ¡Desdichado! Ignora cuán difícil es conquistar al mismo tiempo la sabiduría y el dinero. Y lo probable es que se quede sin ambas cosas. ¡Justo castigo a su perversidad!*⁷

Finalment, la revista *Pensat i Fet*, resumia en un vers referit a la falla:

El Senyor Don Llaurador,
que tot el que els altres tiren,
a ell se li torna or⁸.

⁷ Llibret Falla Plaça del Cabdill, 1942.

⁸ Diversos autors, *Pensat i Fet*, 1942.

1943: l'Alqueria del Pansit

En 1943 Regino Mas torna a plantar en la plaça, però esta vegada acompanyat per Carlos Cortina. El monument mostra una fusió d'una alqueria clàssica amb un gratacel, sobre un projecte dissenyat per l'arquitecte municipal i president del Cercle de Belles Arts, Javier Goerlich Godella. Tal com comenta Andrés Ferreria, els responsables de la contractació del dit monument s'havien retardat, motiu pel qual l'alcaldia "molt atenta als amagatalls d'esta peculiar comissió, els dona un toc d'atenció fent-los veure la necessitat continuar amb el projecte"⁹. El contracte es firma en setembre, i el resultat es veu en el carrer. Façanes de fusta, grans blocs de decoració arquitectònica per confrontar l'arquitectura rural front a la modernitat de les construccions dels anys 40. Podríem dir que es tracta d'una de les primeres falles espectacle de la plaça, ja que en l'interior del monument es trobava "una gran biblioteca representada per botelles de vi i uns altres productes derivats al front de la qual estava el famós bàrman Pedro Chicote, que a partir d'eixe any es vincula a la comissió¹⁰. Este contingut més d'aparador que de crítica es pot llegir en els versos del *Pensat i Fet* de l'època:

L'Alqueria del Pansit
molt de tipisme per fora
I per dins, molt d'esperit¹¹.

9 ANDRÉS FERREIRA, MANUEL (2008): *Plaça Major 1942-1982: falles en el cor de la ciutat*, Junta Central Fallera, València.

10 ANDRÉS FERREIRA, MANUEL (2008): *Plaça Major 1942-1982: falles en el cor de la ciutat*, Junta Central Fallera, València

11 Diversos autors, *Pensat i Fet*, 1943

1943 Falla Caudillo. Gremi Artistes Fallers.

La resta d'anys es tornarà a recuperar la figura del So Quelo com a coronament de la falla. Des del punt de vista del disseny cal destacar la falla de 1945 “Pan-Ar-per-l’Aire & com”, de Francisco Baró, única obra fallera d’este cartellista i litògraf que va trencar el disseny vertical de la falla per un horitzontal (40 metres de llarg), on criticava els míssils militars. Per a la falla va gastar: 2 metres de tela per al mocador del cap, 40 metres per al pantaló, 60 metres per a la manta, 32 per a la faixa i 68 per a la camisa¹². En 1948 serà la falla “Les Fabricacions del So Quelo” la que continuarà la saga d’este personatge en mans de nou de Regino. “L’artista mostra un llaurador sorneguer i un poc estraperlista, encara que és un enamorat de les Falles i gasta en elles la seua fortuna. Mostra en esta falla un llaurador que fingix ser un

12 ANDRÉS FERREIRA, MANUEL (2008): *Plaza Mayor 1942-1982: falles en el cor de la ciutat*, Junta Central Fallera, València

industrial de mala fe que confecciona cremes i elixirs amb verdures i fruits del camp que després ven com a productes miraculosos”¹³.

De nou tornem a contemplar el seu gust per temes quotidians i locals, amb gran contingut picaresc. L'actualitat mana i els nous aires d'una València industrialitzada es palpen en l'ambient. Eixe mateix any s'inauguraria un nou pavelló de la Unió de Fires Internacionals i en la falla es contempla com el So Quelo es fa passar per industrial per a continuar jugant a l'engany del mercat negre de l'estraperlo. La falla presenta un catàleg d'invents amb què els valencians ideen substituir uns productes per altres per a fer front a les carències.

El 1950, el So Quelo apareix amb els ulls embenats sobre una esfera armil·lar, donant a entendre que el món amb les seues constants evolucions el porta a la desorientació i el dubte. En una de les bases, l'artista satiritza la falta d'habitatges, però la que més va agradar segons la premsa va ser la dels panteons que amb les portes entreobertes mostraven tot allò que és indispensable per a la subsistència. L'escena la presidia una llauradora valenciana que portava una balança. Regino no s'oblida de satiritzar els preus elevats que es paguen per alguns serveis prestats per poderoses empreses, que, a més a més, són cada vegada més precaris i defectuosos.

13 ANDRÉS FERREIRA, MANUEL (2008): *Plaça Major 1942-1982: falles en el cor de la ciutat*, Junta Central Fallera, València.

1954: Dalí dissenya la falla de la plaça

La següent fita destacable respecte al disseny en la plaça va ser la falla dissenyada per Salvador Dalí i executada per Octavio Vicent, un referent sense precedents a dia de hui pel que fa a la unió entre dissenyador internacional i artesans fallers amb voluntat de transcendir i acaparar l'atenció mediàtica més enllà de les nostres fronteres. La falla va resultar polèmica i se suscità el debat per primera vegada entre la conveniència o no d'incorporar dissenyadors externs al món faller a l'ofici. No es tractava d'una disputa entre artistes fallers i dissenyador o dibuixant d'esbossos, ja que esta col·laboració entre il·lustradors i artistes falleres estava bastant establida. El contingut del debat era més bé entre la conceptualització del que havia de ser o no una falla i el trencament del cànon faller per part d'artistes aliens al gènere faller (ANDRÉS FERREIRA, 2008):

La gran movida fallera la protagonizó el monumento que el artista Octavio Vicent plantó en la plaza, según diseño de Salvador Dalí, por deseos de la nueva comisión de la plaza del Caudillo que pasa a denominarse del Foc, tras absorber a la antigua del So Quelo. La falla, pese a ser la más visitada, no gustó. El público no entendió el mensaje de Dalí, sobre todo, por no estar dentro de los cánones falleros. El monumento presentaba una gran cara, la del pintor Dalí, que sobrevolaba una singular plaza de toros en la que los ninots surgían de las paredes. Los toros eran llevados volando por mariposas. El público entendió que

aquello no era una falla y no gustó. El proyecto de encargar la falla al pintor Dalí fue del periodista Salvador Chanzá, componente de la comisión; idea que aceptó el propio Salvador Dalí por cuyo boceto cobró 50.000 pesetas. Por supuesto, ni que decir tiene que el colectivo de artistas falleros estaba en contra porque con esta decisión se menospreciaba su trabajo. En defensa de los artistas, Regino Mas se manifestó públicamente en contra de la decisión tomada por la comisión del Foc y no en contra del artista, Octavio Vicent, que plantaría la falla, sino por entender que el surrealismo propio de Dalí no casaba con el realismo propio de las fallas.

En este sentit, Regino Mas va manifestar una subtil opinió del monument sense atacar a Dalí, ja que era un artista molt ben considerat pel règim franquista, declarant que estava molest perquè la Falla del Foc havia buscat artistes de fora de València en lloc de contractar-ne un local¹⁴. Per la sua banda, Octavio Vicent, va parlar malament del projecte una vegada cremat, per les dificultats per a dur-lo a terme, i del poc benefici econòmic que va obtenir. En una entrevista va opinar que Salvador Dalí no es va esforçar massa en l'esbós, ja que pensava que eren “quatre traços mal dibuixats”.

Per part seua, Dalí també es va queixar de la comissió fallera, en no agradar-li el seu tracte i les seues exigències. A més es va enfadar perquè no li van pagar quan ell volia, lamentant no haver cobrat quan va entregar el treball i pel fet d'haver de perseguir-los després, tal com escriu

14 <https://www.districtofallas.com/fallas-miticas/dali-diseno-una-falla>.

1954 Falla Plaça del Caudillo.

Dalí, entre altres perles, al seu cosí advocat i home de confiança, Gonzalo Serrallara:

Lo de la falla se hubiera tenido que hacer mano a mano. Cuando te entregan el dinero, dar el proyecto. Ahora hay que perseguirlos como a ratas. Espero que aún no nos cueste dinero¹⁵.

Ricardo Rubert: un visionari en les Falles

La primera aproximació a la frontera de l'art avantgardista des del món de les Falles va tindre com a protagonista Ricardo Rubert Andrés, l'artista que, des del convenciment, va protagonitzar el primer intent d'evolució estètica després de la Guerra Civil.

¹⁵ MONTAÑÉS, J. A. (2018): "La falla de Dalí y su afán por cobrar: Hay que perseguirlos como a ratas", web d'*El País*, 18 de març de 2018 [consulta: 12/12/2021].

Era el segon de tres germans, va començar prompte a treballar i d'adolescent va compaginar el seu treball amb estudis en l'Escola Superior de Belles Arts de Sant Carles. Va exercir com a artista des de 1948 (primera falla infantil) fins a 1965 i va aprendre les tècniques de l'ofici de la mà de Modesto González i Julián Puche, encara que com ell mateixa afirma “la meua escola va ser la vida i els meus mestres tots aquells als qui van posar la traveta”¹⁶.

En una primera fase construïx cadafals neobarrocs, de “carabasses i espartenyas”, i més tard opta per la innovació al considerar que el cicle naturalista havia arribat al límit de la perfecció i estava esgotat. Esta concepció es plasma, des del punt de vista de la producció, en tres etapes: el germen (1948-1957), expressió figurativa tradicional; l'evolució (1957-1960), transició on, sense allunyar-se de la figuració, juga amb l'equilibri a la recerca de noves formes, i la revolució (1960-1965), l'etapa més creativa, on el mimetisme es torna abstracció i toca temes profunds i al·legòrics.

És en esta època quan trobem “Gepes acabades d'eixir de l'ou” (Mercat, 1961), amb esbós original de Soriano Izquierdo (arxius de Junta Central Fallera), on demostra que, en la vida, tots portem una gepa particular (els defectes). La falla se sostenia sobre cinc grans potes que feien una estructura irregular amb escales, esferes i plànols asimètrics que arribaven al centre on reposava un gran ou que feia eclosió, envoltat de camells. De l'ou eixia

16 <http://www.ricardorubert.Com/> [última consulta: 21 d'octubre del 2012]. CASTELLÓ LLI, JOAN-MOZAS HERNANDO, JAVIER (2008). “Art i falles en la frontera: Un recorregut històric”, *Falles i art: 40 anys transitant per la frontera*, UPV, València.

el geperut de Notre Dame, caracteritzat com a bufó. Esta falla va obtenir el cinquè premi d'Espécial.

El president de la falla del Mercat Central, José Planchadell, va enviar una carta a Ricardo Rubert el 18 de març de 1961 donant-li ànims per a seguir per la via de la innovació fallera, sense parar atenció al premi rebut pel jurat i convidant-li a sopar eixa mateixa nit per a mostrar-li el seu interès a continuar comptant amb ell com a artista:

Comprendo que estará Vd. dolido en su dignidad de artista por el fallo del jurado al considerar el trabajo que en pro de nuestras fallas y por la modernización de las mismas ha realizado Vd., pero para esta comisión ha cumplido Vd. sobradamente todo cuanto esperábamos. Tan es así que totalmente identificados con Vd. le felicitamos y ofrecemos nuestra plaza para que en ella pueda seguir desarrollando sus Trabajos, que evidentemente han de IMITAR en un futuro próximo todas las comisiones falleras con la quintaescencia y admiración de Valencia entera. Lamentando la miopía y el espíritu retrógrado de nuestros jurados, reciba la felicitación más efusiva, con el deseo de que siga Vd, insensible a ello, por el camino de modernización y progreso que se ha trazado y esmerándose en cuanto le esa posible. Con todo afecto¹⁷.

17 Retrofalles (El Patas). Carta personal del president de la falla de la Plaça del Mercat a Ricardo Rubert. 18 de març de 1961. Publicada el 27 de setembre. [Última consulta: 10 de diciembre de 2021].

1963 Plaça del Caudillo Rubert.

Així serà i, l'any següent, Rubert plantarà a la plaça del Mercat “Arbre genealògic de la por” (1961), una altra falla icònica de la seua creació, i en 1963 arribarà per primera vegada a plantar a la gran plaça, animat per la comissió encarregada de contractar-lo.

1963: El nou cavall de Troia

La tercera etapa artística de Rubert coincidix amb les falles que planta a la plaça de l'Ajuntament i en Mercat Central. Reafirma les seues il·limitades opcions creatives, i la plasmació d'estes idees es materialitza en una nova concepció del monument que trenca barreres. Suprimix ninots i denomina esta nova visió del cadafal amb l'apel·latiu de falles “desintegrades”, on cada figura prèviament esquematitzada cobra un valor simbòlic, i on, abans que res, es potencia el volum de les formes, sobre

el qual suren i canvien els elements intangibles, com moviments, llums i colors¹⁸. Dota del sentit universal de l'art a cada una de les seues falles.

Tal com arreplega Andrés Ferreira: “Este nou cavall de Troia, de 25 metres d'alçària, arriba a València, no és espentat pels grecs, sinó sobre el xassís d'un camió Dièsel. És el modern progrés. El cavall servix de vehicle per a introduir en els nostres costums tot l'exòtic, el decadent de la civilització, com la Poca-Cola, els gelats italians, les modes, el materialisme i el gamberrisme”.

Com veiem, l'artista deixa de costat la temàtica local de la seua primera etapa per a centrar-se en crítica universal a la globalització, a la implantació dels nous models culturals capitalistes basats en l'*American Way of life* i desdenya la falta de personalitat que afligix la societat espanyola o com manifesta Ferreria: “En la part oposada un grup de figures assenyala que s'intenten portar les tradicions valencianes, els sentiments i fins els hòmens perquè treballen en altres terres”¹⁹.

Amb gran fallera tramoia,
presenta al tràfec present
com el nou caball de Troia²⁰.

18 CASTELLÓ LLI, JOAN-MOZAS HERNANDO, JAVIER (2008). “Art i falles en la frontera: Un recorregut històric”, *Falles i art: 40 anys transitant per la frontera*, UPV, València.

19 ANDRÉS FERREIRA, MANUEL (2008): *Plaça Major 1942-1982: falles en el cor de la ciutat*, Junta Central Fallera, València.

20 Diversos autors, *Pensat i Fet*, 1963.

El nou cavall de Troia no va traspasar amb el seu missatge l'epidermis de la població valenciana, però sí que va suposar una nova icona tant per la força de la imatge, com per la curiositat que va suscitar el fet d'albergar un bar en el seu interior. El *Levante* de 17 de març de 1963 arreplega: “La falla ha aconseguit un nou èxit, donada la seua originalitat, de poder ascendir fins a 17 metres d'altura, on en el mateix cos del cavall s'ha disposat un bar que es veu concorregudíssim”²¹.

Però l'expressió màxima de la incomprensió de la seua obra la trobem un any abans quan la premsa publica: “La falla de Rubert que veurem en el mercat és original fins en els procediments emprats per a la plantà, que va a càrrec d'una plantilla de “toreros” vestits de llums, no sabem per què”²². Es tracta de la falla del Mercat Central que porta per lema “Arbre genealògic de la por”, de la qual *Pensat i Fet* arreplega la seua essència en els següents versos:

Termita que al món debilita,
eixe arbre de la por,
que per a tots fa collita²³.

El rebuig de gran part de la societat valenciana també s'arreplega en premsa, entre l'expectació i la negació a la valencianitat del cadafal: “Falla abstracta realitzada per Ricardo Rubert, de la qual el seu autor diu que està “desintegrada.” No complix cap requisit tradicional del nostre art, ni del nostre tipisme. Està instal·lada en el Mercat Central, a petició de l'artista, fora de concurs”²⁴.

21 *Levante*, 17 de març de 1963.

22 *Levante*, 16 de març de 1963.

23 Diversos autors, *Pensat i Fet*, 1963.

24 *Levante*, 18 de març de 1962.

Rubert va traspasar eixa dèbil frontera entre art i falla i tal com afirmen Castelló i Mozas (2008): “Va ser a partir d'eixe moment quan van començar a entrar aires de renovació artística, que amb comptagotes també van començar a arribar a l'estètica fallera. En un primer moment, amb una miqueta més de força, per a diluir-se a poc a poc davant l'escàs o nul interès mostrat per la majoria de comissions i dels òrgans rectors de la festa”²⁵.

1964: Pese a tants

En este context de desconcert, l'artista va decidir no plantar falles, però després una estratègia de la Junta Central Fallera i l'Ajuntament (amb una firma d'esbossos en alta mar inclosa) va fer que tornara a plantar a la plaça la seua última gran falla.

Una falla de complicat muntatge, al subjectar el cos central a 10 metres d'altura amb cables d'acer, amb el que no va quedar satisfet ningú, màximament quan el fort vent la va desmantellar. Rubert, fidel a la seua personalíssima forma de concebre el disseny i la falla eleva, davant de la sorpresa de molts valencians, un gran coet espacial en l'aire subjecte amb cables. Al voltant del coet es pot contemplar un històric dragó que ascendix cap a la cúpula on està situada una roda de premsa, molt particular ja que els seus protagonistes, que no són més que els periodistes que “s'engrunsen”,

25 CASTELLÓ LLI, JOAN-MOZAS HERNANDO, JAVIER (2008). “Art i falles en la frontera: Un recorregut històric”, *Falles i art: 40 anys transitant per la frontera*, UPV, València.

1964 Plaça del Caudillo.

en les seues informacions: cada professional porta un ocell de paper en el cap. En la cima del coet, Rubert col·loca una estranya esfera plena de rostres que representen els molts problemes que té la Terra. La falla finalitza amb una curiosa escena dedicada a la hipocresia dels humans, una sèrie de rostres mostren distints gestos segons els moments. Sobre ells, l'espasa de Dàmocles²⁶.

En resum, com diu el *Pensat i Fet* d'eixe any:

Els intents —que no han quallat-
de trobar uns nous camins
de «Pau» a la humanitat.

²⁶ ANDRÉS FERREIRA, MANUEL (2008): *Plaça Major 1942-1982: falles en el cor de la ciutat*, Junta Central Fallera, València.

Rubert, tal i com comenta Borrego, “va saber forjar-se un estil personal, capaç de defugir del convencionalisme i amb el vist-i-plau de la satisfacció de totes les comissions per a les quals treballà, que tractaren de retindre’l any rere any. [...] Amb la seua deserció, projectes tan interessants com la realització de les falles monocromes, fruit del descobriment de la producció suprematista de Malevich, és van quedar en res, i les temptatives d’innovació restaren completament excloses del panorama festiu”²⁷.

1967: “Los que se ponen las botas” (José Barea) i el Dadaisme

Després de l’huracà Rubert, costarà trobar elements trencadors en el disseny de la falla de la plaça. Serà el 1967 quan José Barea planta una gran bota com a símbol de protesta. Des del punt de vista del disseny, beu de la influència dadaïsta de la *Font* de Duchamp (1917), la primera obra d’art conceptual on l’estètica era el de menys. “Els vaig llançar al capdavant un urinari com a provocació i ara resulta que admiren la seua bellesa estètica”. En este sentit Barea va llançar la bota dentada per criticar l’explotació econòmica dels poderosos, del sistema desequilibrat del comerç, de la publicitat i del turisme en plena expansió del capitalisme:

El artista José Barea planta la falla de la plaza del Caudillo bajo el lema “Los que se ponen las botas”. El catafalco era una dura crítica a los comerciantes. En el remate situó una gran bota

²⁷ BORREGO, VICENT (1996): “El vessant estètic”, *La Festa dels falles*, p. 109, CVC, València.

con la parte delantera abierta. El artista con esta falla demuestra lo que es capaz de realizar con una caricatura tridimensional, con la que más que divertir al público expresa una opinión sobre el ambiente en que los humanos se mueven. La sátira a las formas de publicidad y comercio centran la falla. En las escenas se contemplaba a unas modelos imaginarias tomando baños de mar con antiguos trajes de baño; la invasión turística la representa con una tienda de campaña a rebosar de gente y, sobre todo, carga las tintas en aquellas que van a la playa a lucirse sin recato alguno; como ejemplo, sitúa a una mujer con divisa taurina y dos banderillas con banderitas de varias naciones, todas con autógrafos²⁸.

1968: Fontelles i el Pop Art en “Embotellamiento de tráfico”

En la plaça del Cabdill els germans Fontelles tornen a plantar després d'erigir la última en esta demarcació el 1953. Els artistes, experts en la fusteria, demostren la seua qualitat com ja havien fet anys abans Vicente Pallardó, en 1957, amb “La Fontana de Trevi” i José Barea, en 1966, amb “Ací queda això”, on es reproduïa la torre Eiffel. La seua tendència estètica passa per recrear grans monuments d'Europa, com la Torre de Pisa (1969), el que després passarà a encunyar-se amb el terme de falla monumetalista i que seguiran altres artistes com Salvador Octavio Vicent (“Colós”, 1970 i 1971), o Vicent Luna (“La

²⁸ ANDRÉS FERREIRA, MANUEL (2008): *Plaça Major 1942-1982: falles en el cor de la ciutat*, Junta Central Fallera, València.

Llibertat”, 1973), etc. Però en 1968 els germans Fontelles donen un pas més enllà en el disseny i s’atreixen amb l’art Pop:

En esta ocasión los hermanos Fontelles realizan toda una iconografía del Pop Art alrededor de los reclamos publicitarios. Los artistas presentan un remate doble. Primero una gigantesca pajarita de papel realizada con los planos de la ciudad y, sobre ella, a modo de jinete, varios bolígrafos que simbolizan las multas de tráfico que imponen los llamados “guardias urbanos”. Todo el conjunto se sitúa sobre una enorme botella de cinco metros de diámetro. Remate y contrarremate forman un todo sobre una plataforma bajo la que se sitúan las escenas. La sátira se reparte para todos los gustos y se inicia con la costumbre que tienen algunos bares de poner mesas y sillas en las aceras, con lo que dificultan el paso de los transeúntes, una forma de embotellamiento.

Varios coches llevan sacacorchos con el fin de eliminar los embotellamientos. La crítica también alcanza a los que embotellan agua del grifo y la hacen pasar por mineral y la venden con precios abusivos. La novedad de este catafalco era que el público podía acceder a un pequeño bar, situado en la plataforma, al que se entraba por un laberinto.

1968 Falla Pl. del Caudillo. Arxiu Junta Central Fallera.

1975: Vicent Luna la “Serp de Mar”

Un artista clàssic que té el rècord de ser el que més vegades ha plantat a la plaça va ser Vicente Luna (fins 11 vegades). La seua empremta a la plaça va deixar grans obres de l'art efímer, sobretot de les anomenades d'estil monumentalista i clàssic, però també va oferir dissenys innovadors per a l'època que passem a comentar. El primer referent va ser la “Serp de mar”, amb una composició calada i neta en la qual es posa de manifest el treball de fusteria en l'estructura, construïda anell a anell. L'artista pareix deixar-se influir pel món del còmic *underground* i la il·lustració estatunidenca per compondre un animal mitològic com una serp a mig camí entre un basilisc i un drac, pintat amb tons psicodèlics i una degradació que seguia el sentit ascendent del cos (DDAA, 2007):

Basada en el concepte periodístic de les “serps d’estiu” o notícies per a cridar l’atenció però sense a penes contingut, el cadafal, pintat amb una àmplia gama de colors (amb diverses tonalitats de rojos, verds i blaus que s’anaven difuminant), presentava este mitològic animal enroscat en diversos anells, que li donaven un aire gràcil i una sensació de moviment.

Després de la robustesa de cadafals com ara “La llibertat” i “Els atributs d’Atena”, amb grans volums plenament assentats, Luna va optar en esta ocasió per una composició calada i lleugera, amb un cos central que utilitzava l’esprial del moviment del rèptil per a guanyar alçària, una percepció que s’aconseguia, a més, per mitjà de les eriçades crestes dorsals situades a la part més elevada del cadafal.

El cap de la “Serp de mar”, amb una amenaçadora boca oberta que augmentava la seua agressivitat i una gola potent de color roig, va quedar situat a mitja altura, a la part central de la falla, convertint-se en el principal focus d’atenció d’una estructura espectacular que fascinava per la complicada trajectòria que descrivia l’animal. A més, “les prop de deu mil escates de la serp es feren una a una”, segons el testimoni de Vicent Luna²⁹.

29 DD.AA. (2007): *Vicent Luna: Lart de fer falles*, Associació d’Estudis Fallers-Junta Central Fallera, València.

1975 Falla Pl. del Caudillo. Arxiu Junta Central Fallera.

Este canvi en el disseny va ser aplaudit:

Este año podemos decir que el maestro Luna abandona las reproducciones clásicas. El artista representa en esta serpiente de mar las noticias sensacionales y falsas que se inventan los periodistas cuando no saben cómo llenar el periódico. Junto a este mensaje varios grupos de ninots hablan de los problemas de la inflación, las restricciones, la urbanización del Saler y la nefasta situación que padecen algunos barrios de la ciudad³⁰.

30 ANDRÉS FERREIRA, MANUEL (2008): *Plaça Major 1942-1982: falles en el cor de la ciutat*, Junta Central Fallera, València.

1977: Arriba la Democràcia i els aires d'innovació

A partir d'este any, les falles de Luna intentaran superar-se cada any quant al disseny i la concepció. La primera mostra la trobem este mateix 1977 quan planta la falla més alta fins el moment amb 33 metres d'alçària. La nova torre de Babel reproduïa un edifici en construcció, amb cinc altures en espiral decreixent i una grua com a remat com a símbol de la construcció del nou sistema polític per donar cabuda als nous partits i sindicats després de la mort de Franco.

L'actualitat política espanyola s'havia convertit així en una nova torre de Babel en la qual era molt difícil entendre's amb tanta sigla que apareixia i desapareixia cada dia del panorama polític. El cadafal, amb tot el cos central convertit en una escenografia que reproduïa una torre de pedra, arrancava des del paviment i estava coronat per una grua que s'elevava fins als 33 metres, que anava adaptant les peces que faltaven en esta gegantina construcció. A la part davantera es va adossar una reproducció del frontispici del Congrés dels Diputats, amb les seues columnes.

1979: La pol·lució i els flamencs pop

Seguint la línia de la "Serp de Mar", Luna presenta el 1979 una falla de disseny Pop, amb arrels del còmic *underground*, que se centra en el tema de la pol·lució i podem certificar com la primera falla municipal que tracta de manera íntegra esta consciència global. Amb tres grans flamencs, amb línies sòbries i elegants, sense

1977 Falla Pl. del Caudillo. Arxiu Gremi Artistes Fallers.

barroquisme vacu, planta “La pol·lució”, que “infecta a les ciutats, obliga a les aus flamenques a estirar els colls en busca d’aire net”³¹. No es d’estranyar, ja que es tracta d’un any de canvis, la Transició introduïa canvis en la política municipal (després de Falles es feien les primeres eleccions democràtiques). Tal com podem llegir: “El lema no era gens casual, atés que per aquells anys de destacats canvis començava a estendre’s la sensibilitat pels problemes mediambientals entre segments cada volta més extensos de la població, alguns dels quals començaren a organitzar-se en associacions reivindicatives de caràcter ecologista. Les manifestacions públiques contràries a la contaminació urbana i rural eren contínues, mentre que els governs encara no havien desplegat línies de protecció contra els processos de degradació mediambiental. Així

31 *Fotos Fallas Bayarri, 1979.*

1979 Falla Pl. del Caudillo. Arxiu Gremi Artistes Fallers.

les coses, l'ecologisme apareix com a temàtica fallera durant estos anys³².

Si prestem atenció a les escenes, podem trobar ja una gran preocupació per la contaminació de l'aire i dels nostres paratges naturals (DDAA, 2007):

El coronament del cadafal del 1979 tornava a sorprendre pel gegantisme i perquè eren tres grans flamencs que presidien el monument que intentaven obrir-se pas entre la contaminació, alçant els becs per respirar aire no contaminat. La forma, sens dubte, resultava del tot original, ja que trencava la tipologia d'un gran coronament compacte. El tema central es desenvolupava en

32 CASTELLÓ, JOAN (2007): *Vicent Luna: L'art de fer fallas*, Associació d'Estudis Fallers,-Junta Central Fallera, València.

diverses escenes on el concepte de la pol·lució prenia distintes formes. La primera escena presentava un dels temes més polèmics d'aquells anys: la possibilitat que la contaminació destruïra dos dels paratges més simbòlics per als valencians i les valencianes, el Saler i l'Albufera. Una pala trencava els paratges i simbolitzava els projectes d'urbanitzar la pinada i la flagrant contaminació de les aigües del llac. En aquells anys ja s'havia frenat la urbanització del Saler, però encara continuava l'abocament de substàncies químiques i contaminants a l'Albufera³³.

1981: Concorde, la primera falla horitzontal

Vicent Luna planta el 1981 una falla trencadora quant al disseny en trencar la verticalitat tradicional i presentar una falla de vora cinc metres d'alçada, però més de 20 de llargària. Es tractava d'una maqueta a gran escala de l'avió Concorde (DDAA, 2007):

El cadafal va reproduir l'avió Concorde per a arrebregar el desig de transformar-se en un element de concòrdia, de convivència pacífica. Concorde... Concòrdia?, que era el lema de la falla, fou una reivindicació de les demandes econòmiques que exigia la societat valenciana de l'aeroport i la protecció del comerç de cítrics i el desig de demanar pau social (amb el rerefons de l'enfrontament pels símbols valencians). En

33 DD.AA. (2007): *Vicent Luna: L'art de fer falles*, Associació d'Estudis Fallers-Junta Central Fallera, València.

aquell 1981, no s'ha d'oblidar que l'agricultura valenciana era molt atacada tant pel Mercat Comú com, sobretot, pels llauradors francesos, que amb gran violència cremaven camions valencians i n'impedien el pas per França.

El 1981 suposa els incís en la transformació política d'Espanya i coincidix amb la desaparició de la comissió encarregada de pagar la falla. Luis Peris, el que era l'últim president, va intentar continuar la comissió, però els fallers es van retirar i finalment el consistori decidí sufragar la falla inaugurant el model actual de falla municipal.

1982: Un coet i la falla del mundial

Luna continua amb una línia innovadora i planta el “Compte enrere” amb la reproducció d'un coet espacial replet de masclets per llançar totes les idees pràctiques i personatges que representaven el món conservador i immobiliari, i guarda per al juny d'eixe any el gran atlant de vareta amb el qual es pretenia mostrar al món el procés de construcció d'una falla, coincidint amb la celebració del Mundial de Futbol, ja que València n'era seu. “L'Atlant modern” va ser una de les primeres mostres de falles “virals” municipals, on el consistori pretenia transcendir més enllà del cercle fester i fer arribar la festa a un públic extern, a mode de promoció.

1983: “Este país”, eclèctic i *kitsch*

La producció de Luna conclou a la plaça amb un evident desgast després de fer dos falles seguides l'any anterior i mostra una nova volta de rosca el 1983 amb una falla *kitsch* on s'amuntonen un ventall pintat a mà d'estil clàssic, uns llibres que fan de centre per recolzar sobre ells un gerro de ceràmica oriental, nines matrioixques, etc., per ser rematat per un genet muntat sobre burro format d'hortalisses. Esta genialitat de verdures antropomorfes seguia la inspiració d'Arcimboldi i volia criticar el problema del camp, el Mercat Comú i la política local.

1984: “Vista d'altre món”, surrealisme audiovisual

Mario Lleonart planta per primera vegada una falla amb un espectacle audiovisual amb música i llums al compàs, per mostrar com una invasió extraterrestre quedava perplexa de l'actualitat nacional. Es tractava d'un monument amb estil surrealista, ple d'ulls que sobreeixien d'una nau espacial, sobre la qual descansaven dos essers alats. La falla no va rebre bones crítiques i l'any següent Enrique Real, president de la JCF, va decidir canviar el sistema d'elecció de la falla municipal i es va instaurar el concurs.

1986: “Una estoreta velleta”, aperturisme cap a la llibertat creativa

Un altre artista singular a plantar a la plaça i provocar el públic amb la seua renovada estètica i crítica va ser Manolo Martín. De fet, és considerat com un dels pioners

1979 Falla Pl. del País Valencià. Arxiu Junta Central Fallera.

a obrir el taller faller a tota una factoria de col·laboradors especialitzats en l'escultura, el dibuix, el disseny, la moda o la literatura. “Una estoreta velleta” estava concebuda com una falla primitiva que es construïa a base d’amuntonar trastos vells, però realitzada a l’estil actual, amb motius de hui en dia i amb la monumentalitat tècnica artesana més avançada. Un 600 atrotinat servix de domicili per a algun captaire i damunt del cotxe s’alça el rei de la misèria, que no és més que el “parot” de les primeres falles del segle XIX. Contemplant tot el conjunt de trastos vells es troben uns tipus pintorescos, com *punks* a l’estil del còmic dissenyats per Sento Llobell i uns músics vestits per Francis Montesinos. Es tracta d’una dura crítica sobre la societat de consum.

1987: “Perquè el foc només siga un espill”, falla participativa

Es tracta de la falla municipal més revolucionària fins el moment, on la participació ciutadana serà crucial al programar concerts de falles en la part posterior del cadafal. A la falla municipal se li intenta donar un nou ús per acostar-la al públic. Reproduïx la façana principal de l'ajuntament amb polítics i personatges, de manera que els dos edificis es reflectixen l'un a l'altre. Va suscitar molta polèmica pel seu concepte rupturista i pel que en ella es reflectia. Una imatge que no tot el món podia acceptar. En la seua creació va col·laborar l'escriptor Manuel Vicent, encarregat de realitzar un guió que pretenia desposseir d'etiquetes la festa i tornar a l'origen:

Oblidem els mites ancestrals, els ritus del paganisme, la història de l'etern retorn, la filosofia de la primavera i la xicoteta literatura dels cicles. Açò no és més que una festa. Que tot torne al principi. Que esta falla siga un joc, un divertiment de ciutadans moderns, una xanxa ingènua de forasters i veïns. Que els actors actuen per als ninots, que els ninots contempen l'exercici dels saltimbanquis i escolten les melodies dels cantants. Que el públic jugue a no distingir entre la realitat i la ficció diluint-se en l'interior de la falla. Que les flames només siguen un espill de la vista³⁴.

34 VICENT, MANUEL: “Perquè el foc només siga un espill.” Carta a Manolo Martín, artista postfaller i a Sento Llobell, rei del còmic, donant una explicació de la falla. <http://estudisfallers.fallas.com/Papers.htm> [última consulta: 22 d'octubre del 2012].

Amb esta carta escrita als artistes, es dona el tret d'eixida d'una revolució fallida en la plaça. Manuel Vicent ho tenia clar:

Les Falles es troben en un atzucac. El barroquisme s'ha devorat a si mateix. La crítica abstracta, sobre temes generals, sense la malícia immediata, ha convertit en quelcom retorçut i insuls el monument de cada falla, encara que la perfecció i el virtuosisme del muntatge i l'elaboració de "els ninots" no deixen de causar sorpresa a les ànimes pures i senzilles del poble. A mi en concret no m'emociona res anar de falla en falla fent un recorregut amb els peus unflats per a contemplar idees repetides, motius sempre vistos i interpretats amb el mateix patró, imatges gastades de botiguers panxuts, plutòcrates avars, sexes retorçuts, procaços i inútils, ironies sarcàstiques sobre preus en alça, guerres hipotètiques, contaminació de l'atmosfera, inseguretats ciutadana i altres temes sempre vells perquè ja tots són de l'any passat. La falla estàtica o paralitzada no em commou. La considere morta³⁵.

Manuel Vicent, ho tenia clar, la resta de la classe política, no. L'endarreriment de la plantà, la col·locació de la torre del rellotge en un lateral recolzat... Tot donava la idea de no estar conclosa i la seua polèmica va continuar fins la cremà.

35 VICENT, MANUEL: "Perquè el foc només siga un spill." Carta a Manolo Martín, artista postfaller i a Sento Llobell, rei del còmic, donant una explicació de la falla. <http://estudisfallers.fallas.com/Papers.htm> [última consulta: 22 d'octubre del 2012].

1988: “Tot ho tenim cap avall”

Amb esta falla, l'artista tanca el seu cicle municipal i compta amb guió i disseny d'Antonio Ortiz Fuster, 'Ortifus'. A pesar de tota la polèmica de 1987, l'any següent va tornar a tindre la concessió de la falla. L'artista torna a esmoliar la crítica i mostra una gran excavadora sobre un muntó de runes. Tal com recorda *El Turista Fallero*: “La maquinària és la causant de tot el rebombori que es va armar, perquè volent construir el nou col·lector, s'ha entropessat amb les antigues ruïnes del Palau Reial de València, creant el problema de rescatar-les i estudiar-les o tapar-les i deixar expedida la circulació de vehicles”³⁶. Esta crítica a l'Ajuntament des de la pròpia falla municipal és completament inusual a hores d'ara. *Las Provincias* arreplega com “L'Ajuntament socialista, presidit per Ricard Pérez Casado, i a proposta del regidor de Cultura, Vicente Garcés Ramón, va aprovar el 21 de novembre soterrar les restes arqueològiques del palau del Reial, aparegudes junt als Vivers quan es construïa el col·lector nord. Els socialistes van argumentar que era molest per al trànsit de la ciutat, i resultava car donar-li una solució”³⁷. Les obres es perllongaren tres o quatre anys.

Les vinyetes d'Ortifus cobren vida en uns ninots que reflectixen situacions còmiques del passat i de l'actualitat valenciana, de manera que els sarcòfags apareixen amb forma de cabines de telèfon o confessionaris, el Neolític plasma en les pintures rupestres una carrera per arribar

³⁶ Diversos autors, *El Turista Fallero*, 1988.

³⁷ *Las Provincias*. http://valenpedia.lasprovincias.es/historia-valencia/1986/el_ayuntamiento_ordena_tapar_las_ruinas_del_palacio_del_real_junto_a_los_vive [última consulta: 23 d'octubre del 2012].

1988 Falla Pl. de l'Ajuntament. Arxiu Junta Central Fallera.

primer al vàter, o l'aqüeducte romà és un “cesto-ducto”. Cal destacar les escenes de contingut picaresc i sexual en les que s'aprecien unes escultures de l'illa de Pasqua molt besadores o antigues estampes de Gomorra.

En la memòria de la falla, “prou insòlita”, com arreplega *El Turista Fallero* de 1988, Ortifus mostra la seua ironia particular en afirmar que “La idea és fer un gran forat en terra, però hi havia un problema: si al perforar la plaça apareguera alguna cosa més interessant que els urinaris o floristeries soterrades només fa unes dècades, la falla quedaria paralizada fins que els tribunals decidiren. Nosaltres, per la nostra part, hem esbrinat que en la falla s'ha preparat una tomba per a cada un dels partits polítics. Els mateixos grups van aprovar l'esbós d'esta falla”³⁸.

³⁸ “Imatge de la memòria”, a www.ortifus.com [última consulta: 23 d'octubre del 2012].

Dècada dels 90 i inicis dels 2000: falla aparador

La dècada dels 90 les falles municipals continuen sent triades pels grups municipals amb representació a l'hemicicle. El disseny de la falla entra en un cercle viciós on els artistes presenten idees relacionades amb el folklorisme, les tradicions, o les reproduccions de grans escultures, ja que estes opcions són les triades pels grups polítics amb representació majoritària. Tornem a l'estètica del monumentalisme, com els exemples duts a terme per José Martínez Mollá: “Carmen” (1992), “En la terreta de l'art” (1991), que representa una reproducció fidedigna del David de Miguel Angel, “Cultura” (1998), la de la Victòria de Samotràcia. O la reproducció del guerrer de Moixent el 1997, “La nostra història”, sota la coordinació de Ramón i Antonio Ferrer (amb José Puche, Miguel Santaaulalia Núñez i José Azpeitia), sense oblidar la més recent del Moisès de 2014 de Manolo García, “El decàleg del valencià”.

Són falles aparador que mostren les bondats de la cultura valenciana o de la festa fallera. Este corrent dona un pas més enllà de 1999 quan Vicente Agulleiro planta “València cap al 2000”, on un gran Gulliver es guiat per l'alcaldeessa de València, Rita Baerberà, i es mostren les bondats de la ciutat (Ciutat de les Arts i les Ciències, Palau de Congressos, etc.) i que va alçar la crítica de l'oposició per ser considerada electoralista. En esta línia trobem la falla de 2009 de Pedro Santaaulalia, “Benvinguts a casa”, per promocionar la inauguració del Bioparc; el 2007 Pere Baenas planta “La mar al vent”, per celebrar que València era la seu de la Copa de l'Amèrica,

o també la de “València 2011: Esport tot l’any”, per commemorar que el cap i casal era triat capital europea de l’esport.

En este període, cal destacar des del punt de vista del disseny les falles plantades al 2003 per Agustín Villanueva, amb l’equip d’Alejandro Santaaulalia i Jordi Ballester, per celebrar el centenari de la Banda Municipal de Música amb 24 metres de superposició d’instruments i ninots plens de caricatura. Els dos anys de Pepet tornaven el classicisme a la plaça, però amb una forta càrrega crítica, un oasi enmig d’estes falles blanques i d’aparador de les bondats valencianes.

Falla viral: l’aposta per trencar i transcendir

Amb el canvi municipal a l’alcaldia, Ribó i el seu equip intenten donar un aire nou a la falla municipal i recuperar l’esperit innovador dels anys 80. En este sentit, el primer que fan es canviar el sistema d’elecció de la falla. Ja no seran polítics sinó un equip d’experts el que triarà la falla, tal i com va manifestar Pere Fuset, regidor de l’àrea, quan es va presentar la proposta: “Un projecte artístic ha d’estar valorat per professionals de l’art, no polítics. Serà de la mà d’associacions de professionals que es duga a terme la selecció, deixant a un costat els regidors”.

De fet, el mateix Fuset participarà en el brífing però en cap cas tindrà vot. D’esta manera, des de la regidoria es vol lluitar contra el poc interès que ha mostrat el sector en les últimes convocatòries: “Hem detectat aqueixa inquietud per part de molts artistes fallers i ens hem

assegut amb el propi gremi a parlar de com treballar millor perquè siga més atractiu. La falla de la plaça de l'Ajuntament és singular, fora de concurs. Cal prestar-li especial atenció perquè és la targeta de visita de València, la més vista”, explica Fuset. “Les Falles continuen fomentant el concurs d'esbossos, però pensem que hem d'apostar per un model de concurs que, igual que s'ha vist en la convocatòria a projecte del cartell, estimule la participació dels millors professionals. Volem que els millors artistes fallers vulguen plantar en la plaça de l'Ajuntament”. “Ningú vol treballar gratis, ningú vol fer un projecte de falla sabent que després no serà triat”³⁹. Així doncs el nou sistema per poder presentar-se es basa en tres documents que han de presentar els dissenyadors que volgueren optar a signar la campanya festiva: carta de motivació, dossier de treballs i currículum personal. També es va intentar millorar els retards de l'administració pública pel que fa al calendari de pagaments als artistes, un dels grans frens per a augmentar la participació: “Més que pujar la dotació cal treballar per descarregar en algunes de les responsabilitats econòmiques que hui dia estan en el contracte, que no formen part de la falla. Qüestions com l'arena que es posa en la plaça o alguns elements de transport o grua”.

2017: “Ca la Trava” i la polèmica

Les primeres falles que sorgiren per este sistema el primer any varen ser bastant polèmiques: la falla gran portava

³⁹ “Fuset despolitizará el proceso de selección de la falla municipal”, *Valencia Plaza*, 14 de març de 2016, (última consulta 12/12/2021). <https://valenciaplaza.com/fuset-despolitizara-el-proceso-de-seleccion-de-la-falla-municipal>.

per lema “València, Ca la Trava”, la falla municipal més alta de la història, 40 metres de fusta, obra de Manolo García, que pretenia ser una crítica als projectes inconclusos de l'arquitecte valencià. Va ser plantada al tomb per més de 200 persones i Fuset va rebutjar les crítiques, ja que “va convèncer el jurat per la il·lusió que va ser capaç de transmetre”, en relació a les crítiques dels grups municipals del Partit Popular i Ciutadans. “Ca la Trava” ironitza sobre el projecte de la Torre de Telecomunicacions que va idear l'arquitecte sense arribar a plasmar-se. El responsable de Festes relatava que l'artista “va explicar que anava a suposar el retorn de la sàtira” i creia que s'havia “vist com aqueixa cavalcada de les traves satiritza tots els aspectes de la vida municipal i estatal: des del Corredor Mediterrani fins a pràctiques animalistes, el carril bici, les retallades i fins i tot la política del transvasament”⁴⁰.

La que més polèmica va alçar va ser la infantil, obra d'Anna Ruiz i Giovanni Nardin, on representaven, amb el seu estil particular, contes i llegendes infantils, a base de fusta superposada, tallada i creada a partir del reciclatge. En premsa, *Levante* va publicar “La falla infantil municipal, qüestionada”:

Aquesta falla municipal infantil no convenç, i malgrat que hi ha diversitat d'opinions, els comentaris que més s'escolten són negatius. En entrar a la plaça de l'Ajuntament la gent discuteix

40 “Fuset rechaza la polémica sobre la falla municipal”, *El Mundo*, 18 de març de 2017, <https://www.elmundo.es/comunidad-valenciana/2017/03/18/58cd67f6268e3e5b038b45b2.html>.

2017 Falla Pl. de l'Ajuntament. Arxiu Junta Central Fallera.

sobre el monument. «La falla infantil no fa falta anar a veure-la» són afirmacions amb les quals fàcilment un s'entropessa, encara que també hi ha opinions oposades, «doncs a mi em sembla molt original, és una cosa innovadora». Una vegada davant la falla, es fa ressò del veredict majoritari dels xiquets, «Mami, aquesta falla no m'agrada». Els adults, per part seua, també estan immersos en converses en les quals hi ha debat actiu per a posar judici al monument infantil. [...] Un grup de fallers criticaven també aquesta obra, «Ens sembla una estafa, que s'hagen gastat 25.000 euros en això... no val la pena. Ens agrada molt més la nostra falla infantil. De la gran tenim la mateixa opinió, no sembla una falla». El regidor de Cultura Festiva, Pere Fuset, es va pronunciar ahir sobre aquest tema i va apuntar que «l'aposta d'enguany

és diferent al que estem acostumats a veure». L'edil va criticar que les opinions són d'adults que es pronuncien sobre una falla feta per a xiquets i xiquetes, «cal defensar el dret dels xiquets i xiquetes d'opinar per ells mateixos». Així mateix, va defensar els «drets dels artistes a ser lliures» i el «dret a fer una cosa diferent»⁴¹.

2018: “Equilibri universal”, falla viral

L'any següent el projecte guanyador és el dels artistes fallers Latorre i Sanz, amb el disseny del grafiter Okuda San Miguel, tot un colp d'efecte internacional que intentava buscar eixa transcendència viral de la falla municipal per arribar a un altre gran públic aliè al món faller. Les línies de la falla, a banda de la seua difusió per xarxes socials com Instagram o la festa de la plantà, amb mascaretes polièdriques dissenyades pel grafiter, van ser un impuls més en la seua voluntat de traspasar fronteres.

Entre el gust i el disgust. La falla municipal d'enguany té potser el nom més apropiat possible, “Equilibri universal”, en defensar l'harmonia entre les persones, els animals i el planeta, com una petició muda al públic perquè veu també l'aportació cromàtica del dissenyador Okuda San Miguel a l'obra de Latorre i Sanz, caminant perillosament sobre el tall d'una navalla perquè els espectadors no caiguen en el tòpic fàcil d'«això no és una falla».

⁴¹ Levante, 16 de març de 2017, <https://www.levante-emv.com/fallas/2017/03/16/falla-infantil-municipal-cuestionada-12224324.html>.

2018 Falla Pl. de l'Ajuntament. Arxiu Junta Central Fallera.

«Sóc molt tradicional i m'agraden les falles més treballades», comentava a primera hora del matí un aficionat al costat de la tanca. El problema és l'habitual, a saber, parlar amb persones que acaben d'arribar de Convent i El Pilar, amb la retina repleta d'imatges monumentals, barroques i humorístiques. «És el propi concurs el que marca aqueixes diferències, les comissions opten al premi en aqueixa categoria i senten una mica de vertigen de presentar-se amb coses diferents i enfrontar-se a part del públic». El monument reuneix un particular bestiari tractat amb una paleta cromàtica molt original. Cal tindre en compte un altre aspecte, com és el pressupost. L'Ajuntament ha destinat aquest any 170.000 euros a la falla gran (25.000 euros a la infantil). Dit això, els testimoniatges recollits per aquest periòdic es resumien en dues idees: elogis pel colorit de la falla i algunes ombres en la resta. «Si hi ha treball no es veu, no hi ha risc», deia un altre dels espectadors». Per contra, la seua parella deia el contrari: «M'agrada l'estructura de la falla i els colors estan molt ben triats. Ja no en volia una altra de vareta», apuntava en referència a les propostes dels últims anys de Manolo García⁴².

42 "Okuda recibe aplausos y críticas", *Las Provincias*, 17 de març de 2018, <https://www.lasprovincias.es/fallas-valencia/premios-fallas/okuda-recibe-aplausos-20180317005017-ntvo.html?ref=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F>

2019: “Procés Creatiu”, grafiti i classicisme per repetir la viralitat

L'any següent els mateixos artistes guanyen la presentació de projecte, però amb el disseny de Pichiavo. L'equip crea “Procés Creatiu”, a partir de figures de l'art clàssic grecoromà, el projecte induïa a la realització d'una reflexió sobre el valor artístic i el poder social que posseeixen les falles, amb l'objectiu de reivindicar el seu lloc, sense complexos, en la història de l'art. Els artistes opten de nou per seguir l'estil de la falla monumentalista, amb la reproducció de monument i escultures clàssiques, però pintades de grafiti al damunt per establir este diàleg entre les arts. Pretenia demostrar una forta vinculació amb la cultura contemporània i una profunda admiració per l'univers faller, una voluntat de continuar avançant en la diversitat de l'art faller i d'establir col·laboracions entre les diferents manifestacions artístiques. La falla va estar construïda fonamentalment a partir de fusta a l'interior i al volum artístic exterior, junt amb el cartó pedra. La gran escala de les figures mitològiques facilitava la utilització de la fusta com a material natural, tant en forma de llistons, com amb varetes o contraxapats. La falla volia ser contemplada íntegrament gràcies a la seua disposició i a un mecanisme que procuraria el moviment en les escenes de les seues bases, però que finalment no es va poder desenvolupar⁴³.

43 <https://www.fallas.com/index.php/es/main-fallas-municipales-es/5721-proces-creatiu-falla-municipal-grande-de-2019>.

2020-21: “Açò també passarà”, la mediatadora que pogué ser i no fou

I arriba el colpidor i fosc 2020 amb un lema premonitori. La falla triada va resultar “Açò també passarà”, dels artistes fallers Manolo Martín i José Ramón Espuig i el dissenyador Escif. La pandèmia de Coronavirus es va emportar el projecte i no es pogué disfrutar en la seua totalitat. El 10 de març s’anunciava l’ajornament de la festa i una gran mascareta va cobrir la seua cara, sent símbol internacional de la pandèmia. El cos es va incinerar a porta tancada i el bust es va traslladar a la Marina Reial on va estar custodiat fins la seua plantà al setembre de 2021. El pressupost previst era de 205.000 euros, a banda dels treballs posteriors de reconstrucció i creació d’una base per sustentar el bust.

Com a element central, la falla presentava una dona que meditava. “Res més. Una dona majestuosa, elegant, profunda. Una dona empoderada, sòlida, contundent”, van assenyalar els artistes durant la seua intervenció. A primera vista, esta meditadora se’ns presenta impassible, com una muntanya. No obstant això, alguna cosa en ella ens fa sospitar que es mou. Efectivament, un mecanisme en la base del monument hauria permés la seua rotació amb una latència que reproduïa l’interval de temps de la rotació de la Terra, 360 graus en 24 hores. La muntanya es convertiria llavors en far, omplint amb la seua presència cada racó de la plaça. Finalment el mecanisme es cremà amb la resta del cos central i no es tornà a reproduir per a setembre de 2021. Consciència, vida i moviment són les idees que predominaven en un projecte que partia de la llei de la impermanència.

La realitat és efímera. També les falles ho són. Any rere any, les flames s'ho emporten tot. La il·lusió, l'energia, el temps i el lliurament absolut de tot un any s'esvaeixen la nit de la cremà per a tornar a aparèixer al cap de pocs dies. Aquesta és possiblement una de les característiques intrínseques de les falles i possiblement la seua gran riquesa. Acceptar el caràcter efímer de la nostra festa també ens revela una de les grans lleis universals de la naturalesa. Tot canvia tot el temps⁴⁴.

2022: “Protegeix allò que estimes” i la consciència ecològica

Alejandro Santaaulalia i Dulk guanyen el projecte de la falla itinerant, plantejada des dels inicis per cremar-se al març de 2021, però que per culpa de la pandèmia es va guardar fins el pròxim més de març de 2022. Una altra vegada s'intenta apostar pel disseny. Antonio Segura Donat, més conegut com Dulk, ha exposat per tot el món, com a Hong Kong, Austràlia, París, Amsterdam o nombroses ciutats dels EUA. El seu estil és molt acolorit, visual i surrealista, amb obres que recorden les del geni Salvador Dalí. El regidor Carlos Galiana continua la línia del seu antecessor Pere Fuset i segueix la tendència de confiar la falla de l'Ajuntament al tàndem entre un reconegut artista faller i un artista internacional, amb la finalitat d'aconseguir major visibilitat.

⁴⁴ <https://www.fallas.com/index.php/es/main-fallas-municipales-es/7477-aco-tambe-passara-falla-municipal-de-2020>.

“Protegeix allò que estimes” posa en relleu que “som l’única espècie que destruïm la nostra casa” i esta falla “conjumina l’interés per la natura i la preocupació per la conservació de les espècies, construint un món amb molta realitat però també amb molta màgia”. “La salut del planeta està en un moment molt delicat i som nosaltres els que ens hem d’adonar que hem de fer alguna cosa i amb aquesta obra posem València en el centre del missatge amb una falla que fa un recorregut per diversos ecosistemes del planeta amb moltes espècies animals”, van ressaltar els artistes⁴⁵.

Conclusió: falla de tots, filtrada pel govern

El disseny de la falla de la plaça de tots els valencians ha passat per diversos estats. La visió de València en la falla municipal és la crònica d’una ciutat que viu a cavall entre la modernitat i el provincianisme, entre el cosmopolitisme i la tradició. Com afirma Joan Castelló, el cadafal de tots els valencians “és el reflex de les tendències artístiques que coexistixen en les falles, en este emplaçament hem pogut veure falles clàssiques, èpiques, satíriques, sarcàstiques o (en un sentit molt ampli) modernes, els artistes poden expressar-se lliurement... sempre que l’esbós siga aprovat (per una comissió de polítics, per descomptat)⁴⁶”, a la qual cosa afegim que l’enfocament sobre la ciutat de València preval, de vegades, carregat de crítica de manera subtil, i d’altres regalat a la servitud del polític que contracta la falla. Ací és on entren en escena les pressions imposades

45 <https://www.efe.com/efe/comunitat-valenciana/sociedad/el-artista-urbano-dulk-mostrara-la-falla-municipal-2021-en-una-planta-virtual/50000880-4486590>.

46 CASTELLÓ, JOAN (2005): “La falla municipal: la busca d’una identitat entre la monumentalitat, el classicisme i la modernitat”, *Llibre Oficial Faller*, JCF, València.

a l'artista, inclús les autoimposades, el que determinarà en última instància una visió de la ciutat reflectida o bé somniada en la falla més visitada de l'any.

Per tant, podem afirmar sense cap dubte, seguint a Gil-Manuel Hernández, que la unió entre la falla de la plaça i el poder ha sigut inseparable des dels seus inicis, tot un exemple d'instrumentalització de la festa per part del poder per a difondre els missatges del franquisme a la població valenciana i, posteriorment, per a divulgar una imatge concreta de la ciutat per part de la classe política en època democràtica⁴⁷. Amb el canvi de sistema d'elecció, la falla continua al servei del govern municipal, que no participa de manera directa en la tria de temes, però sí que advoca per mostrar un vessant diferent, un biaix ideològic que intenta mostrar en la plaça més visitada de València que hi ha més tipus de falles, no només el model canònic o tradicional. En este sentit, la nova falla municipal s'erigix com un altaveu a altres formes artístiques, no exemptes de polèmiques, però amb una clara voluntat de transcendir. L'ajuntament actual vol alliberar de càrregues d'autocensura als artistes, obrir les portes a la col·laboració amb altres dissenyadors, il·lustradors, grafeters i creadors de diferents corrents per mostrar al món una versió diferent de la festa de tots els valencians. ★

⁴⁷ HERNÁNDEZ MARTÍ, GIL-MANUEL (2002): *La festa reinventada. Calendari, política i ideologia en la València franquista*, Publicacions Universitat de València, València.

Bibliografia

ANDRÉS FERREIRA, MANUEL (2008): *Plaça Major 1942-1982: falles en el cor de la ciutat*, JCF, València.

BORREGO, VICENT (1996): “El vessant estètic”, dins de *La Festa de les falles*, p. 91-124, CVC, València.

BORREGO PITARCH, VICENT (2006): “Manolo Martín: sempre fores foc”, *Llibre Oficial Faller*, JCF, València.

CASTELLÓ LLI, JOAN (2002): “La falla de la Plaça. 60 anys de falles”, *Llibre Oficial Faller*, JCF, València.

CASTELLÓ LLI, JOAN (2005): “*La falla municipal: la busca d’una identitat entre la monumentalitat, el classicisme i la modernitat*”, *Llibre Oficial Faller*, JCF, València.

CASTELLÓ LLI, JOAN i MOZAS HERNANDO, JAVIER (2008): “Art i falles en la frontera: Un recorregut històric”, dins de *Falles i Art: 40 anys transitant per la frontera*, UPV, València.

HERNÁNDEZ I MARTÍ, GIL-MANUEL (2002): *La festa reinventada. Calendari, política i ideologia en la València franquista*, PUV, València.

Llibret de la Falla de la plaça del Cabdill, 1942.

MÉNDEZ RUBIO, A. (2004): *Perspectives sobre Comunicació i Societat*, 2004, PUV, València.

PUIG SAFONT, QUINO (2011): “Josep Pascual “Pepet”, remats d’animalades, o animalades de remat”, dins del núm. 10 de la revista *Cendra*.

SANCHIS, MANUEL (1999). *Regino Mas. Història d’una època*, Albatros, València.

FONTS HEMEROGRÀFIQUES

“La falla de la plaça del Cabdill en 1942”, Oficina d’informació fallera (Of. inf. fall.), 1943.

Levante:

Levante, 17 de març de 1963.

Levante, 16 de març de 1963.

Levante, 18 de març de 1962.

VAREA, PACO (1996): “Els grups polítics elogien la falla pel seu risc i monumentalitat”, *Levante-EMV*, 17 de març de 1996.

Las Provincias:

AGUADÉ, J. (2012): “Llácer y Santaeulalia repiten en la falla municipal con *La millor del món*”, *Las Provincias*, 13 d'abril de 2012.

ARAZO, MARI ÀNGELES (1968): “Regino Mas cuenta su vida”, *Las Provincias*, 12 de març de 1968.

Las Provincias. http://valenpedia.lasprovincias.es/historia-valencia/1981/el_9_de_octubre_es_declarado_dia_festivo [última consulta: 22 d'octubre del 2012].

Las Provincias. http://valenpedia.lasprovincias.es/historia-valencia/1986/el_ayuntamiento_ordena_tapar_las_ruinas_del_palacio_del_real_junto_a_los_vive [última consulta: 23 d'octubre del 2012].

El País:

MONTAÑÉS, J. A. (2018): “La falla de Dalí y su afán por cobrar: Hay que perseguirlos como a ratas”, *El País*, 18 de març de 2018.

OBIOL, Mª José Martin: “Intent que la falla torne al seu origen”, *El País*. València, dissabte 7 de juliol de 1990.

Pensat i Fet:

Diversos autors, *Pensat i Fet*, 1942, 1943, 1947, 1948, 1949, 1950, 1951, 1952, 1953, 1954, 1955, 1956, 1963.

El Turista Fallero

Diversos autors, *El Turista Fallero*, 1978, 1982, 1988, 1995 i 1996.

Internet:

<http://www.ricardorubert.Com/> [última consulta: 21 d'octubre del 2012].

El camp de Mestalla. <http://www.valenciacf.com/es/Estadio/EstadioHistoria.html> [última consulta: 22 d'octubre del 2012].

Imatge de la memòria a www.ortifus.com [última consulta: 23 d'octubre del 2012].

VICENT, MANUEL: “Perquè el foc només siga un espill.” Carta a Manolo Martín, artista postfaller i a Sento Llobell, rei del còmic, donant una explicació de la falla. <http://estudisfallers.fallas.com/Papers.htm> [última consulta: 22 d'octubre del 2012].

DISSENYADORS, IL·LUSTRADORS, ESBOSSADORS. MANOLO SANCHIS.

—
Manolo Sanchis
Revista Cendra
—

El disseny és el procés previ de configuració mental, prefiguració, en la cerca d'una solució en qualsevol camp. S'aplica habitualment en el context de la indústria, l'enginyeria, l'arquitectura, la comunicació, el màrqueting i altres disciplines que requereixen creativitat.

Enguany que València és capital mundial del disseny, la principal festa de la ciutat no pot quedar-se al marge; perquè, des dels seus orígens fins a hui, hi ha hagut dibuixants, il·lustradors i dissenyadors que han anat donant forma al que hui considerem una falla.

La història s'inicia en el segle XIX amb el depòsit d'aquests projectes i esbossos en els arxius municipals, bé per a la seua censura prèvia o bé pel seu arxiu. Es completa amb l'aparició de dissenys i esbossos en el segle XX en la premsa local i, en particular, en les primeres

1898.-*Huerto de Sogueros*. - Esbós.-

revistes especialitzades a partir de 1908, com a reclam del que dies més tard estarà als carrers de la ciutat.

És difícil discernir què va ser primer, si el constructor o el dissenyador, ja que aquestes activitats es complementen; un fet que no és nou, com hem introduït una miqueta més amunt, ja que en totes les èpoques han existit aquestes col·laboracions, en les quals ha participat, al costat dels constructors, una llista interminable de dibuixants, pintors i il·lustradors de primer nivell que han dibuixat i pintat i ajudat al seu disseny.

L'aparició del fotogravat converteix les il·lustracions en un sistema més barat i senzill, i posa a l'abast del gran públic gravats i dibuixos, convertint la imatge en el principal referent de moltes de les publicacions il·lustrades.

Entre les primeres revistes gràfiques que s'editen a la ciutat es troba *Arte Moderno* (1899), en la qual apareix Folchi¹, conegut caricaturista, que deu anys més tard fundaria *Cascarrabias* (1897), *Arte Moderno* (1900), *Valencia Artística* (1903) i la coneguda *Impresiones. Arte & Literatura*² (1908-1909), en la qual apareix una important col·lecció d'obra gràfica i participa un nodrit grup d'il·lustradors tant nacionals com estrangers. També trobem *El Guante Blanco. Semanario Inofensivo* (1912-1919), dirigit per Maximilià Thous, en la qual col·laboren un important grup d'il·lustradors locals com Hernández Dotze, Flochi, Muro i Mateu.

Mereix un esment a part la coneguda revista *La Traca*³, en les pàgines de la qual col·laboren diversos dibuixants dedicats al món festiu.

Per això només és factible referenciar ací una xicoteta part d'aquests artistes gràfics, hui oblidats, que en els inicis de la festa van exercir en els seus temps lliures o de forma continuada com a artistes fallers. La major part d'ells van ser dibuixants, pintors gravadors i il·lustradors de premsa gràfica local com: José Estruch Martínez⁴, Pedro Guillem

1 **Manuel González Martí 'Folchi'** (1877-1972): Conegut historiador, dibuixant i caricaturista. La seua relació amb les falles va ser molt estreta, ja que en la revista *Impresiones. Arte i Literatura* dibuixa els esbossos de les falles dels anys 1908 i 1909. Segons manté, en la seua joventut va ajudar a la realització de diverses falles.

2 "El Bagul de les Andròmines", revista *CENDRA*, núm. 6, 2008, Manolo Sanchis.

3 *La Traca*, la primera edició de la qual és al novembre de 1884, i les posteriors de 1908-1912, edició que va passar a les mans de Vicent Miguel Carceller, que la va mantindre, no sense sobresalts, fins a 1937.

4 **José Estruch Martínez (1835-1907)**: Pintor, caricaturista i artista faller. Naix en 1835 a Sant Joanet. Des de molt jove, posseeix una gran capacitat per al dibuix. En 1849, es trasllada a València, on es matricula en l'Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles. Entre 1884 i 1885 va viatjar per Itàlia, i va arribar a residir a París, on va conèixer Benlliure i Toulouse-Lautrec. Tota la seua vida es va desembolicar en unes condicions molt pre-

Viguer⁵, Enrique Navas Escuriet⁶, Mariano García Más⁷,
Carlos Ruano Llopis⁸, Enrique Pertegás⁹, Luis Dubón¹⁰,
Ferrer Calatayud¹¹, Ricardo García López¹², Carmelo

càries, havent de malvendre la seua obra en mercats ambulants i a amics. Per això els seus dibuixos són el genuí art popular. Estruch va ser un dels precursors de l'expressionisme, sent un rebel en el seu temps i actuant en solitari contra les bones maneres i el conservadorisme estètic de la seua època. La seua relació amb l'incipient món de les falles de finals de segle XIX va ser a través d'Antonio Cortina, amb qui dissenya i realitza carrosses i alguns cadafals de difícil ubicació en l'actualitat. El seu treball consistia a dibuixar i decorar les teles dels bastidors de les falles amb al·lusions als temes reflectits en els ninots de les falles. En 1994, l'IVAM li va seleccionar "Per què ploren" per a l'exposició "Un segle de pintura valenciana". Té obra en el Museu de Belles Arts de València i en nombroses col·leccions privades.

5 **Pedro Guillem Viguer (1874-1941)**: Pintor, decorador, professor de la secció artística de l'Escola d'Arts i Oficis. Va dibuixar i va realitzar carrosses per a festes populars, així com falles, destacant entre les seues obres "La Margot", de 1912, per a la plaça del Dr. Collado.

6 **Enrique Navas Escuriet (1877-1952)**: Pintor i dibuixant, de reconegut prestigi nacional, va obtenir en 1900 el primer premi de les falles amb "La pipa de Krugger i els anglesos".

7 **Mariano García Más (1858-1911)**: Pintor, gravador i dibuixant, realitzador de falles i carrosses, responsable de la renovació de les falles de finals del segle XIX, on va crear escola. Entre els seus deixebles figuren Rafael Sanchis Arcís, Ramón Stolz i Enrique Navas. Col·labora en l'obra col·lectiva per a la plaça de Bous en 1900.

8 **Carlos Ruano Llopis (1878-1959)**: Pintor, cartellista i il·lustrador, col·laborador de nombroses publicacions de la ciutat. Va fer els esbossos i va realitzar diverses falles de temes taurins entre els anys 1912 i 1913. Cal destacar "El plat denguaný", en 1913, per al carrer del Poeta Querol, i "El triomf de la Tauromàquia", en 1913, per a la plaça de Pellicers.

9 **Enrique Pertegás Ferrer, 'Tramús' o 'Sade' (1884-1962)**: Pintor, il·lustrador, dibuixant i autor d'esbossos. És una de les signatures més influents en la plàstica fallera des de 1920 fins a 1936. Va ser el responsable de la imatge de l'Editorial Carceller, editora de les publicacions falleres *El Fallero* (1924-1936), *La Donsaina* (1930-1931), *Les Falles* (1928-32), *El Tabalet* (1930) i *La Chala* (1927), on reproduïx de manera magistral tots els esbossos. Va col·laborar en diverses falles del Cercle de Belles realitzant el conegut Xiquet del Círcul.

10 **Luis Dubón Portalés (1892-1953)**: Il·lustrador, pintor i dibuixant. La seua relació amb el món de les falles és continuada, realitzant nombroses portades en revistes del gènere. Destaca la seua col·laboració en el suplement *Los Chicos* (1929-1936) del diari *El Mercantil Valenciano*. En 1933 planta a la plaça del Mercat Central. Intervé amb els seus dibuixos en diversos projectes de Regino Mas.

11 **Pedro Ferrer Calatayud (1860-1940)**: Il·lustrador i restaurador que va realitzar diverses falles a la fi del segle XIX, i va col·laborar amb Antonio Cortina. "Joc del coin" va ser la millor falla de 1898.

12 **Ricardo García López, 'K-Hito' (1890-1984)**: Dibuixant que va ser fundador de la publicació madrilenya *Gutiérrez*, molt relacionada amb el món de les falles i les fogueres. Va ser el dissenyador dels personatges Gutiérrez i Visanteta, i va projectar una falla amb rodes que va passejar per la ciutat de València l'any 1928. Va ser nomenat en 1933 i 1934 *Foguerer Machor* de la foguera de Benalua d'Alacant.

Roda Rovira¹³, Manuel Benedito¹⁴, Manuel Chambó Mir¹⁵, Juan Pérez del Muro¹⁶, Manuel Giménez Cotanda¹⁷, Daniel Archelós¹⁸ i Antonio Vercher¹⁹.

Després de la guerra, van tornar els dissenyadors i van continuar les col·laboracions, destacant “Correguda de bous”, per a la falla municipal de 1954, del conegut pintor Salvador Dalí²⁰, que va dibuixar un projecte que va desenvolupar, no sense dificultat, l'escultor Octavio Vicent Cortina (1913-1999) per a la llavors falla de la plaça del Cabdill.

Un dels dissenyadors que apareix en aquests anys és Àngel Villena²¹, conegut caricaturista que col·labora amb

13 **Carmelo Roda Rovira (1878-1947)**: Pintor artístic fundador d'una de les primeres dinasties d'artistes fallers de la ciutat, especialitzats en la construcció de carrosses i falles. Pertany a la primera generació d'artistes que modernitza els primitius cadafals.

14 **Manuel Benedito Vives (1875-1963)**: Pintor i retratista, col·labora amb el seu germà Luis Benedito pintant i decorant falles.

15 **Manuel Chambó Mir (1848-1913)**: Pintor i decorador, pintà i construí gran nombre de falles.

16 **Manuel Pérez del Muro, 'Muro' (1895-1949)**: Dibuxant i caricaturista. Va ser col·laborador de nombroses revistes i setmanaris, i va ser creador de la capçalera del suplement *Los Chicos* del diari *El Mercantil Valenciano* al costat de Luis Dubón. Va ser el dissenyador de “Colilla” i el seu “Pato Banderilla”, primera mascota de les falles Infantils durant els anys 1929 a 1936. Els seus dibuixos i personatges apareixien en aquests anys en nombroses falles infantils.

17 **Manuel Giménez Cotanda (1900-1959)**: Pintor de l'escola ingenuïsta, que realitzà moltes falles i carrosses.

18 **Daniel Archelós (1906-?)**: Pintor, cartellista i decorador. Va realitzar falles en solitari i amb altres companys com el cartellista Rafael Raga.

19 **Antonio Vercher Coll (1900-1934)**: Dibuxant i cartellista que, malgrat la seua curta vida, és un dels millors il·lustradors de principis del segle XX. La seua col·laboració amb els monuments és a través del Cercle de Belles Arts amb diverses falles col·lectives, a Na Jordana en 1923 i amb una carrossa per a la coronació de la Mare de Déu en 1923.

20 **Salvador Felipe Jacinto Dalí Domènech (1904-1989)**: Aquest conegut artista va fer l'esbós en 1954 de la falla de la plaça del Cabdill, així com la insígnia que va regalar la comissió als seus membres.

21 **Àngel Villena (1931-1976)**: Caricaturista i publicista, col·laborador de Levante des de 1959, època en què es dedicarà a col·laborar amb els artistes realitzant esbossos i il·lustrant llibrets. En 1965 va aconseguir el primer premi de l'Olimpíada de l'Humor de València. Té en el seu haver diversos llibres que recullen els seus acudits i les seues caricatures.

1995. Falla Na Jordana.- Artista.-Miguel Santaaulalia.-

els seus esbossos amb nombrosos artistes com Pascual Ibáñez 'Pepet' i en comissions com la plaça de la Mercé en les dècades dels anys seixanta i setanta. Cal dir, en aquest punt, que alguns articulistes de la revista *La Codorniz* van intervindre en la crítica de diversos monuments, com el conegut Serafín²², col·laborador de l'Editorial Valenciana en la revista infantil *Jaimito* on va conèixer Soriano Izquierdo. En l'exercici 2006 un grup d'humoristes gràfics de la revista *El Jueves*²³ va dissenyar la falla d'Arxiduc

22 **Serafín Rojo Caamaño (1925-2003)**: Dibuixant satíric. El seu primer treball va aparèixer en el suplement *El Peque* del diari *Jornada*. En 1943 va iniciar les seues col·laboracions amb l'Editorial Valenciana on va conèixer Soriano Izquierdo.

23 Óscar Nebreda Abadía, José Luis Martín Zabala i Juan Vizcarra Carreras, qui va fer lesbós de la falla.

Carles–Xiva i en 2013 el conegut Mingote²⁴ va fer un disseny per a la falla de Bisbe Jaume Pérez.

José Soriano Izquierdo²⁵ mereix un punt i apart dins del món dels il·lustradors d'esbossos de falles. Va ser creador d'un estil propi i iniciador d'una escola de dissenyadors que, provinents del món de la il·lustració, s'han convertit en aquests últims anys, juntament amb els artistes que les realitzen, en protagonistes de les obres que veiem als carrers de la ciutat. És l'origen d'una escola els majors exponents de la qual en els anys setanta i huitanta són Vicente Lorenzo Díaz, Rafael Boluda i Miguel López Monserrat.

L'obra de Soriano com a artista faller mai no ha ocupat un lloc privilegiat en la història dels cadafals, però destaca per la capacitat creativa que mostra en els esbossos que dibuixa i dissenya per a altres artistes. És en aquests projectes pensats per a uns altres, on Soriano, partint de la plàstica barroca dominant, adaptarà l'estètica de la falla a les necessitats del guió i a l'artista que realitza l'obra, construint històries creïbles de fàcil comprensió, estudiades al mil·límetre perquè l'espectador les entenga amb una simple mirada, plenes d'un humor senzill, similar al dels còmics de l'època.

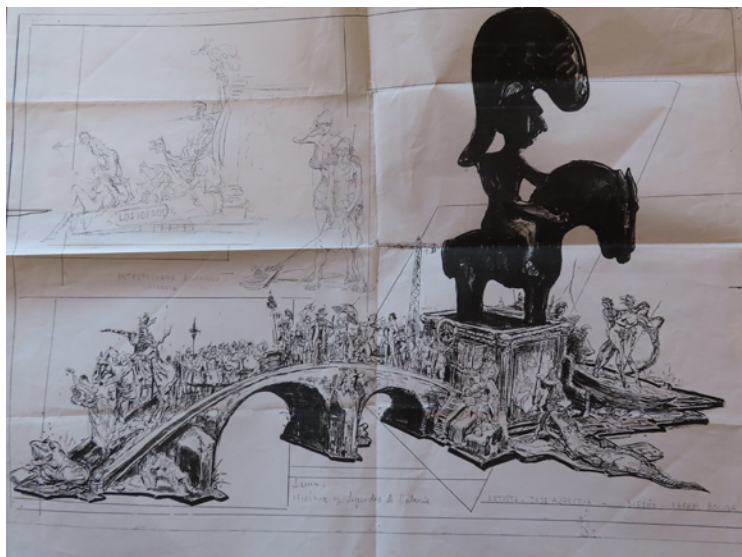
24 **Antonio Mingote Barrachina (1919-2012)**: Conegut dibuixant del diari *ABC*. Va dissenyar una falla que va construir el conegut artista Armando Serra.

25 **José Soriano Izquierdo (1908-1996)**: Artista faller, dissenyador, dibuixant i il·lustrador de desenes de periòdics, còmics i revistes de Madrid, Barcelona i València. Va ser creador de sèries com "Jaimito", sempre de campionat amb Doña Hinchita i Silbato, o Don Meollo i Tarugo. Va col·laborar en els còmics *KKO* (1932), *TBO* (1943), *Papitu*, *La Traca*, *Jaimito* i *Pumby*, i va treballar com a director artístic en la Valenciana. Va dirigir i va col·laborar en revistes falleres com *El Cohet* i *Artfa*, en la qual va realitzar la seua última portada coneguda.

Dins d'aquesta llarga llista de col·laboracions en què s'han desenvolupat els seus dissenys, cal destacar el conegut artista Vicent Luna Cerveró (1925-2021), amb qui crea una de les col·leccions més importants d'art efímer realitzada per un sol artista, en la qual, falla rere falla, el disseny d'un i l'extraordinària realització de l'altre aconseguen nivells hui quasi inabastables. Van ser falles que, encara que no van obtenir moltes d'elles primers premis, el temps les ha convertides en obres mestres, recordades i imitades fins als nostres dies.

Un altre artista per al qual Soriano dissenya és Ricardo Rubert Andrés (1923-2001), per a qui dibuixa una línia

trencadora de falles que són recordades després de més de setanta anys, entre les quals destaca l'obra de 1963 "El Cavall de Troia", per a la llavors plaça del Cabdill.

Soriano dissenya esbossos, escenes i carrosses festives per a innumbrables artistes, destacant en la falla "La rosa dels vents" de 1953, d'Antonio i José Fontelles, i en els diferents projectes que van realitzant Carlos Cortina, Salvador Guaita, José Devís Fitos, Vicente Agulleiro, Julián Puche i Alfredo Ruiz, sense oblidar-nos de la influència que els seus dissenys i consells ha exercit en diverses generacions d'artistes.

Soriano va crear una escola en la qual el seu deixeble més avantatjat és l'artista Vicente Lorenzo Díaz²⁶, cartellista i il·lustrador, qui farà esbossos per a desenes d'artistes, destacant les seues col·laboracions per als tallers de Vicente Agulleiro, Francisco Mesado, els germans Colomina de Gandia, Josep Martínez Mollà i Paco López Albert, entre molts altres.

Un altre dels dissenyadors d'aquest grup és Vicente Boluda²⁷, dibuixant de còmics i aquarel·lista, que va conèixer José Soriano en l'Editorial Valenciana²⁸. Dibuixa principalment per als artistes Pascual Ibáñez 'Pepet', Manolo Martín, Agustín Villanueva Collar, Víctor López i Ángel Azpeitia Ureña.

És Manolo Martín López (1946-2005) el responsable d'introduir una nova generació de dissenyadors en el món de les falles; els qui, vinguts des de diferents mitjans, obriran infinites possibilitats amb els seus nous dissenys.

26 **Vicente Lorenzo Díaz:** Cartellista i artista faller i escultor i autor d'esbossos. Va cursar estudis a l'Escola d'Arts Aplicades i Oficis Artístics, en l'especialitat de Retolació. Va iniciar la seua activitat en el món de les falles infantils l'any 1969. Va treballar en els tallers de Vicente Agulleiro i els germans Colomina. La seua passió pel cartellisme li fa guanyar el Premi al Cartell de Falles en els anys 1987 i 1993. Col·labora amb nombroses revistes de falleres, com *El Turista Fallero*, *Mundo Fallas*, *Artfa* i *Cendra*. En 2016, entre juliol i desembre, munta una exposició sobre la seua obra en el Museu Faller de València.

27 **Rafael Boluda Vidal:** Aquarel·lista, dibuixant i autor d'esbossos. En la seua trajectòria com a artista ha fet compatible la seua activitat com a dibuixant d'histories, treballant per a diverses editorials espanyoles i estrangeres, amb la seua faceta com a aquarel·lista. Va treballar en còmics com: *Comandos*, d'Editorial Valenciana, en 1954; la col·lecció *Olimán*, en 1961, i *Johnny Fogata*, en 1960. Té el seu propi museu a Llanera de Ranes (València) dedicat a l'aquarel·la. Té diverses obres exposades en el Museu Històric Militar de València i en el Museu d'Art Modern del Vaticà a Roma. En la seua joventut, va realitzar falles infantils i va dibuixar esbossos per a diversos artistes. Les seues il·lustracions apareixen en les revistes especialitzades *El Turista Fallero*, *De Fallas*, *Artfa* i *Cendra*.

28 **Editorial Valenciana:** Editorial que es va especialitzar en l'edició de còmics. Va estar sota la direcció de Juan Manuel Puerto Vañó, fill del fundador, i va comptar amb Soriano Izquierdo com a director artístic.

Entre ells, cal destacar Toni Ortiz ‘Ortifus’, Sento Llovell, Sigfrido Martín Begué i Chema Cobo.

El primer d’ells és el conegut humorista gràfic Ortifus²⁹, qui irromp en el món de les falles, amb un estil fàcilment recognoscible, en la falla municipal “València Ciutat Monumental”, de 1988. La seua aparició ens va recordar a tots els aficionats que amb idees senzilles i directes es poden recuperar l’enginy i la gràcia.

Els seus dissenys, que fins ara han sigut només cinc, s’han realitzat en diversos tallers: Agustín Villanueva Collar planta en 1994 “Els llits” a Blanqueries; Alberto Rajadell Díaz, en 1998, “Clon Clon” a Convent de Jerusalem; a Na Jordana, Manolo Martín “Mutacions”, l’any 2000, i José La Torre i Gabriel Sanz “Tirant lo Banc”, en 2014.

Sento Llovell³⁰, il·lustrador amb un dibuix molt personal, crea quatre projectes fins a hui, que igual que els de la resta dels seus companys en aquest grup no van deixar indiferent cap espectador. Dels quatre projectes, dos són per a la falla municipal: “L’estoreta velleta”, de 1986, i “Com un espill”, de 1987, que naix d’una idea de l’escriptor valencià Manuel Vicent. Les dues falles compten amb el vestuari del conegut modista Francis Montesinos.

²⁹ **Toni Ortiz Fuster, ‘Ortifus’:** Dibuixant, músic i humorista gràfic, col·laborador en *Diario de Valencia*, *Hoja del Lunes*, *Qué y Dónde*, *Cartelera Turia* i *El Jueves*. En 1984 entra en *Levante-El Mercantil Valenciano*. Col·labora amb la Universitat Politècnica de València, la Generalitat Valenciana, el Col·legi de Farmacèutics de València i l’Ajuntament de València, qui el va triar l’any 2017 per a il·lustrar una campanya municipal denominada “València neta”. Col·labora amb diverses comissions falleres com Na Jordana, Blanqueries i Borrull-Socors. Col·labora en diverses revistes falleres especialitzades com *El Turista Fallero* i *Cendra*. És aquesta última la que publica un llibre dedicat a la seua obra fallera, “Vinyetes de cartró pedra”, en 2015.

³⁰ **Sento Llovell Bisbal:** Llicenciat en Belles Arts i professor de la Facultat de Belles Arts de València, es va dedicar principalment al món del còmic treballant en diverses publicacions com *El Víbora*, *Bésame Mucho* i *Cairo*. També ha publicat en mitjans com *Pequeño País*, *El Temps*, *El Independiente* i *El Jueves*. Destaca el disseny del Parc Gulliver.

Completarà els seus dissenys en la històrica plaça de Na Jordana en els anys 2005 i 2011. El primer en l'obra col·lectiva "Record de l'avenir", en la qual intervenen l'artista Vicente Almela, el conegut fuster Manolo García i l'escriptor i poeta Jesús Catalá, i el segon, per a "Ensvorem a l'infern", que realitzarà Manu Martín, fill de Manolo Martín, qui havia faltat en 2005.

En aquest grup apareix, en primer lloc, Sigfrido Martín³¹, amb una de les obres més importants d'aquest període, "Pinotxada universal", plantada a la demarcació de Na Jordana en 2001, i un projecte de falla plantada pels voltants de la Ciutat de les Ciències, "Comunicació entre les Arts", per a la Biennal de València del mateix any. En segon lloc, Chema Cobo³², que només esbossa l'obra "La Transició", l'any 2002, per a Na Jordana. Totes van ser realitzades pel taller de Manolo Martín.

31 **Sigfrido Martín Begué (1959-2010)**: Arquitecte i professor de Dibuix en la Facultat de Belles Arts de Conca, natural de Madrid, pintor i dissenyador. Va obtenir una beca de l'Acadèmia de Belles Arts de Roma. Va organitzar nombroses exposicions, com la celebrada en 1987 amb motiu del centenari de Le Corbusier, en el Museo Centro de Arte Reina Sofía de Madrid, i destaca entre els seus projectes el dels decorats per a "La vida es sueño" (1982) en el Teatro Español o el vestuari per al ballet "Coppelia" (1992) per al Teatre de l'Òpera de Florència. La seua polifacètica carrera el va portar a dissenyar nombrosos muntatges i exposicions, motiu pel qual va conèixer Manolo Martín. Va col·laborar en el suplement de cultura del diari *El País*. La seua extensa obra va ser exposada en una gran mostra, en 2001, en el Centro Conde Duque de Madrid, i en una retrospectiva en 2011: "Sigfrido Martín Begué: Fantasmagorías, espejismos y apariciones 2001-2011".

32 **Chema Cobo**: Va ser un dels components del grup artístic La Nueva Figuración Madrileña. Posseeix nombrosos guardons relacionats amb les Arts Plàstiques, i ha realitzat exposicions, als Estats Units, en ciutats com Nova York i Chicago, i en nombroses localitats europees com Nàpols, Roma, Berna, o Brussel·les, entre altres, i, a Espanya, a València, Barcelona, Madrid, o Màlaga.

Paco Santana³³ és un altre d'aquests artistes. Farà esbossos només per a Paco López Albert, atesa la relació que tenen, ja que els dos són de la localitat valenciana de Picassent. Dissenya la falla de Convent de Jerusalem de 2006, “Bodes d’Or”.

Finalment, trobem Andrés Martorell³⁴, artista plàstic que es vincula professionalment al taller de Pere Baenas, on, a més dels treballs en el taller, esbossa i dissenya gran part de les falles, entre 2004 i 2015, per a demarcacions com la plaça de l’Ajuntament i la del Pilar.

Entre segles

Hem de tornar a la fi del segle XX per a reprendre la nostra història i trobar-nos amb un ampli planter de dissenyadors-autors d’esbossos no menys coneguts, ja que els seus dibuixos han sigut realitzats per desenes de companys, com és el cas dels artistes Miguel López Monserrat³⁵, que ha fet els esbossos de milers de projectes difícils d’inventariar, igual que Armando Serra Cortés³⁶,

33 **Paco Santana Carbonell:** Pintor, decorador i docent. És Doctor en Belles Arts per la Politècnica de València. Va realitzar les portades d’*El Turista Fallero* en 2006 i 2007 i diversos projectes a l’artista Paco López.

34 **Andrés Martorell Segovia:** Pintor, decorador i artista faller. Va iniciar la seua vida professional en el taller de Pascual Carrasquer. Les seues obres estan principalment distribuïdes en la zona de la Ribera. Va ser decorador de Canal Nou Televisió Valenciana.

35 **Miguel López Monserrat:** Dibuixant, publicista i artista faller. Des de 1979 es dedica plenament al món de les falles, fent els esbossos de desenes de projectes per als seus companys. Col·labora en revistes especialitzades com *Artfa*, *Pensat i Fet* (segona època), *El Baró*, *Tro de Bac*, *Artfa* i *Cendra*.

36 **Armando Serra Cortés:** Dibuixant, cartellista, decorador i artista faller. Estudia a l’Escola Tècnica Superior d’Arquitectura. En el seu haver figuren diversos premis a cartells festius, com el cartell de Falles de València en 1975 i en 1977 amb un accésit. En el món de la il·lustració fallera, realitza la part gràfica de llibrets fallers, activitat que compagina amb el disseny de falles. La seua obra gràfica la desenvolupa en els diaris *Las Provincias* i *Diario de Valencia*, així com en publicacions periòdiques com *Actualidad Fallera* i *Mundo Fallas*, *Llibre Oficial Faller*, *El Turista Fallero*, *Crítica fallera*, *Artfa* i *Cendra*.

Roberto Martí³⁷ i el grup familiar dels Santaaulalia³⁸: Miguel, Miguelín, Alejandro i Josete.

El cognom Santaaulalia dins de la festa fallera és una història en si mateix, que abasta tres generacions. La primera, ja desapareguda, amb Salvador Santaaulalia Fito, qui va faltar en 2011. La segona, amb Miguel Santaaulalia Núñez, que molt prompte va iniciar les seues col·laboracions amb diversos companys: a Mario Lleonart Herrero (1930-1994), li dibuixa en 1982 “Molt de soroll i poques anous”, per a Convent de Jerusalem; a Agustín Villanueva Collar, l’obra “La comoditat valenciana” en 1988; a Manolo Martín, a Peu de la Creu, en 1987 i 1988, i a Julio Monterrubio, a la demarcació de Convent de Jerusalem, els anys 1984 i 1985.

La tercera generació, està composta per Miguelín, Alejandro i Josete Santaaulalia, els qui, en conjunt i per separat, faran els esbossos dels projectes de l’artista i membre de la saga familiar Pedro Santaaulalia, entre els quals destaquen els cinc dissenys que realitzen per a la falla Nou Campanar: “El que espera desespera” (2004), “Ser o no ser” (2005), “Tot a cent” (2006), “Albufera’s Cup” (2007) i “Quant de Conte” (2008). En aquests projectes participa tota la família. També s’han de ressenyar les falles de Convent de Jerusalem entre els anys 2011 i 2016, on col·labora principalment Josete Santaaulalia.

³⁷ **Roberto Martí Planes:** Pintor i autor d’esbossos. Es va iniciar en el taller de Vicent Luna i va treballar amb artistes com José Azpeitia, Luis Martínez Canuto, Pepe Puche, Vicente Agulleiro i Armando Serra.

³⁸ **Miguel Santaaulalia Núñez:** Artista faller, pintor, escultor i dissenyador. De formació autodidacta, els seus dissenys creen un estil molt personal i influent en les noves generacions, i s’adapta a les tècniques digitals. Els seus dibuixos apareixen en les revistes *El Temps*, *El Artista Fallero*, *Arfa* i *Cendra*.

Les col·laboracions amb artistes són in comptables, ja que el grup aporta idees, dibuixos i esbossos. Mereix ser destacada la trilogia que Alejandro Santaaulalia li dibuixa a José Lafarga Palomares per a la falla del Pilar: “Una nit en l’òpera” (2009), “Temps moderns” (2010) i “Tota una vida” (2011).

En la mateixa plaça, Miguel Santaaulalia dibuixa per a l’artista José Vicente Sanchis “Encara que la mona es vista de seda”, en 2012, any en què els seus dissenys apareixen en la Falla Municipal dedicada al centenari de *Pensat i Fet*.

Com diem, el grup familiar es manté al capdavant dels dissenys durant un llarg període de temps que marcarà el final del segle XX i el primer quart de segle del XXI. El seu cognom apareixerà en obres que van realitzar artistes de primer nivell, entre els quals trobem Ramón Espinosa, Manolo Algarra, David Sánchez Llongo, Rafael Ibáñez Sánchez, Paco Giner, Pere Baenas, Sergio Edo, Paco Torres Josa, Alberto Ribera Mella i Vicente Llácer, que són només part d’una llarga llista d’artistes que van treballar per a comissions com Convent de Jerusalem, Exposició, Almirall Cadarso, Plaça del Pilar, L’Antiga de Campanar, Plaça de l’Ajuntament, Mestre Gozalbo-Comte d’Altea o Duc de Gaeta.

En els últims anys, els nous mitjans d’informació han provocat l’aparició d’una nova generació de dissenyadors-autors d’esbossos que treballen principalment amb l’ordinador i amb els programes professionals de disseny

Pro-crete i Z-brush, entre altres, i que s'han convertit en els encarregats d'actualitzar la plàstica fallera del segle XXI.

Tots ells, gràcies als mitjans de comunicació, adquiriran un protagonisme que fins a la segona dècada del segle XXI no es veurà reflectit en la premsa especialitzada, ja que la seua aparició es dona al costat de la dels artistes per als quals treballen.

Entre aquests nous protagonistes, tots ells amb una gran personalitat, destaquen: Juan Carlos Corredera³⁹, José

³⁹ Juan Carlos Corredera Serra: Polifacètic dissenyador gràfic, cartellista, publicista i autor d'esbossos, la seua obra es desenvolupa tant a València com a Alacant. Ha treballat per a nombrosos artistes com: Vicent Martínez Aparici, Lafarga Palomares i Mario Gual.

2021.- Falla Ramon y Cajal.- Torrent.- Artista-Grego Acebedo,
Disseny- Paco Camallonga.-

Aguilar⁴⁰, Ramon Pla⁴¹, José Gallego⁴², Carlos Benavent⁴³,
José Ramón Vázquez⁴⁴, José Luis Santes⁴⁵, Raúl Martínez

⁴⁰ **Jose Aguillar:** Ha treballat principalment per a les falles de Manolo García per a la falla municipal.

⁴¹ **Ramon Pla:** Dibuixant i il·lustrador, és especialista en Disseny Gràfic i ha il·lustrat llibres infantils per a diverses editorials. Des de 1999, es dedica a dissenyar falles i fogueres. En 2020, publica un *Artbook* amb part de la seua obra fallera. Els seus dissenys els desenvolupen, fins al moment, José Latorre i Gabriel Sanz, el Grup Creatiu Ítaca, José Lafarga i Antonio Pérez Mena, entre altres.

⁴² **José Gallego:** Artista faller que s'independitza en 2007, centrant-se en el món de les falles infantils. Ha treballat amb Manuel Algarra i Vicente Llácer. L'any 2022 realitza la portada de *Cendra*.

⁴³ **Carlos Benavent:** Escultor, pintor, dissenyador, artista faller. Va iniciar el seu aprenentatge en el taller de Manolo Guitarte, i ha treballat també en els tallers de Vicente Llácer i Pepe Puche. Com a il·lustrador va realitzar la portada d'*El Turista Fallero* els anys 2012, 2013 i 2014. Ha treballat per a Manuel Algarra i Miguelín Santaaulalia.

⁴⁴ **José Ramón Vázquez García:** Dibuixant i il·lustrador. Realitza falles, entre altres, per a Joane Cortell, Sacabutx-Art i José Vicente Martínez.

⁴⁵ **José Luis Santes:** Artista faller i dissenyador que treballa principalment per a Vicente Llácer.

“Chuqui”⁴⁶, Paco Camallonga⁴⁷, Diego Iglesias⁴⁸, Jordi Ballester⁴⁹, Josep Lluís Aguilar⁵⁰, Mario Gual de l’Olmo⁵¹, Marina Puche⁵², Daniel Gomz⁵³, Gonzalo Rojas,⁵⁴ Sergio Alcañiz⁵⁵, Sergio Amar⁵⁶, David Moreno⁵⁷, o Isa Falcó⁵⁸.

46 **Raúl Martínez Ruiz, ‘Chuqui’**: Dibuxant, dissenyador i escultor. Es va iniciar en el taller familiar del seu pare, Rafael Martínez Reig. Ha dissenyat per a Manolo Algarra, José Platero, Francisco Mesado, Fede Ferrer i Javier Igualada, i els seus dibuixos apareixen en *El Turista Fallero* i *Cendra*.

47 **Paco Camallonga Andrés**: Arquitecte de formació, és dibuixant i escultor digital. Treballa, tant en fogueres com en falles, amb Paco Giner i col·labora en la revista especialitzada *Cendra*.

48 **Diego Iglesias**: Il·lustrador i dibuixant. Des de molt jove, es vincula al món de les falles amb els seus dissenys. Treballa per a diversos artistes, entre els qui cal destacar David Sánchez Llongo. Col·labora en la revista especialitzada *Cendra*.

49 **Jorge Manuel Ballester Bonilla (1941-2014)**: Pintor i dibuixant, fundador de l’Equipo Realidad. Col·laborà amb Agustín Villanueva, Alejandro Santaaulalia i Manolo García.

50 **Josep Lluís Aguilar**: Dibuxant, pintor i caricaturista. Ha fet esbossos de falles i fogueres, per a Javier Gisbert i Paco Giner Núñez. Els seus dibuixos apareixen en la revista *Cendra*.

51 **Mario Gual del Olmo**: Dibuxant, escultor i dissenyador.

52 **Marina Puche**: Dissenyadora, il·lustradora i artista fallera. Els seus dissenys els ha realitzats principalment el taller de José Latorre i Gabriel Sanz.

53 **Daniel Gomz**: Dissenyador i escultor digital. Els seus dissenys els trobem en els tallers de Raúl Martínez Ruiz, Manuel Algarra, Pere Baenas i David Sánchez.

54 **Gonzalo Gabriel Rojas Rodríguez**: Artista faller que es mou en el món de les falles infantils i dissenya, per a diversos companys, tant fogueres com falles. Treballa per a artistes com Vicente Llácer, Palacio i Serra i Cristian Melià Ginestar.

55 **Sergio Alcañiz Valiente**: Artista faller que fa els seus treballs principalment en les falles i fogueres infantils. Els seus dissenys apareixen amb diversos artistes com Ximo Esteve, José Ricardo Carrasco, Cristian García Carrasco, Manolo Martínez Reig, Paco Torres i Pedro Rodríguez Marín.

56 **Sergio Amar Medina**: Artista faller i il·lustrador. Ha publicat el llibre infantil *Tè’n vens a Falles*.

57 **David Moreno Terrón**: Artista faller dedicat al món de les falles infantils. En el seu haver està la falla de Nou Campanar. Al costat de Cecilia Plaza, va realitzar en 2017 la portada d’*El Turista Fallero*.

58 **Isa Falcó Castillo**: Ha treballat per a Javier Álvarez Sala Salinas i Mario Pérez. Ha dissenyat la portada d’*El Turista Fallero* de 2020.

Epíleg

Des de 2018, amb l'afany de renovar la plàstica de la falla municipal, l'Ajuntament ha encarregat el seu disseny a diversos artistes d'art urbà.

El primer disseny va ser, en 2018, “Equilibri Universal”, d'Okuda⁵⁹, projecte que va realitzar el taller de José Latorre i Gabriel Sanz. En 2019, realitzat pel mateix taller, va ser el torn de “Procés Creatiu”, de PichiAvo⁶⁰. El projecte de 2020 i 2021 va comptar amb el disseny d'Escif⁶¹ i el van realitzar Manu Martín i José Ramón Espuig. En 2022, Dulk⁶², el disseny del qual construeix Alejandro Santaaulalia. ★

59 **Óscar San Miguel Erice, 'Okuda'**: Pintor, escultori i dissenyador. Especialista en art urbà.

60 **PichiAvo**: Duo de grafeters format per Juan Antonio Sánchez (Pitxi) i Álvaro Hernández (Avo).

61 **Escif**: Forma part del grup d'artistes urbans XLF. Llicenciat en Belles Arts.

62 **Dulk, Antonio Segura Donat**: Dibuixant format a l'Escola d'Art del Disseny d'Alcoi. És un dels majors exponents del surrealisme pop i de l'art urbà dels últims anys.

L'APLICACIÓ I AVANÇ EN EL DISSENY DELS FOCS ARTIFICIALS.

—
Juan García Estellés

Colla de recuperacions extraordinàries València
—

La pirotècnia és una activitat típicament artesanal, com ho és la ceràmica o la transformació i el modelatge del vidre, i difícilment podrà ser mecanitzada sense perdre alguna de les seues virtuts més excel·lents.

Això no vol dir en cap cas que les tècniques tradicionals no puguen ser interpretades d'acord amb els paradigmes més científics actuals. Aquesta actitud és fins i tot imprescindible si es vol ajudar als pirotècnics o a qualsevol altre artesà, per a treballar amb major qualitat i seguretat, utilitzant les dades de la ciència, sense que per això s'altere gens ni mica el caràcter artesanal de la seua labor. “La tradició que no canvia mor i això ve demostrant-se a través dels temps”. Això es dona en qualsevol camp de treball, en aquest cas sempre atents a oferir al seu públic tots els efectes nous que es puga arribar a conèixer.

Des dels més antics documents que van arribar a tractar sobre la fabricació i facturació dels focs artificials fins als nostres dies hi ha hagut un avanç qualitatiu i quantitatiu. Els primers tractats sobre pirotècnia van aparèixer a partir del segle XVI; des d'aquest moment, comencen a publicar-se manuals sobre els diferents camps d'aplicació pirotècnica, sent encapçalats aquests manuals i tractats

pel de l'estudiós Vannoccio Beringucio, les primeres edicions del qual van ser publicades a Venècia l'any 1540, tenint aquestes un gran valor per la seua originalitat.

La principal virtut de la seua obra no la trobem en el seu text, sinó en la valentia del seu autor que, trencant amb tots els cànons de la seua època, és capaç de reflectir tots els seus coneixements i experiències amb honestedat, reconeixent els seus límits i experiències, davant de la crítica dels seus contemporanis. Defensa les seues idees precientífiques i pretecnològiques, enfront dels plantejaments tradicionals dels alquimistes, amb un objectiu ben clar i nou, perquè aquest és que la difusió del coneixement, basat en l'experiència, s'ha de realitzar de la forma multidireccional que proporciona la lletra impresa, que és molt més eficaç que la unidireccional realitzada pel mestre artesà de manera presencial. Vannoccio Biringuccio, com a home del Renaixement, canvia els plantejaments i ho fa tot molt més tècnic i molt més pràctic, basant-se en l'experiència que comunica per a la seua difusió i progrés. Aquests principis enunciats per Beringuccio i els desenvolupaments tecnològics realitzats a Europa es transmeten, s'amplien i s'apliquen per tots aquells camps on aquestes tècniques milloren, tant en la seua aplicació en la mineria, com en la fosa de qualsevol metall, igual que en l'art dels focs artificials, tant per a la guerra com per a la gaubança.

Segons aquest tractat, per a la il·luminació dels teatres, tant florentins com sienesos, en les execucions de decorats, es pintaven adornaments en les estàtues i aquestes tiraven foc pels ulls i la boca; perquè en introduir

aquests efectes especials, els donaven un colpidor realisme fantàstic i màgic. Els diferents festivals celebrats a Europa sobre els segles XVI i XVII donen als espectacles pirotècnics un lloc eminent. En el segle XVI es publiquen diversos textos tècnics consagrats als focs artificials com ara *PYROTECHNIA* de Vannoccio, que he ressenyat anteriorment, per ser aquest el més destacat i alhora ser-ne l'impulsor com a innovador; tant per la fabricació com pel disseny és un avançat en el seu temps.

En el transcurs dels segles XV i XVI, els focs artificials es converteixen en una il·lustració gloriosa de grans esdeveniments polítics, com ho van ser coronacions, victòries, visites reials, naixements... En definitiva, en festes, com a signe de riquesa i poder del sobirà. També en la societat d'aquesta època les festes religioses tenien la mateixa fastuositat que les seculars, per això no és d'estranyar que en les celebracions religioses s'incorporaren castells de focs artificials o jocs amb pirotècnia, per a escenificar les virtuts morals o per a enaltir determinat sant, creant d'aquesta manera un avanç en les tècniques de desenvolupament d'aquestes celebracions, que competien unes amb altres i, al seu torn, avançaven amb la millora dels espectacles. Feien, d'aquesta manera, celebracions espectaculars i avançaven, amb el transcurs del temps, en la millora dels espectacles, tant en les tècniques de fabricació com en les diferents demostracions, sempre prevalent la seguretat, que posteriorment oferien els artífexs pirotècnics, que creaven i recreaven paisatges de llum o efectes sorprenents, cometes, estrelles, arbres de foc, tota una gama variada d'efectes, que deixaven a l'espectador, a cada moment, sorprés i ple d'admiració. Les escenes eren

d'allò més senzilles, ja que al principi només s'empraven efectes d'espurnes daurades i platejades, perquè fins al moment no s'utilitzava cap altre color. A principis del segle XIX apareixen els primers focs verds, anomenats així a París on, per primera vegada, es van mostrar. Va ser, per tant, amb l'aparició del color en els focs artificials, on també van sorgir grans especialistes, quan avançaren definitivament com a art, perquè es podien dissenyar grans quadres efímers tenint com a llenç el firmament.

A poc a poc i amb el seu avanç a través del temps, es van anar normalitzant els diferents elements pirotècnics, aplicant les noves tecnologies des del moment de la seua fabricació; també es van introduir nous materials, tant en els envasos com en els productes que s'utilitzen per a aquests efectes, els quals estan molt més concordats amb els temps actuals. No cal dir la millora en tot el que pertany a la pirotècnia actual com a eina dissenyada específicament per a diferents espectacles, que ha passat de pesats canons i morters de ferro a molts altres més lleugers fets d'alumini, fibra o plàstic.

Després, la millora a l'hora d'executar el tret que sempre va ser manual amb llança de foc o botafocs, amb la dificultat de concebre un efecte simultani des de diferents punts alhora; cosa que hui en dia està perfectament resolta aplicant les noves tecnologies elèctriques i digitals, el que permet crear uns efectes en la sincronització difícilment factibles antigament. Des de la innovació i des del disseny s'executen espectacles que, aplicant aquestes noves tecnologies, sí que és possible dur a terme, amb totes les garanties d'èxit. ✨

LA INDUMENTÀRIA TRADICIONAL I EL DISSENY.

—

Francesc Xavier Rausell Adrian

Investigador d'indumentària tradicional valenciana i
Director del Grup de Balls Populars Les Folies de Carcaixent

—

En aquest article, tot i no tractar prioritàriament les tècniques ni els dissenys decoratius dels vestits tradicionals valencians que són alhora inseparables ambdós de la mateixa descripció d'aquests, han format juntament amb el seu significat part cabdal del tèxtil valencià. Sedes, domassos, brocats, brocatells o inclús teles de cotó estampades són part fonamental d'aquesta indumentària que ha esdevingut icònica i representativa del fet valencià. Amb diferents solucions tant en la seua confecció com en els ornaments i dissenys tèxtils, per a construir la nostra roba s'ha utilitzat diverses fórmules que sovint l'allunyen de la suposada simplicitat que se suposa en aquest tipus de roba popular, marcada això sí per l'evolució de la indústria tèxtil i de la tintura, així com les millores tècniques en la seua confecció.

El disseny el podem observar en la seua pròpia construcció, el model i tall de diferents peces de tela, que varia segons l'època, l'estil, la qualitat tècnica de la seua fabricació o l'elecció de les fibres i tèxtils principals fins als corrents estètics històrics que les han modelades.

La indústria tèxtil valenciana ha usat per a la decoració dels seus productes, dissenys pictòrics principalment de tipus vegetal i floral que segueixen diferents corrents estètics principalment d'influència estrangera, innegable

Teixit Canastillo. Brocat de seda amb quatre colors, amb marcat caràcter modernista i estilitzat. Flors planes de perfil arredonit i pètals plans. Dècada de 1930, València. Teixit per la casa Garín.

des del segle XVIII i tot el segle XIX. L'estil oriental, l'italià, el francès o l'anglès se seguiran uns als altres, mistificant-se sovint entre ells i esdevenint la base dels nostres tèxtils principals, els teixits de seda.

Els models de sabor més tradicional es conservaran a les zones rurals, més allunyades de les zones urbanes. Però, d'on venen aquests trets que hui en dia anomenem característics? Com es descriu històricament la construcció, que es pretén autòctona i identitària, tanmateix veiem com està basada en modes europees? Caldria remuntar-se als temps dels Àustries per localitzar una influència global de la moda espanyola a través de la creació d'una imatge que va funcionar com a propaganda. Amb la creació d'un vestit que remarca la geometria de la silueta, la senzillesa i poca decoració i l'ús del color negre com a símbol de la més alta dignitat. De tots aquests atributs, possiblement la silueta geomètrica siga

Teixit Espolinat. Espolí realitzat amb dotze colors i disseny de motiu central simètric i garlandes ascendents típiques dels motius d'estil Lluís XV. Dècada de 1920, Fraga.

la que més ha perdurat en els vestits del segle XVIII, i, per tant, en els vestits que van servir per a la construcció dels models tradicionals un segle després. De la dinastia borbònica s'empraren les formes i modes franceses, més voluptuoses i recarregades, totalment arrelades entre l'aristocràcia autòctona i la puixant burgesia. Les seues peces, ornaments i tèxtils serviren per a les indumentàries tradicionals o populars, en les que conflueixen els trets principals d'aquestes modes estrangeres, cultes i algunes pervivències d'elements atàvics. Les seues formes seran tan variades com les festes que les veuran usar, des de les obreres de Bétera o les gropes de les llauradores valencianes de la Fira de Juliol, fins a les capes i capells de les rogatives de les comarques del nord, la roba de la festa de la verema de Requena o les danses tradicionals del sud.

D'entre tots els vestits tradicionals valencians, aquell sorgit de la imatge de la llauradora valenciana de

l’Horta de València serà l’legit per tal de representar la identitat valenciana. Cossets, gipons i faldes en la dona o jupetins en els homes seran les peces que empraran les teles de seda. En elles observarem com les diferents modes o tendències es mostraran amb tota classe de flors, conegudes o desconegudes, de forma naturalista o estilitzada, ens parlaran d’una època, d’unes influències i gustos determinats. L’estil oriental de flors apuntades i colors pastel sobre fons ras seran les més antigues i menys conservades. Aquests tèxtils de tradició també italiana, són importants a través de les rutes comercials que ens connectaven amb Venècia, centre comercial i nexa d’unió amb les xarxes de distribució que des d’orient arribaven fins aquesta ciutat italiana. Són pocs els exemplars conservats d’aquest tipus de teixits i menys de peces confeccionades. Els models de tradició francesa van esdevenir més comuns a la València del segle XVIII, arran de la creació en l’Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles de la “Escuela de Flores, Ornatos y otros diseños adecuados para Tejidos” en 1784. El model que s’estendrà amb ella serà el conegut model *lyonnais* gràcies també al treball de dibuixants de la ciutat francesa, establerts ara a la capital del Túria, i que adaptaran alguns dels models usuals en la seua ciutat d’origen, cas del disseny Reina o València, o en realitzaran d’altres nous.

A les acaballes del segle, els nous corrents anglesos ens duren dissenys de caràcter més naturalista, adaptant el color, la forma i el seu disseny a les noves modes. Primerament, aquestes esdevindran flors de reduïda dimensió, amb coloracions de caràcter naturalista i amb gran prevalença dels colors de la bandera francesa i anglesa, blanc, blau i roig, que amb diferent gradació

Teixit Oval. Seda teixida amb disseny romàntic d'ovals i roses d'estil anglès. Trama i ordit suplementari de cotó per tal de reforçar el teixit. D'aquest model i amb altres coloracions es confeccionaren gran quantitat de cortines, cobertors i altres tèxtils per a la llar, així com vestits de valenciana. València, 1950.

i saturació esdevindran un encert. Temps després amb el romanticisme que cerca Europa des de la dècada de 1820, la mida, coloració i tipus de flors esdevindran de major grandària, colors saturats i preeminència de les roses, campanetes o clavells en el seu punt àlgid, a punt de començar a marcir-se. D'aquelles flors apuntades, inventades o imaginades pels artistes de les acaballes del sis-cents, fins a les modes borbòniques de roses i flors de tota classe amb perfil arredonit i pètals simples, passaran a esdevenir pràcticament flors de tipus esfèric, de pètals dobles, gràcies als avanços tècnics de la teixida. Des de les acaballes del segle XVIII també observarem una tendència cada vegada més forta per la confecció de rams i garlandes asimètriques que es trencarà amb l'arribada dels corrents modernistes de les acaballes del segle XIX. Ara, les flors s'adaptaran novament als fons llisos, de ras, de forma estilitzada però simètrica, de flors planes i coloracions saturades.

Espolí Lió de França. Seda espolinada policroma amb disseny de centre floral i garlandes de roses i ramatge. De tradició barroca, aquest disseny presenta característiques neoclàssiques en el seu disseny, cas de la corona de llorer i altres romàntiques, fulles i roses.

La tradició del disseny tèxtil en teixits de seda valencians ens presenta una variada gamma d'estils i d'influències estrangeres, tamisades sovint pel gust local, més present en els models de les acaballes del segle XIX i especialment de les primeres dècades del segle XX. Serà en aquest moment quan el vestit de valenciana s'use per primera vegada de forma representativa a la festa de les Falles de la ciutat de València. A partir d'aquest moment, el model tradicional de la dona valenciana esdevindrà un nou model, el model de fallera, ja que serà aquesta dona la que el farà servir i el modelarà al seu gust i necessitats. Una nova forma d'entendre la indumentària tradicional veurà la llum, supeditat tot a la premissa d'un malentés luxe basat en la lluentor exagerada de teixits i complements.

PROGRAMA DE FESTES 2022

DISSABTE 26 DE FEBRER

Crida

A les 18.00 h. Concentració al casal per arreplegar els nostres representants i acudir tots junts a la Plaça Major on tindrà lloc l'acte de la Crida per donar oficialitat al començament de les nostres Falles.

- 216 -

A les 22.00 h. Al casal, tindrem sopar i, en acabar, la presentació del llibret 2022.

DIUMENGE 27 DE FEBRER

Cavalcada infantil

La cavalcada començara a les 10.30 h, però nosaltres eixirem a les 11.15 h del casal, aproximadament.

DISSABTE 5 DE MARÇ

Cavalcada gran

La nostra falla convida tots els fallers infantils i majors a dinar paella al casal.

La cavalcada començarà a les 19.00 h, però nosaltres eixirem del casal a les 20.00 h, aprox.

DIVENDRES 11 DE MARÇ

Muntatge de la carpa

Durant la vesprada estarem al carrer del casal per al muntatge de la carpa.

- 217 -

Després tindrem el sopar homenatge als nostres abonats.

DISSABTE 12 DE MARÇ

Sopar en honor a la nostra Fallera Major

Sopar homenatge a la nostra Fallera Major, M. José Raga García, i en acabar farem l'entrega de recompenses.

DIUMENGE 13 DE MARÇ

Dia infantil

A les 11.00 h. Tindrem el tradicional matinal, amb castells inflables i un pinxo i canya amb música per a gaudir tots junts.

A les 18.00 h. Tindrem un berenar ofert pels nostres representants infantils, Manolo i Noa, per a tots els xiquets de la comissió, i entrega de recompenses infantils.

DIMARTS 15 DE MARÇ

Sopar de la plantà

Estarem muntant els nostres monuments fallers des de la vesprada, i entre monument i monument la nostra falla ens convidarà a sopar a tots els fallers.

- 218 -

DIMECRES 16 DE MARÇ

1r dia de Falles

Despertà

A les 8:30 h. Tots al casal per a despertar tot el barri amb l'olor de la pólvora i amb la nostra xaranga A vorem, i per finalitzar desdejunarem a càrrec dels nostres representants.

Esmorzar a càrrec d'un dels nostres representants.

Trasllat

A les 18.00 h. Acompanyarem la comissió germana "Falla Barri Cotxera" en el trasllat de la nostra Mare de Déu dels Desemparats. En acabar de desvestir-nos, tots al casal per a sopar i gaudir de la nit.

DIJOUS 17 DE MARÇ

2n dia de Falles

Desperta

A les 8:00 h. Tots al casal per a despertar tot el barri amb l'olor de la pólvora i amb la nostra xaranga *A vorem*, i per finalitzar desdejunarem a càrrec dels nostres representants.

Esmorzar a càrrec d'un dels nostres representants. En acabar, tots junts anirem a la replega dels nostres premis.

Ofrena

A les 17.00 h. Tots al nostre casal per a replegar a les nostres Falleres Majors, per poder fer la desfilada fins a arribar a la nostra Verge.

- 219 -

En acabar de desvestir-nos, tots al casal per a sopar i gaudir de la nit.

DIVENDRES 18 DE MARÇ

3r dia de Falles

Despertà

A les 8:00 h. Tots al casal per a despertar tot el barri amb l'olor de la pólvora i amb la nostra xaranga *A vorem*, i per finalitzar desdejunarem a càrrec dels nostres representants.

Esmorzar a càrrec d'un dels nostres representants.

Cercaviles

En acabar d'esmorzar, tindrem cercaviles pels carrers de la ciutat acompanyats per la nostra xaranga *A vorem*, seguidament anirem a veure la mascletà oferida per l'ajuntament de Torrent.

- 220 -

Dinar

La falla convida a dinar tots els fallers al nostre casal.

Sopar

Tots al casal per a sopar i gaudir de la nit.

DISSABTE 19 DE MARÇ

4t dia de Falles

Despertà

A les 8:00 h. Tots al casal per a despertar tot el barri amb l'olor de la pólvora i amb la nostra xaranga *A vorem*, i per finalitzar desdejunarem a càrrec dels nostres representants.

Esmorzar a càrrec d'un dels nostres representants.

Globotà

Cap al migdia tindrem la tradicional globotà infantil.

Dinar

Dinarem tots junts al voltant de la nostra falla les típiques "Paelles de Sant Joan".

- 221 -

Berenar

Xocolatada i jocs al carrer per als infants de la nostra comissió.

Cremà

A les 20.00 h. Cremà del nostre monument infantil.

A les 22.00 h. Cremà del nostre monument major, per a donar pas a un nou exercici faller. *

Nota important:

Qualsevol modificació o canvi els comunicarem en les xarxes socials, grups de *WhatsApp* i al taular d'anuncis de la falla.

HIMNE DE TORRENT

José Ortí Soriano, música.

Jesús Huguet Pascual, lletra.

Conjugats passat i esperança,
El Ràfol, el Mas, el Vedat,
reviscolen l'esforç d'una terra
regada amb sudor llaura de mans.

Units férem de la pedra verd,
gents i ambicions conjugàrem.

Sobre el barranc escrivírem la història
que de Cabrera a la Torre reeix,
i bastírem els anhels d'un poble
que futur sens límit a l'home ofereix.

Units férem de la pedra verd,
gents i ambicions conjugàrem.

Davallarem al pretèrit, traurem
dels avantpassats els espers cercats,
que Torrent els ofrena en imatge
de conquesta tenaç per vigor constant.

Units férem de la pedra verd,
gents i ambicions conjugàrem.

Tota l'Horta, mà a mà, forma anell
que dansa envoltant l'essència del poble,
i esclata fulgent en un crit vibrant:
Honor als seus hòmens

VISCA TORRENT!

VISCA TORRENT! ✨

HIMNE DE C. VALENCIANA

*José Serrano Simeón, música.
Maximilià Thous Orts, lletra.*

Per ofrenar noves glòries a Espanya
tots a una veu, germans vingau.
Ja en el taller i en el camp remoregen
càntics d'amor, himnes de pau!

Pas a la Regió
que avança en marxa triomfal!

Per a Tu la vega envia
la riquesa que atresora
i és la veu de l'aigua càntic d'alegria
acordat al ritme de guitarra mora.

Paladins de l'Art t'ofrenen
ses victòries gegantines;
i als teus peus, Sultana, tons jardins estenen
un tapís de murta i de roses fines.

Brinden fruites daurades
els paradisos de les riberes,
pengen les arracades
baix les arcades de les palmeres.

Sona la veu amada
i en potentíssim, vibrant ressò,
notes de nostra albada
canten les glòries de la Regió.

Valencians: en peu alcem-se.
que nostra veu
la llum salude
d'un sol novell.

Per a ofrenar noves glòries a Espanya
tots a una veu, germans vingau.
Ja en el taller i en el camp remoregen
càntics d'amor, himnes de pau!

Flamege en l'aire
nostra Senyera!
Glòria a la Pàtria!
Visca València!

VISCA! VISCA! VISCA! ✨

S&C

Moda jove i vaquers
Avinguda al Vedat, 77
Telèfon: 961180616

Adrimar

Art floral
Exèrcit Espanyol 9
Telèfon: 96 155 20 13

Adrimar

Art floral
Pare Méndez, 111
Telèfon: 620 282 742

Sahuquillo

Embalatges i plàstics
Guàrdia Civil, 17 B
Telèfon: 645 473 160

Casa Conchin I

Menjar casolà
Constitució 15
Telèfon: 96 195 05 45

Casa Conchin II

Menjar casolà
Moralets, 4
Telèfon: 96 005 96 89

Casa Conchin III

Menjar casolà
Albocàsser, 14
Telèfon: 96 071 65 76

Tallers Guzmán

Maquinària agrícola
P. I. Jaume I,
Catadau, 9 - Benifaió
Telèfon: 96 178 21 91

Sergio Sevilla

Espectacles
Telèfon: 676 84 65 30

La Casita Azul

Sabateria infantil
Avinguda al Vedat, 139
Telèfon: 96 072 37 90

Francisco Martos

Artista faller
Telèfon: 665 09 05 12

Rubén García

Perruquer
Pare Méndez, 51
Telèfon: 96 043 90 91

Tallers Viñes

Mecànic de l'automòbil
Germanies, 70-72
Telèfon: 96 157 59 32

Aldiesport

Articles per a falles
M. Sanchis Almiñana, 8
Telèfon: 96 155 65 11

Bonillo y Reme

Carnisseria i xarcuteria
Arxipreste V. Mengod, 31
Telèfon: 96 156 72 40

L'Ermita

Administració de loteries
Ramón y Cajal, 33
Telèfon: 96 155 07 70

Tomas y Peris

Begudes
Travessia del Bovalar, 7
Alaquàs
Telèfon: 96 150 04 45

Germans Caballer

Pirotècnia
Apartat de correus 82
Almenara
Telèfon: 617 586 108

Company

Ous i ovoproductes
Dels Mayans, 16
Mas del Jutge
Telèfon: 96 155 00 24

Barberia 89

Perruqueria de cavaller
Fra Lluís Amigó, 11
Telèfon: 661 11 61 18

Aroarte

Beauty & Curlly
Pintor Genaro Palau, 4
Telèfon: 622 03 63 10

José Vicent Mora

Reformes integrals
Telèfon: 699 91 85 88

Naran

Carrosses
C. Reial de Madrid, 13
Beniparrell
Telèfon: 667 969 028

Germans Ramírez

Forn
Jesús, 1
Telèfon: 96 156 17 87

Germans Ramírez

Forn
Tirant lo Blanc, 34
Telèfon: 96 156 17 87

Expercasa

Assessoria immobiliària
Sant Valerià, 1
Telèfon: 635 79 21 68

Mordisco

Menjar per a portar
Fra Antoni Panes, 3
Telèfon: 96 062 91 90

Chiqu's

Regals per a actes
Ramón y Cajal, 16
Telèfon: 96 107 98 08

La Carpinteria

Reformes integrals
www.lacarpinteriaweb.com
Telèfon: 654 53 29 92

El Molí

Viatges
M. José Ortí Soriano, 12
Telèfon: 96 195 03 62

Transvia

Viatges
Avinguda al Vedat, 75
Telèfon: 96 156 15 16

Alucris

Persianes
Germanies, 73
Telèfon: 96 157 49 82

Jover

Aluminis
Pare Méndez, 71
Telèfon: 96 195 03 62

La Tintoreria

Tintoreria
José Iturbi, 14
Telèfon: 96 117 73 06

Mayte

Tintoreria
El Salvador, 17
Telèfon: 96 155 38 39

Grimaldi

Automòbils
Mas del Jutge, 0

Garbí

Automòbils
Pare Méndez, 63

Edumar

Automòbils
M. Mariano Puig Yago, 20
Telèfon: 96 114 16 59

Ortí

Automòbils
Camí Reial, 28
Telèfon: 96 157 29 73

Glassdrive

Automòbils

Carretera Picanya, 16

Telèfon: 96 156 23 29

Alain Afflelou

Òptica

Avinguda al Vedat, 22

Telèfon: 96 195 01 77

Multiópticas

Òptica

Avinguda al Vedat, 69

Telèfon: 96 200 05 49

Nova Visió

Òptica

Azorín, 38

Telèfon: 96 156 71 19

Nueva Óptica

Òptica

Avinguda al Vedat, 9

Telèfon: 96 155 60 11

Nueva Óptica

Òptica

Avinguda al Vedat, 70

Telèfon: 96 155 10 73

Nueva Óptica

Òptica

Avinguda al Vedat, 117

Telèfon: 96 108 01 30

El Racó a granell

Alimentació a granell

Avinguda al Vedat, 141

Telèfon: 653 833 829

Noranta Reines

Mels

Pintor Renau, 11

Anpi

Ous, carn i embotit

Lope de Rueda, 5

Telèfon: 96 155 24 27

Juan J. Sanz

Carn de cavall

Pintor Renau, 9

Telèfon: 96 155 59 27

Ricardo Royo

Carnisseria

Sant Cristóbal, 10

Telèfon: 96 155 11 22

Casa Javi

Carnisseria
Sant Valerià, 30
Telèfon: 96 157 14 91

Blanca

Flors i jardineria
Avinguda al Vedat, 129
Telèfon: 96 064 27 08

La plaça

Flors
Plaça Major, 12
Telèfon: 96 155 00 51

Camí Reial

Veterinari
Camí Reial, 111
Telèfon: 96 156 61 56

Monte Vedat

Clínica veterinària
Doctor Fleming, 4
Telèfon: 96 156 10 86

Roig

Veterinària
Atenes, 04, 2
Telèfon: 96 111 42 83

Kyrios

Articles religiosos
Lorenzo Fuertes Júlvez, 12
Telèfon: 96 156 06 31

Art en llum

Il·luminació
Avinguda al Vedat, 140
Telèfon: 96 156 52 09

El Clau

Ferreteria
Avinguda al Vedat, 24

El passatge

Ferreteria
Sant Fermí, 12
Telèfon: 96 155 10 26

El Trébol

Ferreteria
Avinguda al Vedat, 83
Telèfon: 96 155 15 83

Aigua Marina

Restaurant
Pare Méndez, 29
Telèfon: 662 20 71 94

Arenas

Restaurant
Germanies, 65
Telèfon: 96 129 31 39

Olímpica 2008 II

Restaurant
Azorín, 10
Telèfon: 96 156 36 39

Tirant lo Blanc

Restaurant
Tirant lo Blanc, 19
Telèfon: 665 96 24 57

El teu lloc

Restaurant
Fra Lluís Amigó, 48
Telèfon: 609 97 94 23

Quatre germans

Restaurant
Verge de la Soletat, 10
Telèfon: 673 85 45 05

El Pilar

Restaurant
Almeria, 13
Telèfon: 96 158 11 20

El Zaguán

Restaurant
Marquesat, 16

Farigola i menta

Restaurant
Germanies, 51
Telèfon: 96 377 10 07

Goriet

Restaurant
Valentín Planells, 18
Telèfon: 96 155 92 71

Joselito

Restaurant
Xenillet, 14
Telèfon: 96 156 47 32

Juanes

Restaurant
Sant Cayetano, 34
Telèfon: 96 108 07 01

La Plaça

Restaurant
Plaça Major, 8
Telèfon: 96 156 24 01

La Tasca

Restaurant
Pare Méndez, 67
Telèfon: 692 43 97 51

Les tapetes

Restaurant
Pare Méndez, 98
Telèfon: 670 30 01 08

Marbi

Restaurant
Músic Andreu Navarro, 14
Telèfon: 96 156 15 47

Pedro

Restaurant
Virgen del Puig, 16
Telèfon: 96 109 82 13

Pérez

Restaurant
Germanies, 70
Telèfon: 638 06 10 07

El Micalet

Restaurant
Camí Reial, 127
Telèfon: 96 157 43 39

ADD

Informàtica
Helsinki 52, 6
Telèfon: 96 158 81 33

APP

Informàtica
L'Horta, 9
Telèfon: 96 129 31 55

BEEP Torrent

Informàtica
Pare Méndez, 130
Telèfon: 96 118 19 00

2002 Copies

Papereria
Pare Méndez, 118
Telèfon: 96 158 00 53

Abacus SCCL

Papereria
Avinguda al Vedat, 101
Telèfon: 96 110 48 24

Carlin

Papereria
Caixa d'estalvis, 9
Telèfon: 96 070 42 51

Color plus

Papereria
Hernández Malillos, 1
Telèfon: 96 195 09 76

Doyan 2014

Papereria
Fernando Furió Roca, 2
Telèfon: 96 156 44 44

Nobel

Papereria
Avinguda al Vedat, 128
Telèfon: 96 155 25 07

Gol

Papereria
Plaça Unió Musical, 5

Amàlia de Gregori

Farmàcia
Sant Ernest, 2
Telèfon: 96 129 49 15

Avinguda

Farmàcia
Avinguda al Vedat, 4
Telèfon: 96 155 02 17

Camí Reial

Farmàcia
Camí Reial, 112
Telèfon: 96 157 29 93

El Vedat

Farmàcia
Avinguda San Lorenzo, 121
Telèfon: 96 157 23 75

J. Fontestad

Farmàcia
M. José Ortí Soriano, 24
Telèfon: 96 155 20 10

L'Horta

Farmàcia
L'Horta, 17
Telèfon: 96 156 45 58

Parc Central

Farmàcia
Avinguda Olímpica, 34
Telèfon: 96 156 60 89

Marxadella

Farmàcia
Pare Méndez, 166
Telèfon: 96 155 59 71

Sants Patrons

Farmàcia
Sants Patrons, 42
Telèfon: 96 156 26 10

Universitat

Farmàcia
Verge de la Soletat, 16
Telèfon: 96 155 49 23

Sant Valerià

Farmàcia
Pintor Renau, 23
Telèfon: 96 108 14 30

Farmaverda

Farmàcia
Avinguda al Vedat, 56
Telèfon: 637 24 55 91

Cocinas
Armarios
Vestidores
Tarimas
Puertas
Baños
Cerámicas
Reformas

la carpintería
Reformas y Fletes

Móvil - 654532992

Cupón 10%
descuento

www.lacarpinteriaweb.com

S&G

www.syctienda.com

ESPECIALISTAS EN MODA JOVEN Y VAQUEROS

Avenida al Vedat, 77, 46900 Torrent - Valencia

Síguenos
sycortorrente

Instagram

Tel. 96 118 06 16

Síguenos en
Facebook

S&C torrente

art floral

adrimar

**Decoracions personalitzades
servei interflora, Bodes
repartiment a domicili
treballs en natura i artificial**

C/ Exèrcit Espanyol, 9 · C/Padre Méndez, 111
46900 Torrent (Valencia) Tel./Fax 96 155 20 13 · Mòvil: 630 282 742

PAPERS SAHUQUILLO
 Carrer Benemérita Guàrcia Civil 17 Baix · 46900 Torrent
 Telèfons 96 155 04 70 / 645 47 31 60
 Transport inclòs

Casa Conchin

*Comidas
Caseras*

*Pollos
Asados*

Direcciones:

Casa Conchin I	➔	<i>Pedidos</i>
C/ CONSTITUCIÓN, 15 BAJO		96 195 05 45 / 637 595 273
Casa Conchin II	➔	<i>Pedidos</i>
C/ MORALETES, 4 BAJO		96 005 96 89 / 665 257 597
Casa Conchin III	➔	<i>Pedidos</i>
C/ ALBOCASSER, 14 BAJO		96 071 65 76 / 691 398 732

*P. I. JAUME I, - C/. Catadau, 9
Tel. 96 178 21 91
46450 Benifaió (Valencia)
tallersguzman@gmail.com*

ESPECTÁCULOS

“SERGIO SEVILLA”

Tlf: 96.359.64.67 / 676.84.65.30
www.espectaculossergiosevilla.com

La Casita Azul

Zapateria Infantil

960723790

Avd. Al Vedat 139. 46900 Torrent

Zapateria La Casita Azul

RUBÉN GARCÍA

Peluqueros

Padre Méndez 51 bajo
46900 TORRENT - Valencia
960 43 90 91

FRANCISCO MARTOS

Artista Fallero

665 09 05 12

TALLERES VIÑES S.L

**MECANICA DEL AUTOMOVIL
MULTIMARCA**

Calle Germanies, 70-72 Telf. 961575932
46900 Torrent (Valencia)
tallervines@gmail.com

CARNICERIA Y CHARCUTERIA

**BONILLO Y
REME**

Telf. y Fax 96 156 72 40

46900 TORRENT

C/. Anipreste Vicente Mengod, 31

(Valencia)

ALDIESPORT
 Artículos para fallas

*trofeos, bandas y pergaminos
 banderas y standartes
 cubrebalcones, pañuelos y polares*

Maestro Sanchis almiñana, 8
 Telf. 96 155 65 11

622.131.786
 aldiessport@aldiessport.com

46900 TORRENT
 (Valencia)

Yessica Domingo i Martínez
 FALLERA MAJORA DE PAPOCRA 2011

Centro cultural alibi cañis
 c/traficantes de granib de sarnio
 20000 TORRENT (VALENCIA)
 961556511

Mucha más que un waffle

LLOOLY

ENDULZATE con LLOOLY

Ven a disfrutar de un Bubble Waffle
Gofre, Crepes, Batidos
ICE ROLLS y mucho mas...

@llooly.torrent
CALLE DON EMILIANO FERNANDEZ HERRAIZ 3

Calle Fray Luis Amigo 11

Barberia

89

Peluqueria de caballero

Tlf: 661116118

DISTRIBUCIONES BEBIDAS

Coca-Cola
TOMAS Y PERIS

**Cerveza, Coca-Cola, Vinos,
Agua, Leche, Batidos, Zumos,
Cava, Aceite y Licor**

C/ Travesia del Bobalar, 7
46970 Alacuas (Valencia)
Tel 96 150 04 45 Fax 96 151 25 67
www.tomasyperis.com

Año tras año, **comprometidos contigo.**
Comprometidos **con lo nuestro.**

**caixa rural
torrent**

www.grupo.cooperativa.cajamar.es

HERMANOS
Caballer
Pirotécnicos S.L.

José Tronch Toledo
665 664 137

Apdo. de correos 82
12590 Almenara (Castellón)
Tel. 617 586 108 - Fax 656 527 385
www.hnos-caballer.com
tronch@hnos-caballer.com

Huevos J. Company

Desde 1940

HUEVO FRESCO Y OVOPRODUCTOS

P.I. Masía del Juez - C/ Dels Mayans, 16
46900 TORRENT (Valencia)

Tel.: 96 155 00 24

@HuevosJCompany 693 520 727

www.huevosjcompany.com

Pintor Genaro Palau. 4
46900 Torrent (Valencia)
Telf. 622 03 63 10

NARAN
CARROZAS

www.narancarrozass.com

Naiara Arándiga

667 969 028 // 654 417 250

Carretera Real de Madrid, 13, Beniparell.

HORNO - BOLLERIA
Hnos. RAMIREZ

Especialidad en:
PAN DE PUEBLO
Y PASTAS CASERAS
Se recogen encargos

C/ Jesús, 1
C/ Tirant lo Blanc, 34

Teléfono: 96 156 17 87
46900 Torrent (Valencia)

MORDISCO

Arroces - Tapas - Pastas
Guisos - Pollos Asados - Bocadillos
Paellas por encargo - Mariscos
pescados y mucho mas....

Especialidad en Arroces

Cocinamos Por ti

C/.Flay Antonio Panes n3
TORRENT
Tel. 96 062 91 90

COMIDAS PARA LLEVAR

Chiqui's

REGALOS X EVENTOS

Bodas - Comuniones - Bautizos - Asociaciones

C/. Ramón y Cajal, 16. Torrent
T. 961 079 808

LEÑAS
NUÑEZ

LEÑAS Y SERRINES NUÑEZ, S.L.

RECICLAJE MADERA

Nº GESTOR 661/V/RNP/CV - B46621926

Ctra. Màs del Jutge, 54-1 - 46900 TORRENT (Valencia)

Tel. 96 155 99 62 - Mòvil 608 86 88 99

Vicmap2000

Instalaciones y
mantenimientos eléctricos

TI. 609 53 10 83

Remontamos tus eventos

lme.vicmap2000@gmail.com

Lotería La Ermita, S.L.

3er PREMIO SORTEO NIÑO 2020

**Ramón y Cajal, 33
Teléfono 96 155 07 70**

**46900 TORRENT (Valencia)
info@loteriaaermita.com**

**Admón de loterías Nº 1 La Ermita
Lotería La Ermita**

658 337 356

www.loteriaaermita.com

samaruc
solucions
gràfiques

Tel.: 657 44 88 64
www.samarucsg.es
info@samarucsg.es

Aquesta comissió
ha rebut una subvenció
de la Diputació de València
per al desenrotllament de les Falles 2022.

Gràcies!

FALLA POBLE NOU

TORRENT, FALLES
2022

